

Hva er den teoretiske forankringen til det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp, og hvilke implikasjoner har dette for barnevernets tiltaksarbeid?

Linda Kristin Pedersen og Mette Ness Pedersen

Masteroppgave i Barnevern 50 stp – mai 2016

Veileder: Stein Erik Ulvund

Forord

Arbeidet med denne oppgaven har vært en krevende og lærerik prosess. Det har til tider vært mye frustrasjon, men vi har likevel kommet oss videre i arbeidet. Alt i alt har dette vært en god erfaring som vi tar med oss tilbake i det daglige arbeidet i barneverntjenesten.

Til vår veileder Stein Erik Ulvund, din kunnskap og ditt engasjement har vært en inspirasjon og ført til motivasjon for arbeidet med oppgaven. Vi har opplevd god støtte, tilgjengelighet, tydelige tilbakemeldinger og viktige innspill fra begynnelsen til slutten på denne prosessen. Takk for at du veiledet oss gjennom denne oppgaven.

Takk til barneverntjenesten i Tromsø som har gitt oss muligheten til å ta master i barnevern gjennom tilrettelegging og økonomisk støtte. Takk til de som har bidratt med teknisk support og korrekturlesning. Til slutt ønsker vi å takke våre familier, gode venner og kolleger som har holdt ut med oss. Dere har vært tålmodige, forståelsesfulle, engasjerte og ikke minst oppmuntrende i denne lange og til tider meget krevende prosessen. En spesiell takk for utlån av hytte og hus slik at vi kunne få ro til å skrive i perioder.

Når det gjelder fordelingen av arbeidet i oppgaven har vi i noen kapitler hatt et hovedansvar for å lage et utkast til hver våre kapitler, men vi har begge skrevet på alle kapitlene. Vi har sammen skrevet innledningen og avslutningen, samt kapittel åtte (analyse) og kapittel ni (drøftingskapittel). Det at vi har skrevet disse kapitlene sammen gjør det vanskelig å peke på hvem som har gjort hva. Videre har Linda hatt hovedansvaret for kapittel to, fire og fem, mens Mette hadde hovedansvaret for kapittel tre, seks og syv.

Tromsø, 18. mai 2016.

Linda Kristin Pedersen og Mette Ness Pedersen

Sammendrag

Bakgrunn og oppgavens problemstilling

I 2011 opprettet regjeringen et ekspertutvalg som skulle se på anvendelsen av det biologiske prinsipp i barnevernet. Noe av bakgrunnen for dette var å få belyst de komplekse problemstillingene som kan oppstå i barneverntjenestens arbeid. Dette resulterte i utgivelsen av Norges offentlige utredninger, nr. 5, *Bedre beskyttelse av barns utvikling* (NOU 2012:5). Ekspertutvalget la i utredningen frem flere anbefalinger som vil kunne bidra til å bedre barnevernets praksis, og en av anbefalingene var å innføre et nytt prinsipp basert på tilknytningsteori. Det nye prinsippet ble definert som det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp.

I denne oppgaven vil vi med utgangspunkt i NOU 2012:5 se nærmere på den teoretiske forankringen for forslaget om et nytt prinsipp i barnevernet, det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp. I tillegg vil vi se på hvilke implikasjoner det nye prinsippet og de forslag NOU 2012:5 har kommet med i forlengelsen av dette vil kunne få for barneverntjenestens tiltaksarbeid. Problemstillingen blir dermed som følger:

Hva er den teoretiske forankringen til det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp, og hvilke implikasjoner har dette for barnevernets tiltaksarbeid?

Metodisk tilnærming

Oppgaven har todelt problemstilling, og for å besvare første del av problemstillingen benyttes en teori- og litteraturstudie for å presentere og drøfte den teoretiske forankringen til det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp. For å besvare andre del av problemstillingen er det gjennomført en dokumentanalyse av høringsuttalelsene til NOU 2012:5 for å vise hvordan det nye prinsippet kan ha implikasjoner for barnevernets tiltaksarbeid.

Sentrale funn

Når det gjelder resultatene i første del av problemstillingen ser vi at grunnlaget for det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp er godt forankret i tilknytningsteorien.

Tilknytningsteorien gir kunnskap om hvilke faktorer som må være til stede for at barns utvikling skal forløpe på en utviklingsfremmende måte, samt hvilke faktorer som kan medføre risiko for skjevutvikling.

Tilknytningsteorien har møtt en del kritikk, samt at den har metodiske svakheter. Videre er transaksjonsperspektivet brakt inn, og dette nyanserer det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp ved å ta hensyn til barnet selv som en medvirkende part i sitt oppvekstmiljø. Dette viser at det å vektlegge tilknytning ved å innføre et nytt prinsipp kan gå på bekostning av annen kunnskap som er viktig når man skal ta stilling til barns omsorgssituasjon.

Resultatene av analysen viser at mange i fagfeltet er positive til å vektlegge tilknytning i barneverntjenesten i større grad, og flere mener dette vil kunne styrke barnets interesser og behov. Det er delte meninger i fagfeltet om å innføre et nytt prinsipp basert på tilknytningsteori, og det er i oppgaven vist at det å vektlegge tilknytning i så stor grad i barneverntjenesten, også kan være problematisk på flere områder. NOU 2012:5 har videre foreslått flere endringer som påvirker barneverntjenestens tiltaksarbeid. Analysen viser at fagfeltet hadde ulike syn på forslagene.

Forslagene i NOU 2012:5 kan forstås som et forsøk på å generalisere kunnskap i et fagfelt som er preget av individuelle behov og tverrfaglighet. Det å jobbe med barn og deres familier er et område som innebærer store individuelle forskjeller og behov.

Nøkkelord: barnevern, NOU 2012:5, tilknytningsteori, det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp, dokumentanalyse

Abstract

Background and thesis question

In 2011 the Government established an Expert Committee to consider the use of the biological principle in child welfare services. One reason for this was to shed light on the complex issues that may arise in the child welfare service work. This resulted in the release of the Norwegian report, no. 5, *Better protection of child development* (NOU 2012:5). The Expert Committee presented several recommendations that could help improve child care practice. One of the recommendations in the report was to introduce a new principle based on attachment theory. The new principle that may be referred to as the principle of supporting attachment behavior.

In this thesis we will, based on NOU 2012:5, examine the theoretical basis for the proposal for a new principle in child care, the principle of supporting attachment behavior. In addition, we will look at the implications the new principle and the proposals NOU 2012:5 presents will affect the child welfare service work with implementing measures. This leads to the following questions for this thesis:

What is the theoretical foundation for the principle of supporting attachment behavior, and what implications this has for the child protection measures work?

Methodological approach

The thesis has a twofold question, and to answer the first part of the question, we use theory and literature study to present and discuss the theoretical basis for the principle of supporting attachment behavior. To answer the second part of the question we have conducted a document analysis of the comments to NOU 2012:5 to show how the new policy may have implications for child welfare measures work.

Key findings

Regarding the results in the first part of the question, it is apparent that the basis for the principle of supporting attachment behavior is firmly rooted in attachment theory.

Attachment theory provides knowledge of factors that must be present for the child's successful social and emotional development, as well as factors that can harm their development.

Attachment theory has met some criticism, and it has methodological weaknesses. Furthermore, the transactional perspective nuance the principle of supporting attachment behavior by taking into account the child as a contributing part in their upbringing. This shows that emphasizing attachment by introducing a new principle may be at the expense of other knowledge which is important when considering a child`s conditions at home.

The results of the analysis have shown that many disciplines regarding to child welfare are positive to emphasize attachment in child welfare services to a greater extent, and several believes this would strengthen the child's interests and needs. There are divided opinions in the disciplines to introduce a new principle based on attachment theory, and the analysis shows that emphasizing attachment in child welfare services may also be problematic in several areas. NOU 2012:5 also proposed several changes that affect child welfare service work with implementing measures. The analysis shows that the field had different views on the Expert Committee`s proposals.

The proposals in NOU 2012:5 can be understood as an attempt to generalize the knowledge in a field characterized by individual needs and interdisciplinarity. Working with children and their families is an area involving large individual differences and needs.

Keywords: child welfare, NOU 2012:5, attachment theory, the principle of supporting attachment behavior, document analysis

Innhold

Del 1 Innledning og teori	1
Kapittel 1	1
1.1 Innledning	1
1.2 Tema	1
1.3 Valg av problemstilling	2
1.4 Problemstilling	3
1.5 Oppbygging og avgrensning	4
Kapittel 2	6
2.1 Metodisk tilnærming	6
2.2 Teoretisk grunnlag for det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp	7
2.3 Bowlbys tilknytningsteori	7
2.4 Hva menes med tilknytning og tilknytningsatferd?	9
2.5 Faser i utvikling av tilknytning	10
2.6 Sensitive perioder og tilknytningshierarki	11
2.7 Trygg og utrygg tilknytning	12
2.8 Indre arbeidsmodeller	14
2.9 Kritikk mot tilknytningsteorien	16
2.10 Oppsummering	17
Kapittel 3	19
3.1 Mary Ainsworth, videreføring av tilknytningsteorien	19
3.2 Trygg base og Baltimorestudien	20
3.3 Fremmedsituasjonen	21
3.4 Kategorisering av tilknytningsmønstre	23
3.5 Utrygg/unnvikende (A-kategorien)	24
3.6 Trygg tilknytning (B-kategorien)	24
3.7 Utrygg/ambivalent (C-kategorien)	24
3.8 Desorganisert tilknytning (D-kategorien)	25
3.9 Kritikk mot fremmedsituasjonen	26
3.10 Oppsummering	27
Kapittel 4	29
4.1 Utvikling gjennom transaksjoner	29
4.2 Transaksjonsmodellens opprinnelse	29
4.3 Transaksjonsmodellen og transaksjonsprosesser	30
<i>Figur 4.1. Den originale figuren av transaksjonsmodellen</i>	31

<i>Figur 4.2 Revidert transaksjonsmodell</i>	31
4.4 Transaksjonsmodellen som rammeverk for å forstå barns utvikling.....	33
4.5 Transaksjonsmodellen forener arv og miljø	34
4.6 Det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp i lys av transaksjonsmodellen.....	35
4.7 Oppsummering	35
Kapittel 5	37
5.1 Tiltaksarbeid basert på tilknytningsteori og transaksjonsmodellen.....	37
5.2 Tiltak for å fremme tilknytning	37
5.3 Circle of Security International-Parenting (COS-P).....	39
<i>Figur 5.1. Circle of security-sirkelen</i>	40
5.4 Tiltak i lys av transaksjonsmodellen	41
5.5 Tre ulike innfallsvinkler for tiltak	42
5.6 Oppsummering	43
Del 2 Metode, analyse og drøfting	44
Kapittel 6	45
6.1 Dokumentanalyse og presentasjon av resultater.....	45
6.2 Kvalitativ metode	45
6.3 Dokumentanalyse	46
6.4 Forforståelse	48
6.5 Analyse og utvalg av data.....	49
6.6 Oppsummering	50
Kapittel 7	51
7.1 Hva innebærer det biologiske prinsipp og hvordan anvendes det?	51
7.2 Nyere kunnskap	52
7.3 Oppsummering	53
Kapittel 8	55
8.1 Presentasjon av resultater	55
8.2 Høringsinstanser som var positive til tilknytningsprinsippet	55
8.3 Styrking av barnets interesser.....	56
8.4 Synliggjøre forskning og kompetanseheving	57
8.5 Vekting av det biologiske prinsipp	58
8.6 Høringsinstanser som var negative til tilknytningsprinsippet	61
8.7 Tilknytningsprinsippet som en del av prinsippet om barnets beste.....	61
8.8 Uheldige konsekvenser ved innføring av nytt prinsipp	64
8.9 Økt makt hos sakkyndige	67

8.10	Konsekvenser for tverrfaglighet i barneverntjenesten	68
8.11	Konsekvenser for hjelpetiltak	69
8.12	Forslag om å kunne pålegge hjelpetiltak i større grad enn i dag.....	69
8.13	Forslag om å benytte evidensbaserte tiltak i større grad.....	75
8.14	Bruk av Ungsinn-databasen for implementering av tiltak	78
8.15	Behov for ytterligere kunnskap og forskning	81
8.16	Oppsummering	82
Kapittel 9		84
9.1	Tilknytningsprinsippet som grunnlag for vurderinger i barnevernet.....	84
9.2	Tilknytningsprinsippet som en motvekt til det biologiske prinsipp	86
9.3	Vil tilknytningsprinsippet bidra til å styrke barnets interesser?	88
9.4	Implikasjoner ved å innføre et psykologfaglig prinsipp	89
9.5	Pålegg av hjelpetiltak.....	91
9.6	Økt bruk av evidensbaserte tiltak i barneverntjenesten	93
9.7	Ungsinn som grunnlag for implementering av tiltak i barnevernet.....	95
9.8	Oppsummering	96
Kapittel 10		97
Oppsummering og konklusjon		97
Litteraturliste		100
Vedlegg 1		106

Del 1 Innledning og teori

Kapittel 1

1.1 Innledning

Norge var det første land i verden som fikk et offentlig barnevern med Vergerådsloven som ble vedtatt i 1896. Intensjonen var blant annet å få skilt de vanskeligste barna fra folkeskolene og fengslene, samt å bistå barn og unge på avveie til rette ved oppdragelse, og ikke ved straff. Oppdragelsen skulle være utenfor hjemmemiljøets uheldige innflytelse og på egne institusjoner. Bernhard Getz var sentral i lovarbeidet og vektla det å ta seg av barna som en investering som ville bli lønnsom på sikt.

I 1954 ble vergerådsloven erstattet av barnevernloven. Med den nye loven fulgte en dreining fra å fokusere på skyld til å legge mer vekt på de konsekvensene handlingene hadde for barna. Loven vektla også forebyggende arbeid, samspillet mellom individ og miljø, samt at barnepsykologi og barnepsykiatri fikk mer innflytelse (Bunkholdt & Sandbæk, 2005).

Kunnskap om barn og unge har hatt en økende interesse i Norge og andre land de siste to-tre tiårene. Kunnskapen om levekår, oppvekstmiljø, problemer og ressurser, samt hvordan barn og unge opplever sin tilværelse, har også fått mer legitimitet for praktikere og beslutningstakere (Frønes & Backe-Hansen, 2012).

Barnevernloven ble igjen erstattet av en ny barnevernlov i 1992. Barnevernloven videreførte sentrale momenter fra den første loven, hvor barns problemer først og fremst skulle avhjelpes ved hjelpetiltak. Hvis hjelpetiltakene ikke førte frem og ble vurdert nytteløse, skulle tvang brukes som tidligere. Loven la til grunn at barn skulle sikres stabil og god voksenkontakt, og at barnets beste skulle være utgangspunktet for de beslutninger som ble fattet. Loven av 1992 er fortsatt gjeldende i dag (Bunkholdt & Sandbæk, 2005).

1.2 Tema

I barnevernloven av 1992 ble tre sentrale prinsipper nedfelt. Disse prinsippene har på ulike måter betydning for det praktiske arbeidet i barneverntjenesten. Et prinsipp kan defineres som en grunnsetning som bygger på generelle normer i samfunnet, og disse holder seg over tid selv om rettssystemer og samfunnsforhold endres (Graver, 2006).

Det første prinsippet barnevernloven bygger på er prinsippet om barnets beste, og dette er nedfelt i loven som et overordnet prinsipp. Det neste er det biologiske prinsipp, og til slutt det mildeste inngreps prinsipp.

I februar 2011 ble det av regjeringen opprettet et ekspertutvalg som skulle se nærmere på det biologiske prinsippets anvendelse i barnevernet. Noe av bakgrunnen for dette var å få belyst de komplekse problemstillingene som kan oppstå i barneverntjenestens arbeid ved anvendelse av det biologiske prinsipp. Dette resulterte i utgivelse av Norges offentlige utredninger, nr. 5, *Bedre beskyttelse av barns utvikling*, (heretter nevnt som NOU 2012:5).

Det biologiske prinsipp innebærer at det er et gode for barn å bli gitt omsorg av sine biologiske foreldre, og hvis ikke det er mulig, skal de kunne utvikle og opprettholde en relasjon i oppveksten (Hagen & Rønbeck, 2011). Prinsippet står ikke nevnt i loven, men grunntanken kommer tydelig frem i lovens bestemmelser ved at tiltak fra barneverntjenesten først og fremst skal skje i hjemmet. Videre stilles det strenge krav for å skille barnet fra foreldrene, og dersom barnet må flytte fra foreldrene har de gjensidig rett til samvær. Dersom omsorgsforholdene bedres skal det vurderes tilbakeføring (NOU 2012:5).

Ekspertutvalget la i sin utredning frem forslag om at et nytt prinsipp innføres. Det nye prinsippet er definert som det utviklingsfremmende tilknytningsprinsipp. I forlengelsen av dette foreslo ekspertutvalget at terskelen for omsorgsovertakelse også må vurderes ut fra om tilknytnings- og relasjonskvaliteten mellom omsorgsgiver og barnet er utviklingsstøttende eller ikke (NOU 2012:5, s. 16).

1.3 Valg av problemstilling

Noe av bakgrunnen for ekspertutvalgets mandat var at det biologiske prinsipp tolkes ulikt i barneverntjenesten, og gjerne at det tillegges for stor vekt. Dette kan få flere følger, blant annet ved at hjelpetiltak i hjemmet blir prøvd for lenge, at det fastsettes samvær mellom barn og foreldre i for stor grad, samt at det tillegges stor betydning ved spørsmål om tilbakeføring av barn i fosterhjem. I denne oppgaven vil vi å se på bakgrunnen for at ekspertutvalget har kommet frem til forslaget om et nytt prinsipp.

Dersom det nye prinsippet, utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp blir innført, vil dette kunne få betydelige følger for det praktiske arbeidet i alle faser av en barnevernssak.

Det vil kunne ha innvirkning på undersøkelsesfasen og hva man skal vektlegge i en undersøkelse.

Videre vil det også kunne påvirke hvilke tiltak som utvikles og vil være tilgjengelig i barneverntjenesten, og hvilke tiltak man setter inn i ulike familier. I forlengelsen av det nye prinsippet foreslår ekspertutvalget økt bruk av evidensbaserte endringstiltak som effektive virkemidler til foreldre som har behov for det. De foreslår også en tidsgrense for etablering av utviklingsstøttende omsorg. Dette innebærer hyppige evalueringer av om foreldre nyttiggjør seg evidensbaserte endringstiltak eller ikke, og tidligere intervensjon dersom foreldrene ikke evner å skape tilstrekkelig endring.

Dersom ekspertutvalgets forslag om det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp skal være førende for barnevernets prioriteringer, vil det ved drøftinger av alvorlige saker kunne føre til en annen konklusjon enn ved de føringer barnevernet jobber etter i dag. For barn under omsorg vil det kunne få betydning for fastsetting av samvær da samvær vil fastsettes i større grad etter foreldres evne å støtte opp om plasseringen, og om de gir barna mulighet til knytte seg til nye omsorgsgivere. Ved spørsmål om tilbakeføring vil barnets tilknytning til fosterforeldrene i større grad bli vektlagt fremfor de omsorgsforhold biologiske foreldre kan gi.

Det finnes mange teorier innenfor utviklingspsykologien for å forstå barns utvikling, tilknytningsteorien er en av disse. I oppgaven vil vi se på noe av grunnlaget for at ekspertutvalget har valgt å tillegge tilknytningsteorien så stor vekt ved å foreslå det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp. Etter utgivelsen av NOU 2012:5 uttalte Vindegg (2012) seg i en artikkel *Tidlig intervensjon i barnevernet*, om forslagene til NOU 2012:5. Hun hevder her at barnevernet er et tverrfaglig felt som trenger kunnskap fra mange ulike fagdisipliner for å kunne gjøre et godt arbeid. Det er viktig å være kritisk til forskning, og vurdere om forskning som foreligger er sammenlignbar med de forhold vi har i Norge. Hun poengterer også at hovedregler og generalisert kunnskap ikke kan ivareta alle de ulike behov barnevernsbarn har.

1.4 Problemstilling

Som ansatt i barneverntjenesten i Tromsø kommune har vi opplevd et økende fokus på tilknytningsteorien de siste årene.

Det har vært opplæring på arbeidsplassen i tilknytningsteorien og hvordan man kan anvende denne i det praktiske arbeidet, og den er tatt mer i bruk gjennom ulike kartleggingsverktøy. Barnevernets samarbeidspartnere, sakkyndige, og rettslige instanser som Fylkesnemnda og Tingretten har også hatt økende fokus på tilknytning.

I denne oppgaven vil vi, med utgangspunkt i NOU 2012:5, *Bedre beskyttelse av barns utvikling*, se nærmere på den teoretiske forankringen for forslaget om et nytt prinsipp i barnevernet, det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp. I tillegg ser vi på implikasjoner det nye prinsippet, og de forslag NOU 2012:5 har kommet med i forlengelsen av dette, vil få for barneverntjenestens tiltaksarbeid.

Problemstillingen blir dermed som følger:

Hva er den teoretiske forankringen til det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp, og hvilke implikasjoner har dette for barnevernets tiltaksarbeid?

1.5 Oppbygging og avgrensning

Oppgaven er delt inn i to hoveddeler. Del en (kapittel en til fem) omhandler første del av problemstillingen. Her presenteres og drøftes det teoretiske grunnlaget for det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp. For å besvare den andre del av problemstillingen, er det i del to (kapittel seks til ti) gjennomført en dokumentanalyse for å belyse hvordan det nye prinsippet kan ha implikasjoner for barnevernets tiltaksarbeid. Denne oppgaven er ikke en fullstendig redegjørelse for bakgrunnen til NOU 2012:5, men utdrag av elementer fra den teoretiske forankringen som den bygger på.

Kapittel to starter med en beskrivelse av litteratur og teoristudie, og fremgangsmåte for å finne frem til relevant faglitteratur. Kapittelet fortsetter med en presentasjon av psykiateren Bowlby (1907-1990), og en redegjørelse av hans teori om barnets utvikling av tilknytning til sine omsorgspersoner.

I kapittel tre presenteres psykologen Ainsworth (1913-1999), og hennes bidrag til tilknytningsteorien, samt videreføringen av arbeidet til Bowlby.

Kapittel fire omhandler transaksjonsmodellen, og denne er tatt med for å vise andre måter barns utvikling kan forstås på. Transaksjonsmodellen presenteres med utgangspunkt i Sameroff og Chandler som utviklet denne modellen.

Kapittel fem handler om hjelpetiltak basert på tilknytningsteori og transaksjonsmodellen. Dette er relevant for oppgaven da man kan anta at forslaget om det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp vil kunne påvirke barnevernets tiltaksarbeid, samt at NOU 2012:5 foreslår ulike endringer innenfor tiltaksarbeid i barnevernet.

Kapittel seks er første kapittel i del to, og det gjøres her rede for kvalitativ metode og dokumentanalyse. Videre beskrivelse fremgangsmåte i dokumentanalysen. I dokumentanalysen ble det tatt utgangspunkt i høringsuttalelser til NOU 2012:5 for å få synspunkter fra fagfeltet. Det var i alt 75 foreninger og brukerorganisasjoner som uttalte seg i høringen. I utvelgelsen av høringsuttalelsene var problemstillingen i oppgaven førende.

Kapittel syv omhandler det biologiske prinsipp. Dette er tatt med da det er et gjennomgående tema i NOU 2012:5 og i høringsuttalelsene. Mandatet til NOU 2012:5 var i hovedsak å utrede anvendelsen av det biologiske prinsipp. Det kunne derfor vært interessant å se nærmere på hvilke konsekvenser innføringen av et nytt prinsipp vil få for det biologiske prinsipp, men dette har ikke vært fokus i denne oppgaven.

I kapittel åtte presenteres resultatene fra analysen av høringsuttalelsene. Dette for å få frem ulike synspunkter fra fagfeltet på hvordan de stiller seg til innføringen av et nytt prinsipp, og hvilke implikasjoner de mener det vil få for barnevernets tiltaksarbeid. Vi har ikke funnet noen oppgaver som har hatt lignende fokus tidligere, og vi kan heller ikke finne at det tidligere er utført analyse av høringsuttalelsene til NOU 2012:5.

Kapittel ni er oppgavens drøftingskapittel. Her drøftes andre del av problemstillingen opp mot teorien og de mest fremtredende momentene fra analysen.

Kapittel ti er oppsummering og konklusjon, hvor de mest sentrale funn i oppgaven oppsummeres og konkluderes.

Etter utgivelsen av NOU 2012:5 er ekspertutvalgets forslag omtalt i Prop.106 L *Endringer i barnevernloven*. Departementet har her vurdert de ulike forslagene, og foretatt en prioritering av hva det bør arbeides med for å videreutvikle barnevernet (Prop.106 L, 2012-2013). Til sist nevnes at i perioden oppgaven ble skrevet ble det innført en ny lovendring i barnevernloven. Det ble i denne lovendringen gitt utvidet adgang til å pålegge hjelpetiltak i barneverntjenesten, og dette trådte i kraft 1.april 2016 (Rundskriv Q-0982). Dette var et av forslagene som ekspertutvalget anbefalte i NOU 2012:5.

Kapittel 2

2.1 Metodisk tilnærming

For å besvare første del av problemstillingen: *Hva er den teoretiske forankringen til det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp?* Er litteratur- og teoristudie benyttet. Målet for litteratur- og teoristudien er å få en bredere forståelse av relevante teorier og fenomener, for så å kunne bruke denne kunnskapen videre i oppgaven. Det er her benyttet litteratur og teorier som allerede eksisterer for så å sette denne inn i en ny sammenheng (Dalland, 2000). Det var et naturlig valg å skrive om tilknytningsteorien ut fra oppgavens problemstilling, og dette gjøres i hovedsak ved å presentere basisteorien ut fra to sentrale bidragsyttere, samt presentere de sentrale trekkene ved teorien. Bowlby var den første til å beskrive tilknytningsteorien da han i 1969 ga ut boken *Attachment*, og han fortsatte videre å bygge på teorien i senere utgivelser. Ainsworth videreførte Bowlbys tilknytningsteori, og ga ut en rekke bøker og artikler som omhandlet ulike elementer av tilknytningsteorien.

Videre presenteres transaksjonsmodellen ut fra et ønske om å presentere en alternativ måte å se barns utvikling. Dette valget ble gjort på bakgrunn av at den er kort beskrevet i en av vedleggene til NOU 2012:5, samt at den bidrar med viktige elementer til å forstå barns utvikling, noe som kan bruke videre i vår drøftingsdel. For å beskrive transaksjonsmodellen er litteratur av Sameroff og Chandler i stor grad benyttet, da de var de første til å presentere modellen.

I denne oppgaven er det først og fremst benyttet primærlitteratur skrevet av sentrale bidragsyttere innen fagfeltet. Dette ut fra et ønske om å redegjøre for tilknytningsteorien og transaksjonsmodellen på en mer grundig måte enn det NOU 2012:5 har gjort. Videre er det supplert med sekundærlitteratur som har vært henvist til i NOU 2012:5, og det kan her nevnes boken *Mikroseparasjoner* av Brandtzæg, Smith og Torsteinson (2011) som gir en innføring i tilknytningsteori av nyere dato. I tillegg har boken *Anknytningsteori* av Broberg, Granqvist, Ivarsson og Mothander (2012) vært brukt da denne gir en grundig beskrivelse av tilknytningsteorien på en lettfattelig måte. For å finne litteratur og forskningsresultater har ulike søkemotorer som BIBSYS, Idunn, Nora og Google Scholar vært benyttet, samt litteraturlister fra ulike kilder (bøker, artikler og ulike masteroppgaver).

2.2 Teoretisk grunnlag for det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp

NOU 2012:5, *Bedre beskyttelse av barns utvikling*, har med forslaget om å innføre det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp brakt på banen en mer utbredt anvendelse av tilknytningsteori i norsk barnevern. I kapittel to og tre presenteres to sentrale teoretikere på området, og det gis en kort innføring i deres bidrag til tilknytningsteorien. Bowlby var den første som utviklet teorien om barns tilknytning, og han brukte videre tilknytningsteorien for å beskrive den følelsesmessige relasjonen som dannes mellom barn og foreldre. Teorien til Bowlby omhandlet videre utviklingen og organiseringen av tilknytningsatferd og ulike former for tilknytning, herunder trygg og utrygg. Han introduserte også den indre arbeidsmodellen, som den kognitive representasjonen som omfatter barns forventninger som dannes i relasjonen til de viktigste omsorgspersonene. Ainsworth videreførte teorien til Bowlby, og bidro med empiriske studier av barns tilknytning. Hun utviklet fremmedsituasjonen som metode for å vurdere kvaliteten på barns tilknytning, og for å hente mer informasjon for å avdekke individuelle forskjeller i barns organisering av tilknytning.

2.3 Bowlbys tilknytningsteori

Bowlby fattet først interesse for hvordan barns ulike familieopplevelser innvirket på deres utvikling, da han i 1929 jobbet ved en spesialskole for barn. Oppholdet inspirerte han videre til å forske på barns separasjon fra foreldrene over lengre tid, da han mente dette kunne ha en alvorlig skadelig virkning på barnets videre utvikling (Bowlby, 1996).

Bowlby startet i 1946 ved Tavistock klinikken der hans forskning og publikasjoner bidro til endringer i hvordan barn ble behandlet, og nytenkning i forhold til barns følelsesmessige utvikling. I 1951 ga Bowlby ut artikkelen, *Maternal care and mental health*, for World Health Organisation (WHO), hvor han beskrev en sammenheng mellom utilstrekkelig omsorg og utviklingsforstyrrelser hos barn. Han hevdet det var nødvendig for et barns utvikling å ha en stabil omsorgsperson, og at fravær av en slik relasjon kunne føre til uopprettelig helseskade. Bowlby skrev blant annet at: «mother- love in infancy and childhood is as important for mental health as are vitamins and proteins for physical health» (Bowlby, 1951, s. 508). Oppmerksomheten hans på den tiden var rettet mot barn som hadde lengre sykehusopphold der det ble brudd i relasjonen med omsorgsgiveren. Dette ble rapportert som svært skadelig, og det førte til at omsorgsgiverne i større grad fikk oppholde seg sammen med barna ved sykehusopphold (Bowlby, 1997).

I 1969 publiserte Bowlby det første av tre bind med tittelen *Attachment and loss*. I den første boken *Attachment* ga han den mest grunnleggende beskrivelsen av tilknytningsteorien. Han tok utgangspunkt i datidens kunnskap om barns reaksjoner på adskillelse fra foreldrene. Bowlby (1997) refererte til de første studier av barns separasjon fra omsorgspersonen som ble utført av Dorothy Burlingham og Anna Freud under andre verdenskrig. Barn ble da av sikkerhetsmessige årsaker plassert i fosterhjem på landet, og i deres studier fant de at barna som ble plassert hadde langt alvorligere følelsesmessige reaksjoner enn de som ble igjen sammen med sine omsorgsgivere, selv om de ble eksponert for fryktsituasjoner. Flere studier, som ble utført på samme tid, viste også lignende resultater. Bok nummer to, *Separation*, kom i 1973, og omhandlet effekten av separasjoner på barns følelsesmessige utvikling. Videre beskrev den begrepet indre arbeidsmodell, og betydningen av utrygg tilknytning for senere angstrelaterte problemer hos barn. Den siste boken, *Loss*, ble utgitt i 1980 og her skrev Bowlby om ulike psykiske problemer som kunne ha sin opprinnelse i ubearbeidet sorg etter tap av tilknytningspersoner.

På flere områder var Bowlby inspirert av Sigmund Freud og psykoanalysen som hevdet at våre følelser i voksenlivet kan relateres til hvordan den tidlige barndom har vært. Den største delen av forskningen på den tiden tok utgangspunkt i å undersøke voksne med psykiske lidelser for å finne årsaker. Bowlby mente dette var en forskningsmetode med begrensninger. Han ønsket en mer forebyggende innfallsvinkel, og mente derfor at ved studier av barns reaksjoner på tap av omsorgsgiver var det mer sannsynlig at man kunne forebygge visse former for psykiske lidelser. Videre tok Bowlby avstand fra psykoanalysens sekundære driftsteori som antok at barn viste omsorgspersonen kjærlighet fordi denne ga barnet mat. Bowlby hentet her inspirasjon fra etologien og studier av dyr, spesielt studier av apeunger utført av Harlow (referert i Bowlby 1996) der apeunger vokste opp med kunstige surrogatmødre. Harlows studier viste at når apeungene følte seg ensomme eller redde, så søkte de trøst hos en figur laget av tøy som ikke hadde mat, fremfor en figur laget av ståltråd som hadde en flaske med mat.

Bowlby (1997) utviklet en bred alternativ teori ut fra en evolusjonær tilpasning som han kalte tilknytningsteorien. Denne teorien omhandlet barnets følelsesmessige bånd til sine omsorgsgivere. Beskyttelse fra rovdyr var den mest sannsynlige funksjonen til tilknytning. Bowlby (1997) argumenterte for dette med bakgrunn i observasjoner av fugler og dyr, der det å søke nærhet til andre i «flokken» økte sjansen for overlevelse.

Videre var tilknytningsatferden mer intens hos barn som hadde behov for beskyttelse, og den ble sterkere i fryktsituasjoner. Bowlby hevdet at for å vite noe om menneskers atferd, måtte man vite hvilket miljø disse ble utviklet under. Med dette henviste han til at tilknytning var biologisk forankret i mennesker fra den tiden rovdyr utgjorde en livsfare for mennesker.

2.4 Hva menes med tilknytning og tilknytningsatferd?

Tilknytning ble av Bowlby beskrevet som et spesielt bånd mellom et barn og en tilknytningsperson innenfor en større gruppe følelsesmessige bånd. Slike bånd har til felles at:

1. De varer over tid
2. De rettes mot et individ som ikke kan byttes ut
3. Båndet har følelsesmessig verdi for individet
4. De kjennetegnes av at personene søker hverandres nærhet
5. De innebærer at personene opplever ubehag ved ufrivillig separasjon fra den andre
6. At den som er tilknyttet søker trygghet, trøst og beskyttelse hos sin tilknytningsperson og dette er tillegget som gjør en relasjon til en tilknytningsrelasjon (Broberg, 2012, s. 55).

Tilknytning kommer til uttrykk i form av tilknytningsatferd, som er den atferden et barn viser når det er atskilt fra, eller blir gjenforent med sin omsorgsperson, samt atferd som øker sjansen for nærhet til omsorgspersonen (Bowlby, 1997). Tilknytningsatferden vises best i situasjoner der barnet på en eller annen måte er belastet av indre press som sult, tretthet, sykdom og lignende. Eller dersom omsorgspersonen ikke er til stede i situasjoner der barnet opplever frykt. Tilknytningspersonens tilgjengelighet er i hovedsak det som kan avslutte tilknytningsatferden. Dersom barnet har vist sterke følelsesmessige reaksjoner, kan det være nødvendig å oppnå fysisk kontakt med omsorgspersonen. I andre situasjoner kan omsorgspersonens tilstedeværelse være nok til at barnet roer seg (Hart & Schwartz, 2009, s. 69).

Barns atferd ved adskillelse fra omsorgspersonen sees tydeligst når barnet er fra 15-30 måneder. Ut fra ulike studier, og spesielt observasjonene til Robertson som refereres til i Bowlby (1997) av barn som oppholdt seg en begrenset periode på sykehus, kategoriserte Bowlby barns reaksjoner på adskillelse i ukjente omgivelser inn i tre faser.

Den første fasen er der barnet protesterer ved gråt og atferd som kan vare fra noen timer og opptil en uke. Barnet virker tydelig stresset, og søker etter omsorgspersonen med blikk og bevegelse. I den andre fasen viser barnet sorg og trekker seg mer tilbake. Aktive forsøk på å søke omsorgspersonen vil avta, og barnet krever lite fra sine omgivelser. I disse fasene vil barnet gjerne avvise andre personer, slik at tredje fase, midlertidig frakobling, der barnet ikke lengre avviser andre personer kan bli feiltolket som bedring. Barnet vil nå ta imot mat og omsorg, og kan smile og delta i lek (Bowlby, 1997, s. 27-29). Ved en lengre adskillelse fra omsorgspersonene kan det være snakk om en permanent frakobling der barnet oppfører seg likegyldig til kjærlig omsorg. Når omsorgspersonen så vender tilbake vil barnet vise lite interesse og trekke seg tilbake (Bowlby, 1997).

Bowlby møtte kritikk for sine teorier om omsorgspersonens betydning, da enkelte mente at det som utløste disse reaksjonene hos barnet var skifte av miljø, og ikke fraværet av en omsorgsperson. Bowlby mente at et ukjent miljø ikke var ubetydelig, men studier viste at så lenge omsorgspersonen, var til stede ville ikke fremmede miljø fremkalle de samme reaksjoner som ved sykehusstudiene (Bowlby, 1997, s. 31).

Ifølge Bowlby (1997) er tilknytning et atferdssystem der den innebygde motivasjonen er å søke trøst og trygghet ved fare, og målet er å oppnå fysisk kontakt med tilknytningspersonen i slike situasjoner. Tilknytningsatferden er ikke alltid aktivert, men aktiveres ut fra indre og ytre forhold som ved tretthet, sykdom eller tilstedeværelse av fremmede personer. Barnet bruker forskjellige måter å oppnå nærhet til omsorgspersonen, for eksempel ved smil, gråt og krabbe etter.

2.5 Faser i utvikling av tilknytning

Bowlby presenterte i *Attachment and loss vol. 1* (1997, s. 266-267) fire ulike faser som beskriver hvordan barn utvikler tilknytningsatferd. I den første fasen, som starter ved fødsel, vil barnet gjenkjenne sine omsorgspersoner ved stemme og lukt, og senere ved ansiktstrekk. Barnet vil vise atferd som skaper nærhet til personene rundt seg ved smil, babling og øyekontakt. Fase en varer til barnet er rundt tolv uker. I den neste fasen vil barnet opptre på den samme vennlige kontaktsøkende måten mot andre, men mer til omsorgspersonene. Barnet inngår mer i samspill ved mimikk, bruk av stemme og lekeobjekter, og samspillet er bedre med kjente personer enn ukjente.

Når barnet er seks-syv måneder inntreer en endring ved at barnet begynner å reagere på adskillelse fra omsorgspersonen (Smith, 2006). I denne tredje fasen skjer etableringen av den første tilknytningen. Denne kjennetegnes ved at barnet aktivt forsøker å opprettholde nærhet til en eller noen få omsorgspersoner, og dette vises ved bevegelser og klamring mot omsorgspersonene, samt protest ved adskillelse. Denne atferden forutsetter at barnet nå skjønner at et objekt kan eksistere uten at de ser det, og kan se ulikheter mellom midler og mål. Denne fasen varer til barnet er omtrent 20. måneder.

Ved ca. 20. måneders alder inntreer den fjerde fasen som kalles målkorrigert partnerskap. Barnet vil etter hvert kunne begynne å oppfatte at omsorgspersonen har egne tanker, mål og meninger som er forskjellige fra deres. Ved at barnet får bedre kognitive evner, blir det i stand til å vurdere hvordan omsorgspersonen vil reagere på dets handlinger. Barnet kan innpasse omsorgspersonens planer som et element i egne planer, og dermed tilpasse sin egen atferd til et passende tidspunkt, for eksempel vente med å gå ut sammen med foreldrene til etter middag (Smith, 2006). Når dette er på plass kan barnet og omsorgspersonen utvikle en mer kompleks relasjon til hverandre som kan kalles partnerskap (Bowlby, 1997).

2.6 Sensitive perioder og tilknytningshierarki

Bowlby hevdet at det eksisterer en sensitiv periode for dannelse av tilknytning. Hvis barnet i sine første leveår ikke har hatt jevnlig kontakt med en eller flere omsorgspersoner det har dannet tilknytning til, vil ikke barnet senere i livet kunne danne tilknytningsrelasjoner. Dette henger sammen med at jo eldre barnet blir, jo mer frykt viser det for fremmede. Dette starter allerede når barnet er rundt seks til ti uker, der barnets samspill er bedre med kjente mennesker enn med ukjente. Videre vil barnet bli mer og mer skeptisk til fremmede, og etter hvert vise tegn på frykt ved å bevege seg vekk fra den fremmede, gråte og vise ubehag ved ansiktsuttrykk. Alderen dette inntreer ved varierer hos barn, der noen allerede ved seks måneders alder viser frykt for fremmede. De fleste barn vil vise denne type atferd ved åtte måneders alder, mens noen ikke viser det før i andre leveår. Barnet trekker seg bort fra fremmede i stedet for å tilnærme seg, og det blir mindre sannsynlig at barnet vil knytte seg til nye personer (Bowlby 1997, s. 322-325). Dersom barnet har hatt mulighet til å danne tilknytning til en omsorgsperson, men mister denne, vil det være i stand til å kunne danne tilknytning til nye personer (Broberg et al. 2012, s. 184).

Bowlby har i sine publikasjoner (1997, 1998 a og 1998 b) først og fremst fokusert på tilknytningsbåndet mellom mor og barn, og nevner i liten grad far eller andre som barnets primære tilknytningsperson. Bowlby mente barnet søker en omsorgsgiver som sin primære tilknytningsperson. På tross av dette hevdet han ikke, slik mange påstod, at barnet dannet tilknytning til kun en person (Broberg et al. 2012, s. 168). Bowlby uttrykte dette slik:

Almost from the first many children have more than one figure towards whom they direct attachment behavior; these figures are not treated alike; the role of a child's principal attachment-figure can be filled by others than the natural mother. (Bowlby, 1997, s. 304).

Ifølge Bowlby (1997, s. 304-309) danner barnet seg et hierarki av hvilke tilknytningspersoner det foretrekker og søker ved trøst. Dersom den primære tilknytningspersonen ikke er i nærheten vil barnet søke trøst hos andre tilknytningspersoner. Dette er ofte andre familiemedlemmer som far, søsken eller besteforeldre. Bowlby viste til en studie utført i Skottland av Schaffer og Emerson, og studier i Uganda utført av Ainsworth som viste at barn rettet tilknytningsatferd mot flere enn en tilknytningsperson. I den skotske studien ble barnets intensitet i protestene målt når en tilknytningsperson forlot barnet. Resultatene viste at barna utviste ulik grad av protest når de ble forlatt av ulike tilknytningspersoner.

2.7 Trygg og utrygg tilknytning

Tilknytning er et biologisk basert atferdssystem som finnes hos alle barn, men det kan være individuelle forskjeller i båndet mellom barn og omsorgspersoner. De individuelle forskjellene dreier seg om hvordan tilknytningsatferden er organisert, og ikke om hvor mye tilknytningsatferd som vises fra barnet. Samspillsmønsteret mellom barnet og omsorgspersonen dannes ved gjentatte samspillserfaringer, og barnet begynner etter hvert å gjenkjenne og kunne predikere omsorgspersonens atferd (Smith, 2006). I tilknytningsteorien la Bowlby stor vekt på den rollen barns omsorgsgivere spiller for hvordan barnet utvikles, og han uttrykte dette slik: *The pattern of attachment shown by a child correlates strongly with the way his mother treats him* (Bowlby, 1997, s. 361). Videre mente Bowlby at alle barn knytter seg til en omsorgsperson uansett hvordan de blir behandlet, men de knytter seg på ulike måter (Bowlby, 2010, s. 149).

Det finnes ulike typer samspillsmønstre mellom barn og foreldre, og de kan variere fra familie til familie, men også innad i familien kan søsken ha ulik kvalitet på tilknytningen til foreldrene. Det viktigste skillet er om barnet har en organisert tilknytningsstrategi eller ikke. Barn som ikke har en strategi når tilknytningssystemet blir aktivert kan beskrives som utrygge barn, mens de barn som har en strategi, kan beskrives som trygge. Disse beskrivelsene handler ikke så mye om barnets atferd, men barnets oppfatning av tilknytningspersonens tilgjengelighet hvis barnet skulle trenge beskyttelse eller trøst (Smith, 2006).

Barn med trygg tilknytning vil forvente tilgjengelige og responderende tilknytningspersoner selv om de ikke er til stede. Ved utforskning og lek vil barnet bruke omsorgspersonen som en trygg base som det kan søke tilbake til ved jevne mellomrom, barnet savner omsorgspersonen ved adskillelse og blir trøstet ved gjenforening (Bowlby, 1997). Trygge barn vil føle seg forstått og de er i stand til å regulere sine emosjoner, og dersom de har negative opplevelser vet de at de kan mestre tilstanden selv, eller ved hjelp av tilknytningspersonens. Barn med trygg tilknytning kan i situasjoner der de ikke vet hvor omsorgspersonen befinner seg bli engstelig, men når tilknytningspersonen kommer tilbake vil de raskt oppnå en følelse av sikkerhet og kontroll.

For utrygge barn vil det ikke være slik, og de blir som regel engstelig hvis de ikke vet hvor tilknytningspersonen er, men også engstelig med tanke på hvordan omsorgspersonen vil komme til å reagere ved gjenforening (Brandtzæg et al. 2011, s. 27-28). Utrygge barn vil kunne vise sinne over omsorgspersonens manglende responser, eller unnvike kontakt med omsorgspersonen. De bruker i begrenset grad eller ikke i det hele tatt tilknytningspersonen som en trygg base, og det vil hemme barnas utforskningsatferd (Broberg et al. 2012, s. 189-190). Barna har videre liten tillit til at tilknytningspersonen vil kunne gi beskyttelse og trøst ved behov, og de bruker mye kapasitet på å forestille seg hva tilknytningspersonen vil gjøre. Utrygge barn vil kunne nedtone tilknytningsferden slik at de blir oppfattet som selvstendige, eller de kan maksimere atferden ved å ta lett til tårer eller vise mye irritasjon (Brandtzæg et al. 2011).

Trygt tilknyttede barn har som regel vokst opp med omsorgspersoner som ivaretar deres behov, både fysisk og psykisk (Bowlby, 1997). Omsorgspersonene er stabile, de responderer på barnets signal og de er aksepterende og kjærlige. De avpasser omsorgen slik at barna føler seg forstått, og de vil være i stand til å regulere egne emosjoner (Brandtzæg et al. 2011).

Ved utrygg tilknytning hos barn kan de ha blitt møtt med likegyldighet eller varierende reaksjoner når de har hatt behov for trøst (Bowlby, 1997).

Det er ikke bare omsorgspersonens måte å være på i situasjonen som har betydning, men også dens væremåte ved tidligere situasjoner (Main, 1990). Omsorgspersoner til utrygge barn kan reagere på tilknytningsatferd ved å distansere seg fra barnet, eller i liten grad involvere seg i forholdet til barnet. Disse omsorgspersonene er mest opptatt av egne behov, og for barnet vil det virke som det er en manglende sammenheng mellom hva de gjør og hvordan omsorgspersonen reagerer (Brandtzæg et al. 2011).

Dersom omsorgsmiljøet i stor grad er stabilt og det ikke skjer betydelige endringer i forhold til tilknytningspersonen vil tilknytningssystemet være stabilt. Det kan likevel skje endringer som kan føre til at tidligere trygge barn blir utrygge. Dette kan være tap av omsorgsperson, eller et vanskelig forhold mellom foreldrene ved samlivsbrudd. Utrygt tilknyttede barn kan likeledes få endret sitt tilknytningssystem til trygt ved en stabil bedring av omsorgssituasjonen, for eksempel ved fosterhjemsplassering. Det vil være vanskeligere å endre en utrygg tilknytning til trygg tilknytning enn omvendt (Smith, 2006).

2.8 Indre arbeidsmodeller

Som beskrevet tidligere om faser i utvikling av tilknytning, vil barnet fra cirka seks måneders alder utvikle en tilknytningsrelasjon til et fåtall omsorgspersoner rundt seg. I de første fasene er tilknytningens hovedfunksjon å regulere den fysiske avstanden mellom barnet og tilknytningspersonen. Etterhvert som barnet blir eldre, og et målkorrigert partnerskap etableres, vil barnets tillit til at tilknytningspersonen er tilgjengelig selv om denne ikke er fysisk til stede være av betydning (Brandtzæg et al. 2011). Basert på tidlige tilknytningsrelasjoner vil barnet kunne forestille seg hva det kan forvente av andre mennesker. Slike kognitive representasjoner som innebærer barnets overbevisninger og forventninger, dannes i relasjon med de viktigste omsorgspersonene, og kalles indre arbeidsmodeller (Bowlby, 1998 a, s. 236-237). Det er spesielt de erfaringer barnet gjør seg i situasjoner der det er lei seg eller skremt, og tilknytningssystemet er høyaktivert, som er viktig for utviklingen av de indre arbeidsmodellene. Måten tilknytningspersonen da møter barnet på er primært de erfaringene som tilknytningsrelevante arbeidsmodeller baserer seg på (Broberg et al. 2012).

Etter spedbarnsalderen vil tilknytningsrelasjonene i større grad bli styrt av indre arbeidsmodeller, og de tjener til å fortolke, regulere og forutsi både egne og omsorgspersonens tanker og følelser (Smith, 2006). Bowlby (1998 a) tok utgangspunkt i at et barns tilknytningstrygghet har stor sammenheng med den indre arbeidsmodellen. Barnets arbeidsmodell utvikles etter hvert til å bli deres representasjoner av selvet og legges dermed til grunn for tolkninger, erfaringer og regler for samhandling med andre. Barnet vil videre gjennom arbeidsmodellen få en forståelse av hvor kompetent det er og om det er verdt å bli elsket.

Det er to hovedelementer som bidrar til etableringen av den indre arbeidsmodellen, og det første er om tilknytningspersonen er til stede ved skremmende situasjoner for barnet. Det andre er om barnet oppfatter tilknytningspersonen som tilgjengelig dersom de har behov for det, selv om denne ikke er til stede. Dersom omsorgspersonene oppfattes som emosjonelt tilgjengelige, og er en støtte for barnet i deres utforskning, vil barnet danne en indre arbeidsmodell av seg selv som betydningsfull og kompetent, samt ha tiltro til at omsorgspersonene vil være til stede ved behov. Bowlby uttrykte dette slik:

Thus an individual who has been fortunate in having grown up in an ordinary good home with ordinarily affectionate parents has always known people from whom he can seek support, comfort and protection, and where they are to be found. So deeply established are his expectations and so repeatedly have they been confirmed that, as an adult, he finds it difficult to imagine any other kind of world (Bowlby, 1998 a, s. 242).

Hvis omsorgspersonene derimot oppfattes som lite tilgjengelige og viser manglende støtte ved utforskning, vil barnet ha en arbeidsmodell av selvet som lite verdt og inkompetent (Bowlby, 1997).

Arbeidsmodellen er en individuell indre konstruksjon, og den legger grunnlag for hvordan barn tolker omverdenen, og er grunnlag for reaksjoner på det som skjer rundt dem. Barnets indre arbeidsmodell har betydning for hvordan barnet knytter seg til andre og forholder seg til omverdenen. Arbeidsmodellen er ubevisst, og den virker som den naturlige og eneste måte for barnet å fortolke verden på (Hart & Schwartz, 2009).

Tidlige tilknytningsforhold innvirket ifølge Bowlby (1998 a) på barns senere utvikling ved at de dannet seg indre arbeidsmodeller ut fra deres erfaringer med sine omsorgspersoner.

Disse erfaringene er særlig viktige fordi de legger grunnlag for hvordan andre personers handlinger og reaksjoner tolkes. Bowlby (2010) hevdet videre at de indre arbeidsmodellene også er av betydning for overføring av tilknytningsmønstre til neste generasjon.

Tilknytningsmønstre for trygge og utrygge relasjoner blir dannet og opprettholdt gjennom kommunikasjonsmønstre.

Gjennom måten en tilknytningsperson responderer på, både verbalt og ikke-verbalt, blir det kommunisert i hvilken grad den mener barnet er en verdig mottaker av budskapet. Gjennom positive dialoger kan omsorgspersonene bidra til å konstruere og revidere indre arbeidsmodeller. Omsorgspersoner som selv opplevde tilknytningspersoner i sin barndom som empatisk og støttende, vil sannsynligvis være tilgjengelige og aksepterende overfor sine barn. På denne måten vil barna føle seg forstått og verdsatt, samt at de vil kunne danne positive arbeidsmodeller av tilknytningspersonen og av seg selv.

2.9 Kritikk mot tilknytningsteorien

Tilknytningsteorien møtte i starten en del kritikk da den brøt med psykoanalysen og sosial læringsteori som tidligere var dominerende teorier innenfor utviklingspsykologien. Bowlby (1997, 1998 a, 1998 b) har svart på en del av kritikken i sine tre bind, *Attachment and loss*, hvor han har knyttet empiriske funn opp mot teorien slik at grunnlaget ble bedre dokumentert, og etter hvert ble flere åpne for tilknytningsteorien. Det har fortsatt å være diskusjoner rundt tilknytningsteorien, og videre presenteres noe av kritikken som har vært fremsatt.

Et omdiskutert tema har vært om det finnes en sensitiv periode for utvikling av tilknytning. Bowlby mente at dersom barn ikke hadde fått muligheten til å knytte seg til en omsorgsperson i sine første leveår, ville ikke barnet senere kunne utvikle nye tilknytningsrelasjoner. Mange mente at teorien om en sensitiv periode ikke stemte, og at selv om dette var gjeldende for dyr, så forholdt det seg ulikt hos mennesker da de er mer tilpasningsdyktige til sitt miljø. Broberg, Granqvist, Ivarsson og Mothander (2012, s. 185-186) viser til studier utført av Rutter ved rumenske barnehjem som viste at det fantes en risiko for skjevutvikling hos barn som ikke hadde dannet tilknytningsrelasjoner i tidlig alder, men at ikke alle barn opplevde skader i utviklingen grunnet manglende tilknytningsrelasjoner.

Hodges og Tizard (1989) trakk ut fra sine studier, en konklusjon om at små barn som ikke har hatt anledning til å danne nære relasjoner, ved for eksempel institusjonsplassering, vil kunne etablere tilknytning senere. Dette under forutsetning av at de flyttes til miljøer med mulighet for voksenkontakt. Dette viste seg å være særlig tilfelle ved studier av adopsjon, noe som kan tyde på at det i utvikling av tilknytning ikke eksisterer noen sensitiv periode.

I Bowlbys utgivelser (1997, 1998 a, 1998 b) er det en underliggende antagelse om at en tidlig trygg tilknytning kan predikere en senere positiv utvikling. Med bakgrunn i hans teori om indre arbeidsmodeller kan man ha en forventning om at en trygg tilknytning vil fremme barnets psykososiale utvikling. Barnet danner seg forestillinger om i hvilken grad de fortjener omsorg, samt tilknytningspersonens tilgjengelighet. Disse forestillingene utgjør barnets indre arbeidsmodell, og vil fungere som normer for barn når de forholder seg til andre personer. Barn med en trygg arbeidsmodell vil da forvente å bli møtt av andre på en positiv måte, noe som ofte fører til at barnet blir møtt med støtte og oppmuntring, og fortsette å forvente å bli møtt på en positiv måte. På den annen side vil et barn med utrygg tilknytning kunne være skeptisk og tilbakeholden i møte med andre, noe som vil fremkalle negative reaksjoner, og barnet får bekreftet sine forventninger. På denne måten vil indre arbeidsmodeller bli selvpoppfyllende profetier fordi ulike barn utløser ulike reaksjoner fra personer rundt dem. Spørsmålet blir da om det er mulig å bruke indre arbeidsmodeller for å forklare utviklingsmessig kontinuitet? (Smith, 2002, s. 140).

2.10 Oppsummering

Dette kapittelet har fokusert på fremveksten av tilknytningsteorien, og noen sentrale trekk ved denne. Bowlby har hatt stor innflytelse på forståelsen av hvordan relasjonelle forhold påvirker barns utvikling. Bowlby (1951) startet med en antagelse om stabile omsorgspersoners betydning for barns utvikling, og jobbet videre med å utforme tilknytningsteorien ut fra empiri, og inkluderte andre fag i den psykologiske forskningen, som etologiske og systemteoretiske perspektiver. De miljømessige forholdene som fører til ulike måter barnet knytter seg til omsorgspersonene, herunder trygg og utrygg, har blitt presentert. Videre er det beskrevet hvordan de miljømessige forhold spiller inn på barnets oppfatning av seg selv og andre, noe som påvirker barnets utvikling av trygg og utrygg tilknytning, samt barnets indre arbeidsmodell. Bowlby la med dette grunnlaget for en teori som i stor grad har bidratt til å forstå barns utvikling.

Ved å innføre det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp i barnevernet kan det føre til et økt fokus på tilknytning i barnevernets vurderinger. Dette kan bidra til en større bevissthet rundt barnets behov for en omsorgsgiver som sin primære tilknytningsperson, og som det kan søke for trygghet, trøst og beskyttelse. Måten barn knytter seg til sine foreldre har en sammenheng med hvordan foreldrene utøver omsorg, og det har betydning for om barnet får en trygg eller utrygg tilknytning. Basert på tidlige tilknytningsrelasjoner vil barnet kunne forstille seg hva det kan forvente av andre mennesker, og det danner kognitive representasjoner som kalles indre arbeidsmodeller. Slike arbeidsmodeller legger grunnlag for personlighetsutviklingen, og barnet vil få en forståelse av hvor kompetent det er og om det er verdt å bli elsket. Det er av stor betydning å endre livssituasjonen til et barn dersom omsorgspersonene er lite tilgjengelige og viser manglende støtte, da dette kan få store konsekvenser for barnets utvikling. Det er på bakgrunn av dette viktig at barneverntjenesten har fokus på barnets tilknytning til omsorgspersonen i sine vurderinger.

Kapittel 3

3.1 Mary Ainsworth, videreføring av tilknytningsteorien

I 1950 kom Ainsworth i kontakt med Bowlby ved Tavistock klinikken i London, og arbeidene hennes kan i hovedsak ses på som en videreføring av teorien til Bowlby. Ainsworth har bidratt med forskning og studier for å forklare individuelle forskjeller i barns tilknytning, og dette startet ved at hun i 1954 studerte 28 spedbarn over flere måneder i Uganda. Hun var da spesielt opptatt av barnas utvikling av tidlige interpersonlige relasjoner, tilknytning til moren og andre, samt variasjonene i denne utviklingen. Etter hvert som studien pågikk ble det originale fokuset på barns tidlige relasjoner og separasjon endret til utvikling av tilknytningsatferd hos barna (Ainsworth, 1967, s. 331). I studien ble det lagt mer vekt på barnets respons på fremmede enn på familiære figurer i hjemmemiljøet. Dette på grunn av at frykten for fremmede, som omtalt i kapittel to, oppstår i åtte-ni måneders alderen. Ainsworth mente at responsen på fremmede har en spesifikk betydning når man studerer mor-barn tilknytning. Når et barn viser frykt for fremmede er det tegn på at utviklingen har kommet til det punkt at det diskriminerer mellom kjente og mer ukjente mennesker (Ainsworth, 1967, s. 351).

I Ugandastudien fant Ainsworth (1967) at utvikling av tilknytning påvirkes av forhold i barnets miljø. Tilknytningen blir dannet i et system som et resultat av barnets erfaringer gjennom transaksjoner med moren og andre mennesker. Ainsworth fant videre at mødre som var følsomme og responderende i stor grad hadde trygt tilknyttede barn, mens barn av mindre følsomme mødre var mer utrygt tilknyttet. Hun oppdaget i sine observasjoner at barn hadde ulike mønster i måten de søkte morens nærhet på, og at dette var relatert til morens respons på barnets nærhetssøking. Ainsworth beskrev at indentifiseringen av mønstre i tilknytningsatferden var det viktigste utbyttet fra hennes studier i Uganda, og studien resulterte i boken, *Infancy in Uganda*.

Videre presenteres hovedtrekkene fra Ainsworths bidrag til videreutviklingen av tilknytningsteorien, og hennes beskrivelse av ulike tilknytningsmønstre hos barn. Ainsworths bidrag karakteriseres ved at hun vektla kvaliteten i relasjonen mellom barn og omsorgsperson, i motsetning til Bowlby, som vektla styrken i relasjonen.

3.2 Trygg base og Baltimorestudien

Ainsworth videreførte Bowlbys teori om trygg basefenomenet som omhandlet at barn bruker omsorgspersonen som en trygg base. Når barn kunne krype var de ikke alltid i nærheten av moren, men foretok små utflukter hvor de utforsket omgivelsene og interagererte sammen med andre, men de returnerte tilbake til moren fra tid til annen. Ainsworth (1967) mente at moren dannet en trygg base som gjorde at utfluktene kunne utføres uten stress for barnet. Hvis barnet var trygt tilknyttet sin mor trengte det ikke å opprettholde en konstant nærhet til henne, barnet turte å bevege seg bort fra moren så lenge det visste at hun var der. Bowlby (1997) hadde tidligere beskrevet at barn (mennesker og aper) flyktet til moren som en trygg havn av sikkerhet når de sto overfor fryktproduserende stimuli, eller at de var i fremmede situasjoner.

I løpet av en lengre periode av barndommen, er den beskyttende funksjonen av tilknytning meget viktig for barn. Funksjonen av utforsking, er læring om miljøet, og den er spesielt viktig for mennesker som innehar mye potensial for tilpassing til ulike miljøer. Tilknytning og utforsking støtter hverandre, og når tilknytningsatferden er aktivert tenderer et barn til å søke mer nærhet og kontakt enn til å utforske (Ainsworth, 1979, s. 934). Når tilknytningsatferden har en lav intensitet er barnet klar for å utforske nye situasjoner. Tilstedeværelsen av en tilknytningsperson som er tilgjengelig og responderende fører til at barnet er mottagelig for stimuli som kan føre til utforsking (Ainsworth, 1979). Tilknytningsatferd oppstår ved frykt og usikkerhet, mens utforsking oppstår når barnet interesserer seg for noe, og ikke preges av for mye usikkerhet. Tilknytningspersonen utgjør en trygg base for barnet som bidrar til mulighet for utforsking av objekter og steder som kan føre til frykt, en trygg base som barnet beveger seg bort fra og som det returnerer tilbake til (Ainsworth, 1963).

I Uganda observerte Ainsworth (1967) hvordan barna brukte mor som en trygg base, og hun fikk her innhentet informasjon slik at hun kunne utføre mer systematiske studier av mor-barn-samspill. Ainsworth fikk i 1963 midler til et pilotprosjekt for å repetere Uganda-studien i amerikanske familier (Broberg et al. 2012). Studien fikk navnet Baltimorestudien, og ble utført i løpet av en tiårs periode fra slutten av 1960-tallet (Ainsworth, Blehar, Waters & Wall, 1978). Ainsworth fulgte i denne studien 26 mødre og deres barn i det første leveåret gjennom omfattende observasjoner i hjemmet hver tredje uke. Prosjektet hadde flere hovedmålsettinger, hvorav en av disse var å undersøke hvordan miljøforhold, og da spesielt hvordan mødrenes atferd, påvirket barnas utvikling (Smith, 2002).

Ainsworth og Bell (1970) ønsket å observere i hvilken grad barnet brukte moren som en trygg base ved utforsking av et fremmed miljø, samt ved tilstedeværelse av en fremmed. De innså videre at de ikke ville kunne observere like lett hvordan de amerikanske barna brukte sine mødre som en trygg base, slik som i Uganda-studien. Dette fordi de amerikanske barna, til forskjell fra barn i Uganda, ikke hadde problemer med å akseptere og nærme seg observatørene på hjemmebesøkene (Broberg et al. 2012). Ainsworth og medarbeiderne fant at studier av balansen mellom tilknytning og utforsking i barnets hjemmemiljø var tidkrevende, da interaksjonen mellom de to atferdene måtte observeres over tid og i ulike situasjoner. For å unngå tidkrevende studier kunne et alternativ være å benytte en kontrollert fremmed situasjon, hvor barnet med og uten moren ble utsatt for situasjoner som kunne medføre stress (Ainsworth & Bell, 1970).

3.3 Fremmedsituasjonen

Som tidligere beskrevet i kapittel to kjennetegnes tilknytning ved atferd som fremmer nærhet eller kontakt. For barn inkluderer dette en aktiv nærhet og kontaktsøkende atferd som tilnærming, følge etter, klenging eller signaliserende atferd som for eksempel smil og gråt. Intensiteten av tilknytningsatferden kan være situasjonsbetinget hvor den er økt eller redusert, men når tilknytningen er dannet, kan den ikke bli sett på som fraværende selv om den ikke er synlig. I balansen mellom utforsking og tilknytningsatferd er det individuelle forskjeller hos barn, og det var disse forskjellene Ainsworth og medarbeidere ville studere nærmere. På bakgrunn av sin tidligere forskning utviklet de en laboratorieprosedyre for å kunne observere og dokumentere utviklingen av mor-barn-tilknytning. Prosedyren fikk navnet fremmedsituasjonen, og ble brukt til å vurdere individuelle forskjeller med hensyn til tilknytningstrygghet hos barn, og til å måle eventuelle forstyrrelser i balansen mellom utforsking og tilknytning (Ainsworth & Bell, 1970, Ainsworth, 1979).

Fremmedsituasjonen er delt inn i åtte korte episoder som varer i cirka tre minutter. Episodene er forskjellige hendelser i ukjente omgivelser som består av kortvarig adskillelse fra, og gjenforening med omsorgspersonen, samt tilstedeværelse av en fremmed. Ved å påføre barna økende og gjentatt stress vil man kunne se individuelle forskjeller i barnas forventninger til omsorgspersonens tilgjengelighet (Broberg et al. 2012).

Episoder i fremmedsituasjonen:

- Episode 1 Moren (eller en annen primær omsorgsperson) og barnet introduseres i situasjonen.
- Episode 2 Moren og barnet er alene i rommet, der det finnes en del leker. At rommet er ukjent, utgjør det første naturlige faresignalet.
- Episode 3 Det andre naturlige faresignalet består i at en fremmed person kommer inn i rommet.
- Episode 4 Moren forlater barnet, som blir igjen alene med den fremmede. Det gir to kombinerte holdepunkter for at barnet skal merke at faren er blitt større. På dette tidspunktet vil mange barn gråte og begynne å lete etter moren. Hun har lagt igjen vesken sin eller noe annet som er hennes, for å forsikre barnet om at hun akter å komme tilbake.
- Episode 5 Moren kommer tilbake, og den fremmede går ut så ubemerket som mulig. Moren (som hittil er blitt bedt om å oppføre seg slik som hun pleier å gjøre, uten å dirigere barnet) roper på barnet fra utsiden og stanser når hun kommer i døren, slik at det får tid til å sette i gang en reaksjon. Mange barn vil først søke nærhet, men etter at de er blitt trøstet av moren, vil de gjenoppta leken.
- Episode 6 Moren går ut av rommet idet hun forsikrer barnet om at hun vil komme tilbake, og barnet blir helt alene igjen i det ukjente rommet. Barn kan bli svært oppbrakt på dette tidspunktet, og denne episoden blir derfor ofte avbrutt etter ca. 30 sekunder.
- Episode 7 Den fremmede kvinnen kommer inn i rommet. Hensikten er å finne ut om uroen som barnet eventuelt har vist, bare skyldtes at det var alene uten noen til stede, eller om det skyldtes fraværet av tilknytningspersonen.
- Episode 8 Dette utgjør den andre og siste episoden med gjenforening. Moren kommer tilbake som i episode 5 (og den fremmede går ubemerket ut), men nå er hun blitt instruert om å løfte barnet opp. På dette tidspunktet vil de fleste barn gråte og raskt og aktivt søke nærhet til moren. Mange barn vil dra seg opp etter beina hennes og gi sterke uttrykk for at de vil bli holdt. Det er også nødvendig å holde mange av dem lenger enn det som er vanlig i episode 5. Likevel vil de fleste barn roe seg ned etter en stund og fortsette å utforske og leke, før episoden på 3 minutter er slutt.

(Brandtzæg et al. 2011, s. 26).

Fremmedsituasjonen var lenge den eneste, og er fortsatt den mest aksepterte metoden for å vurdere kvaliteten i tilknytningen hos barn i ett årsalderen og utover i det andre leveåret. Fremmedsituasjonen ble opprinnelig utarbeidet for å observere barn mellom 12 og 18 måneder. Den er i senere tid modifisert for å kunne benyttes på barn opptil cirka fem årsalderen (Brandtzæg et al. 2011). Ved utviklingen av fremmedsituasjonen ble det gjort betydelige fremskritt i forhold til hvordan man kunne studere individuelle forskjeller i barns tilknytningsatferd (Ainsworth & Bell, 1970).

3.4 Kategorisering av tilknytningsmønstre

Ainsworth og hennes medarbeidere (1978, s. 53-54) førte detaljerte beskrivelser av barnas atferd i fremmedsituasjonen. De benyttet ulike kategorier ut fra hvordan barnet forholdt seg til moren når hun kom tilbake i fremmedsituasjonen. Disse var delt inn i seks ulike kategorier:

1. *Nærhetssøking*, om barnet aktivt søker fysisk kontakt.
2. *Opprettholdelse av kontakt*, om barnet aktivt prøver å opprettholde fysisk kontakt etter at den har oppstått.
3. *Motstand*, om barnet viser motstand når man forsøker å oppnå kontakt.
4. *Unngåelse av nærhet og samspill*, om barnet aktivt forsøker å unngå nærhet og kontakt med moren.
5. *Søk etter omsorgspersonen*, om barnet får en reaksjon når moren forlater rommet, eller at barnet leter etter moren.
6. *Samspill på avstand*, barnet forsøker ikke å oppnå fysisk kontakt med moren, men viser kontaktsøking på avstand ved smil, prat eller lignende.

Ut fra skårene som ble gitt i de ulike kategoriene ble barna delt inn i tre hovedgrupper: utrygg/unnvikende tilknytning (A), trygg tilknytning (B) og utrygg ambivalent tilknytning (C). I etterkant av denne kategoriseringen av tilknytningsmønstre har en fjerde tilknytningsstil blitt avdekket. Den fjerde tilknytningsstilen er desorganisert tilknytning (Brandtzæg et al. 2011).

Nedenfor beskrives inndelingen av de ulike typer av tilknytning ytterligere. Herunder hvordan den kommer til uttrykk i barnets atferd, samt en beskrivelse av trekk hos omsorgspersonen.

3.5 Utrygg/unnvikende (A-kategorien)

Barn i A-kategorien deaktiverer tilknytningsatferden for å søke nærhet og tilgjengelighet fra omsorgspersonen. Barnas strategi er å øke omsorgspersonens tilgjengelighet ved å dempe tilknytningsatferden, og heller vise en atferd som de tror foreldrene ønsker. Når de utrygge/unnvikende barna er sammen med tilknytningspersonen oppleves de ofte som emosjonelt uavhengige, selvstendige og samarbeidsvillige (Brandtzæg et al. 2011). Utrygg og unnvikende tilknytning sees ved at barna viser trygg baseatferd. Til tross for at de viser denne atferden, uttrykker de tilsynelatende lite emosjoner ved kortvarige adskillelser og unngår omsorgspersonen når de gjenforenes. Ut fra fremmedsituasjonen fant man at barna i denne kategorien sjeldent gråt i separasjonsepisodene (Ainsworth, 1979).

Barn med utrygg/unnvikende tilknytning har gjerne omsorgspersoner som viser lite respons på barnets signaler, og dette medfører at barnet har lært at støtte og trøst ikke vil bli gitt. Slik konstruerer barna gradvis en indre arbeidsmodell (Bowlby, 1997) av sine omsorgspersoner som generelt utilgjengelige og lite responderende. Ved nær kroppskontakt, var det mest slående funnet at mødrene med utrygg/unnvikende barn viste aversjon mot sine barn (Ainsworth, 1979). Hos barn med omsorgspersoner som har en tendens til å være avvisende kan den unnvikende atferden være en hensiktsmessig strategi (Smith, 2006).

3.6 Trygg tilknytning (B-kategorien)

I Baltimorestudien (Ainsworth et al. 1978) fant de at rundt 60-70 % av barna tilhørte B-kategorien. I fremmedsituasjonen varierte det hvordan barn med trygg tilknytning reagerte, noen kunne gråte ved separasjon, mens andre kunne akseptere den fremmede og leke med denne. Det viktigste er hvordan barnet reagerer ved gjenforening, og barn med trygg tilknytning søker gjerne moren ved gjenforeningen, og prøver å opprettholde kontakten. Det trygge barnet har erfaringer med at omsorgspersonen responderer adekvat på dets behov. Foreldrene engasjerer seg i barnet og utgjør en trygg base som fører til at barnet kan veksle mellom utforskende og trygghetssøkende atferd (Broberg et al. 2012).

3.7 Utrygg/ambivalent (C-kategorien)

Barna i denne kategorien har en tendens til å eskalere sine uttrykk for fortvilelse for å øke responsen fra omsorgspersonen, og de skiller seg her fra barna i A-kategorien som undertrykker sine emosjoner.

De kan provosere omsorgspersonen med sine handlinger, de tar lett til tårene, viser raskt irritasjon og kan ofte virke krevende. I tillegg føler de fortvilelse eller sinne da de opplever og ikke kunne ta tilknytningspersonens omsorg og beskyttelse for gitt. Barna i denne kategorien streber etter å få omsorgspersonenes oppmerksomhet, og de forsterker gjerne sine signaler i håp om å få respons som kan utløse omsorg (Brandtzæg et al. 2011). Barna i C-kategorien hadde i fremmedsituasjonen en tendens til å vise noen tegn på angst før separasjon fra omsorgspersonen, og disse barna var meget stresset ved separasjon og ved gjenforening var de ambivalente mot moren. Her varierte de mellom oppfordring til kontakt og sint avvisning (Ainsworth, 1979, s. 932). Barn med en utrygg/ambivalent tilknytning viser lite tegn til utforskning, og de kommer lett ut av balanse ved adskillelse (Smith, 2006).

De utrygge/ambivalente barna har omsorgspersoner som i mindre grad er involvert i forhold til sine barn. Omsorgspersonene har mest fokus på egne behov, egen usikkerhet og opptrer lite konsekvente i sin omsorgsutøvelse. For barna i denne kategorien virker det som det er lite sammenheng mellom hva de gjør, og omsorgspersonens reaksjon på denne atferden. Barnas omsorgspersoner beskrives som lite sensitiv overfor barnets følelser og mentale tilstand, og de er opptatt av om barnet verdsetter dem (Brandtzæg et al. 2011).

3.8 Desorganisert tilknytning (D-kategorien)

Noen av barna fra video opptakene etter fremmedsituasjonen viste seg å være vanskelig å kategorisere i de ovennevnte kategoriene. Main og Solomon (referert i Brandtzæg et al. 2011, s. 31) fant en felles uregelmessighet hos de barna som tidligere var vanskelig å klassifisere, og de skapte dermed en ny kategori som fikk betegnelsen desorganisert tilknytningsatferd.

Desorganisert tilknytning vises hos barn ved at de forholder seg til tilknytningspersonen på en forvirret og motsetningsfylt måte, men de kan likevel vise tegn på trygg eller utrygg tilknytningsatferd. Barn med desorganisert tilknytning synes å mangle en strategi når tilknytningssystemet blir aktivert, samt at de har en frykt for tilknytningspersonen.

Barn i A-, B- og C-kategorien kan i fremmedsituasjonen reagere negativt ved adskillelse og gjenforening, men de reagerer som regel med sinne og ikke frykt. Det er sannsynlig at det er frykten for tilknytningspersonen som bidrar til at barn med desorganisert tilknytning ikke klarer å benytte en samlet strategi når tilknytningssystemet aktiveres.

Flere ulike studier har dokumentert at barn er særlig utsatt for å utvikle desorganisert tilknytning dersom de blir skremt av tilknytningspersonen, eller ved at de opplever at tilknytningspersonen ofte uttrykker frykt i tilknytningsrelevante situasjoner. Desorganisert tilknytning utgjør en fare for senere psykopatologi i voksenlivet (Brandtzæg et al. 2011).

3.9 Kritikk mot fremmedsituasjonen

Fremmedsituasjonen har vært omfattende brukt i forskning, og i denne sammenheng har det blitt rettet en del kritikk mot bruk av metoden. Det har vært reist spørsmål ved om man i de 21 minuttene fremmedsituasjonen varer, vil kunne fange opp viktige kvaliteter ved forhold som har blitt dannet ved samspill og relasjon over tid. Kagan (referert i Tetzchner, 2003, s. 449) er en av de som har reist spørsmål ved dette, og han har i tillegg påpekt at det ble funnet kulturelle forskjeller i barns tilknytningsreaksjoner, noe som satte spørsmålstegn ved hva barnas reaksjoner i fremmedsituasjonen egentlig uttrykker.

Fremmedsituasjonen til Ainsworth kritiseres i en artikkel av Clark-Stewart, Goossens og Allhusen (2001) der de mener denne ikke er tilpasset de forhold som barn vokser opp under i dag. De argumenterer med at fremmedsituasjonen ikke lengre medfører tilstrekkelig stress hos amerikanske barn som opplever separasjon og omgås fremmede i større grad enn tidligere. Den opprinnelige intensjonen ved bruk av fremmedsituasjonen var at separasjon fra moren og tilstedeværelsen av en fremmed var kilden til barnets stress, og disse elementene ble brukt for å aktivere tilknytningsatferden hos barnet. Det er derfor knyttet usikkerhet til om dette vil aktivere stress i samme grad hos barn i dag, slik det gjorde på 1960-tallet. De mente på bakgrunn av dette at det var på tide å utvikle en ny metode for å vurdere barns tilknytning. Det stilles også spørsmål ved kategoriseringen av barna ut fra fremmedssituasjonen, og om den er pålitelig. For eksempel kan barn med trygg tilknytning føle seg opprørt og sveket fordi moren forlater dem i fremmedsituasjonen, noe som kan medføre en atferd hos barnet ved gjenforening som blir kategorisert som utrygg. På denne måten kan et barn med trygg tilknytning bli feilaktig kategorisert som utrygg.

Til slutt mente Clark-Stewart og hennes medarbeidere at fremmedssituasjonen ikke gir anledning til å observere tilknytningsatferden i det den aktiveres, da moren ikke er til stede. Bowlby (1997) understreket at trussel, fare og tillit til omsorgspersonens beskyttelse i disse situasjonene var viktige elementer i tilknytning. Han mente videre at tilknytningssystemet er et kontrollsystem hvor barnet søker beskyttelse hos moren dersom det opplever fare.

I fremmedsituasjonen skapes faren ved at barnet plasseres alene i et ukjent rom med en fremmed til stede, og tilknytningspersonen er ikke tilgjengelig for barnet å søke trygghet hos. Når faren er over og tilknytningspersonen kommer tilbake til barnet i det ukjente rommet vurderes tilknytningsatferden.

Teti og Nakagawa (referert i Clark-Stewart et al. 2001, s. 148) mente fremmedsituasjonen bidro med viktig informasjon, men at denne burde suppleres med observasjoner av foreldre-barn samhandling. De argumenterte med at selv om klassifiseringen i fremmedsituasjonen kunne bidra med adekvate beskrivelser av sentrale tendenser i et utvalg, kunne de også representere et for lite utvalg av atferd for å vurdere kvaliteten av tilknytning.

3.10 Oppsummering

I dette kapittelet er Ainsworths bidrag til utviklingen av tilknytningsteorien beskrevet. Forskningen til Ainsworth omhandlet to hovedaspekter. Det ene var barns utvikling av tilknytning til sin omsorgsperson i løpet av det første leveåret. Det andre aspektet var klassifiseringen av individuelle forskjeller i barns tilknytningsmønster (Ainsworth, 1989). Ainsworths arbeid og metodologi gjorde det mulig å teste tilknytningsteorien til Bowlby, og bidro til at hans teori ble utviklet videre (Broberg et al. 2012).

I Uganda studien observerte Ainsworth (1967) hvordan barna brukte moren som en trygg base. Hun oppdaget her at barn hadde ulike mønster i måten de søkte morens nærhet på, og at dette var relatert til morens respons på barnets nærhetssøking. Ainsworths studier i Uganda la grunnlaget for videre forskning, og det ble utviklet en metode tilpasset amerikanske barn for å vurdere individuelle mønster i barns tilknytningsatferd. Dette resulterte i en prosedyre som fikk navnet fremmedsituasjonen, og den baserte seg på antakelsen om at barns tilknytningssystem aktiveres ved gjentatt stress, og ut i fra dette ville individuelle forskjeller i barns forventninger til tilknytningspersonens tilgjengelighet bli synlige. Ut i fra hvordan tilknytningsatferden organiserte seg hos barn i fremmedsituasjonen, ble de klassifisert i ulike kategorier av trygg eller utrygg tilknytning (Ainsworth et al. 1978).

Selv om fremmedsituasjonen fortsatt i dag er den mest aksepterte metoden for å vurdere kvaliteten i tilknytningen hos barn, har den blitt kritisert fra flere hold. Noe av kritikken har vært om lengden på fremmedsituasjonen vil kunne gi god nok informasjon om tilknytningskvaliteten, samt at metoden ikke tar høyde for kulturelle forskjeller.

I tillegg har det blitt påpekt at fremmedsituasjonen som ble utviklet på 1960-tallet ikke er tilpasset de forhold som barn vokser opp under i dag.

Ved å innføre det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp vil det bidra til en vektlegging av kvaliteten i barns tilknytningsrelasjoner til omsorgsgiver. Det vil også bidra til en forståelse av hvordan foreldre danner en trygg base for barn, og hva fraværet av en slik base kan føre til. Ainsworths (1978) identifisering av tilknytningsmønstre hos barn er et viktig bidrag til tilknytningsteorien, samt kategoriseringen av individuelle forskjeller i barns tilknytningsatferd. Barns tilknytningsmønster påvirkes av omsorgspersonens foreldrepraksis, som igjen har innvirkning på hvordan barn utvikler seg. På bakgrunn av dette blir utredningen av tilknytningens kvalitet mellom barn og omsorgsperson viktig i barnevernssaker.

Kapittel 4

4.1 Utvikling gjennom transaksjoner

De foregående kapitlene har sett på tilknytningsteorien og hvordan denne kan bidra til å forstå barns utvikling. Ut fra et ønske om å vise andre måter barns utvikling kan forstås på, presenteres nå transaksjonsmodellen. Dette på bakgrunn av at nyere utviklingspsykologi og forskning viser at utvikling og tilpasning skjer gjennom transaksjoner som Braarud (2012) skriver i artikkelen, *Oppdatert kunnskap om tidlig utvikling med tanke på kompensierende tiltak*. Denne artikkelen er et av vedleggene til NOU 2012:5. Transaksjonsmodellen har også hatt stor betydning for hvordan man kan forstå og forklare barns utvikling, samt at den bidrar til å se barns utvikling i samspill med sine omsorgspersoner på en annen måte enn tilknytningsteorien.

Transaksjonsmodellen ble utviklet av Sameroff og Chandler i 1975, og er en modell for utvikling hvor gjensidig påvirkning mellom individ og miljø over tid er fremtredende. Med miljø forstår man her i hovedsak barnets omsorgspersoner som den viktigste relasjonen i barnets oppvekst, men også andre barn og voksne, kultur og sosiale oppvekstforhold (Sameroff, 2009). I dette kapittelet presenteres transaksjonsmodellens opprinnelse og sentrale trekk ved denne.

4.2 Transaksjonsmodellens opprinnelse

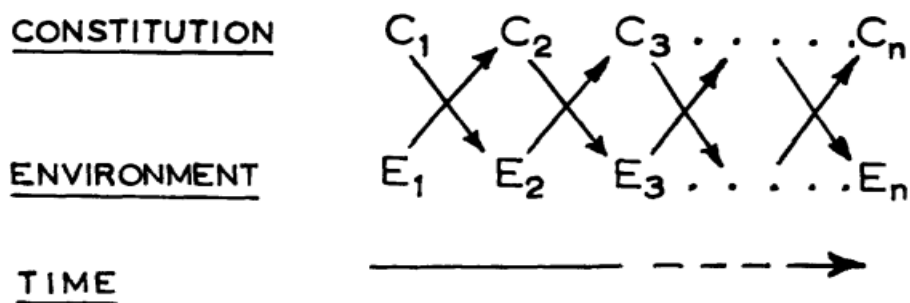
Sameroff og Chandler forsøkte å forstå hvorfor barn med medisinske utfordringer og premature barn ikke hadde de kognitive og følelsesmessige utfordringer som ble forventet. På den tiden argumenterte litteraturen for at barn som vokste opp med omsorgssvikt, hadde foreldre som mishandlet dem, og at dette var trekk hos foreldrene som hadde en uheldig påvirkning på barns utvikling. Det viste seg videre at selv om foreldrene hadde disse trekkene var det ikke ensbetydende med at barna viste tegn på omsorgssvikt, men at noen tvert imot var velfungerende barn. Sameroff og Chandler påviste da at det ikke forelå et lineært årsaks-virkningsforhold mellom høy risiko hos barn og/eller foreldre, og senere utviklingsmessig fungering.

Forut for transaksjonsmodellen var interaksjonsmodellen den rådende modell innenfor utviklingspsykologi. Interaksjonsmodellen la hovedvekt på at miljøet rundt barn var avgjørende for barns utvikling, og den tok lite eller ingen hensyn til barnets genetiske disposisjoner og hvordan disse påvirket miljøet. Ifølge interaksjonsmodellen ville gode arveanlegg og et godt miljø, før og etter fødsel trolig føre til en optimal utvikling av barnet. Hvis barnet utsettes for dårlige miljømessige omsorgsforhold, har uheldige arveanlegg og det oppstår svangerskapskomplikasjoner, vil dette kunne føre til en uheldig utvikling. På denne måten kunne interaksjonsmodellen forklare noe av årsaken til emosjonelle og kognitive vansker, men det var fortsatt ikke klart hvorfor enkelte barn hadde en god utvikling på tross av vanskelige oppvekstforhold.

Det ble pekt på et underliggende problem ved interaksjonsmodellen, at barnet og de miljømessige variablene ble sett på som konstante og ikke dynamiske. Både individet og miljøet rundt er i kontinuerlig forandring over tid. Sameroff og Chandler antok at barn og miljø vil påvirke hverandre over tid, og tilføyde en dynamisk komponent til interaksjonsmodellen som førte til utviklingen av transaksjonsmodellen (Sameroff, 2009).

4.3 Transaksjonsmodellen og transaksjonsprosesser

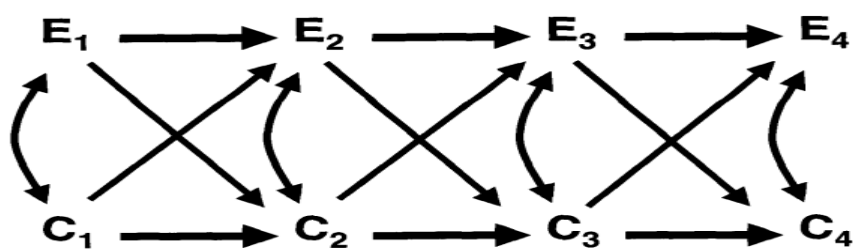
Sameroff og Chandler presenterte transaksjonsmodellen (se figur 4.1) for første gang som en figur i en artikkel i 1975. I figur 4.1. forstås *Constitution (C)* som barn, og *Environment (E)* som miljø. Figuren var nyttig fordi den viste bedre enn ord hvordan miljøet påvirket barn over tid, og igjen hvordan barnet påvirket miljøet. Figuren fremhevet dynamikken og kontinuiteten i relasjoner som en primær kilde til utviklingsmessige endringer. Videre viste den at både kvaliteten på miljøet og barnets egenskaper var med på å påvirke relasjoner mellom barn og foreldre, og at dette skjedde over tid.

Figur 4.1. Den originale figuren av transaksjonsmodellen i 1975. Viser den gjensidige påvirkningen mellom person og miljø. C i figuren er personen, mens E er miljøet. Numrene på C og E viser at dette skjer over tid. Hentet fra *The Transactional Model of Development*, Sameroff, 2009, s. 12.

Transaksjonsmodellen presenterte en ny måte å se barns utvikling på. Tidligere var utviklingsforskningen opptatt av å se virkning og effekter av ulike ting barn ble utsatt for, mens man ved bruk av transaksjonsmodellen i større grad kunne studere hvordan barns individuelle forskjeller påvirket deres utvikling. Figuren var nyttig for å se på transaksjonelle prosesser over tid, men viste ikke kontinuiteten i miljøet eller barnet over tid.

Transaksjonsprosesser krever at man ser etter spesielle faktorer i barnet og miljøet over tid, dette for å kunne se om de ulike faktorene har medført en endring av hverandre. En ny figur (se figur 4.2) ble laget for å bedre kunne fungere som en base for hypotesetesting (Sameroff, 2009).

Figur 4.2 Revidert transaksjonsmodell. Viser den gjensidige påvirkningen mellom person og miljø. C i figuren er personen, mens E er miljøet og numrene viser at dette er over tid. Denne figuren viser i tillegg kontinuitet i personen og miljøet. Hentet fra *The Transactional Model of Development*, Sameroff, 2009, s. 13.

Den reviderte transaksjonsmodellen tar utgangspunkt i at det ikke bare er miljøet som påvirker barn, men at barn også påvirker sitt miljø, og at dette foregår over tid. På denne måten er barn i en viss grad med på å skape sine egne oppvekstmiljøer fordi de har en effekt på voksne og barn rundt seg. Dette vil igjen bety at barns miljø ikke kan fastsettes uavhengig av barn fordi ulike barn vil utløse forskjellige reaksjoner fra det samme miljøet, og omvendt vil barns miljø innvirke forskjellig på ulike barn (Smith & Ulvund, 2004). For eksempel vil utadvendte barn få helt andre reaksjoner fra omgivelsene enn sjenerte barn. Små barn blir behandlet annerledes enn barn som er store for alderen, og jenter og gutter blir behandlet ulikt (Tetzchner, 2003).

En transaksjonsprosess skjer ved at en omsorgsperson og et barn påvirker hverandre over tid. Dette kan for eksempel skje ved at en vanskelig fødsel gjør en ellers rolig mor engstelig. Som følge av dette kan moren bli usikker i barnets første levemåneder, og dermed ikke respondere optimalt på barnets signaler.

Ved mangelfull omsorg kan barnet utvikle et uheldig mønster i forbindelse med for eksempel mating og søvn, og dette kan føre til at moren tolker barnet sitt som et vanskelig barn. Dette kan igjen føre til lite hensiktsmessig samhandling mellom mor og barn, og mangel på språklig dialog, som kan gi følger som dårlig språkutvikling hos barnet (Sameroff, Seifer, Zax & Barocas, 1987). En transaksjon kan også oppstå dersom omsorgspersonene ikke forstår barnets reaksjoner. Et eksempel på dette er beskrevet av Parmelee (referert i Smith & Ulvund 2004, s.13) der et barn gulpet etter hvert måltid, og omsorgspersonene tolket dette som unormalt og begynte å gi barnet mer mat, som bare førte til mer gulping. De trodde dermed at noe var galt med barnet og tok det med til lege. Transaksjonen har her medført at omsorgspersonene har tolket et normalt fungerende barn som sykt ut fra barnets reaksjoner.

Det er bare i situasjoner der den voksne blir påvirket av barnet til å gjøre noe den ellers ikke ville gjort at transaksjoner skjer (Sameroff, 2009). Omsorgspersoner flest vil for det meste være positiv til det barnet gjør, og noen vil reagere med sinne eller aggresjon mot barnet dersom det er utfordrende. Her vil det skje en transaksjon, da den voksnes omsorg blir endret av barnets atferd og den voksne reagerer på en måte den ellers ikke gjør. Ved å studere et barn og dets omsorgspersoner er det vanskelig å skille mellom effekter som er forårsaket av foreldrene, eller av barnets egenskaper. En god måte å studere transaksjonseffekter på er å observere foreldrenes reaksjoner på søsken eller tvillinger, og om det er ulikheter i hvordan søsken blir behandlet.

Dersom søsken blir behandlet ulikt kan man si at en transaksjon har funnet sted.

Transaksjonsmodellen egner seg i liten grad til å forklare utviklingen til barn med alvorlige eller biologisk betingede forstyrrelser, da selve diagnosen ikke vil påvirkes i stor grad av variasjoner i miljøet (Smith & Ulvund, 2004).

4.4 Transaksjonsmodellen som rammeverk for å forstå barns utvikling

Historisk sett har forskning vært rettet mot å utforske separate fenomener i verden, mens resultatene har vist at det er relasjonene mellom fenomener som er av størst betydning.

Everyone in the universe is affecting another or is being affected by another. Everything in the universe is affecting something else or is being affected by something else (Sameroff, 2009, s. 3).

Utviklingen av enhver prosess i individet er påvirket av samspillet mellom individet og individets kontekst i lys av transaksjonsmodellen. Ved bruk av denne tilnærmingen vil utviklingsmessige utfall være et produkt av kombinasjonen mellom barnet og barnets erfaring. For å kunne forutsi utviklingen til et barn kan man dermed ikke bare fokusere på karakteristika hos barnet, da dette vil være misvisende. Man må i tillegg se på barnets miljø og de erfaringer et barn har tilgang på. Et barns utvikling er et produkt av den kontinuerlige dynamiske interaksjonen mellom barnet og de erfaringer barnet har med seg fra sin familie og sosiale kontekst (Sameroff & Mackenzie, 2003).

Kvaliteten på det tidlige samspillet mellom barnet og dets nærmeste omsorgspersoner er svært viktig for barns psykososiale og kognitive utvikling. Det er derfor viktig å ta utgangspunkt i transaksjonsmodellen og dens prinsipp om at barn og miljø påvirkes av hverandre når man forsøker å forstå barns utvikling. Dersom både omsorgsperson og barn er sårbare foreligger det stor risiko for en uheldig utvikling. Er barnet sårbart er det lett at omsorgspersonens praksis vil være annerledes enn om barnet ikke var sårbart. Omvendt vil en sårbar omsorgsperson kunne føre til at et barn vil reagere på en annen måte enn dersom den voksne hadde vært trygg i sin omsorgsutøvelse (Hansen & Jacobsen, 2007).

4.5 Transaksjonsmodellen forener arv og miljø

Historisk sett har et av de viktigste spørsmål innenfor utviklingspsykologien vært betydningen av forholdet mellom arv og miljø. På slutten av 1800-tallet mente man at arv var den avgjørende faktoren for utvikling, mens tidlig på 1900-tallet hadde man en forståelse av at miljøet hadde størst betydning for utviklingen. Nåtidens forståelse legger vekt på at både arv og miljø er av betydning for barns utvikling, samt at disse faktorene påvirker hverandre over tid (Sameroff, 2009). Mennesket er en biologisk organisme som vokser og utvikler egenskaper i et fysisk, sosialt og kulturelt miljø, noe alle teorier må ta i betraktning. De gener barnet får overført fra sin far og mor er arv, og miljøet er alle de kjemiske og fysiske påvirkningene individet er påvirket av fra unnfangelse og gjennom hele livet. Dette innebærer de kjemiske og fysiske kreftene som virker inn på organismen, og miljøet i livmoren i fosterstadiet. Det sosiale og kulturelle miljøet er de menneskene som barnet omgås og som de er i samspill med på ulike måter. Både sosiale relasjoner, sosiale kontekster og kulturell praksis innebefattes her (Tetzchner, 2003 s. 76).

Utgangspunktet for barns utvikling er til enhver tid både barnets genetiske grunnlag og miljøet rundt barnet i lys av transaksjonsmodellen. Miljøet vil kunne påvirke barns genetiske disposisjoner i både positiv og negativ retning ut fra måten de blir møtt på. Ifølge transaksjonsmodellen er både arv og miljø vektlagt, og det er ikke et spørsmål om enten arv eller miljø (Tetzchner, 2003). Barnets genetiske disposisjoner som vanskelig temperament, problemer med selvregulering, impulsivitet eller andre vansker kan tidlig komme til uttrykk og dermed påvirke den omsorgen barnet får (Hansen & Jacobsen, 2007).

Mange som forsker på utvikling ut fra et psykologisk perspektiv i nyere tid, vektlegger at utvikling og tilpasning skjer som transaksjoner. Transaksjonene skjer mellom genetisk betinget styrke og sårbarhet, forhold ved fødsel som prematuritet og påvirkninger før fødselen, tidlige utviklingsfremmende opplevelser, samt utviklingshemmende og traumatiske opplevelser som vold og vanskjøtsel (Calkins & Fox, 2002). Adopsjonsstudier har vært brukt for å se på betydningen av arv og miljø, både i forhold til egenskaper som varierer i befolkningen som for eksempel IQ og talent som musikalitet, samt forekomsten av psykiske lidelser. Studier viser at adoptivbarn som har vokst opp med høy sosioøkonomisk bakgrunn oppnår betydelig høyere IQ-skårer enn sine biologiske foreldre, noe som viser at generelle miljøforhold er av betydning for intelligens (Tetzchner, 2003). En studie utført i forhold til antisosial atferd hos barn som var adoptert, viste at psykiske lidelser hos foreldrene var signifikant relatert til antisosial atferd hos barnet.

Funnene viste også at barnets antisosiale atferd påvirket hvordan omsorgen ble utøvet av adoptivforeldrene, og at barnets genetiske disposisjoner på denne måten kunne bidra til at omsorgsutøvelsen ble utfordrende for omsorgspersonene (Ge, Conger, Cadoret, Neiderhiser, Yate, Troughton & Stewart, 1996). Disse studiene viser at det kreves spesifikke tiltak dersom man skal forhindre en uheldig utvikling hos barn med blant annet antisosial atferd.

4.6 Det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp i lys av transaksjonsmodellen

Vi har over beskrevet transaksjonsmodellen som vektlegger at barns egne genetiske disposisjoner er med på å forme sitt omsorgsmiljø. I NOU 2012:5 har ekspertutvalget med sitt forslag om det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp i hovedsak begrunnet dette i tilknytningsteori, og kun kort beskrevet transaksjonsmodellen i et av vedleggene til NOU 2012:5. Ut fra tilknytningsteorien kan man få en forståelse av at omsorgspersonenes emosjonelle tilstedeværelse, evne til sensitivitet, og respons på barns behov samt tilstand er det som skal til for at barnet skal danne en trygg tilknytning. Dersom omsorgspersoner ikke har disse forutsetningene, så har omsorgspersonene mulighet til å tilegne seg dette gjennom tiltak.

I lys av transaksjonsmodellen kan man tenke seg at barnets egenskaper, som for eksempel vanskelig temperament, vil kunne utfordre omsorgspersonene på en slik måte at selv om omsorgspersonene har gode ferdigheter vil det kunne skape utfordringer å danne en trygg tilknytning. Ut fra ovennevnte kan man si at tilknytningsteorien er mangelfull på dette området, og det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp dermed tar lite høyde for at barns utvikling også påvirkes av deres genetiske disposisjoner.

4.7 Oppsummering

I dette kapitlet har transaksjonsmodellen blitt presentert, og det er beskrevet hvordan barn og omsorgspersoner påvirker hverandre gjensidig over tid. Ut fra dette kan barnet og omsorgspersonene vanskelig forstås uavhengig av hverandre, da det ikke bare foregår en interaksjon, men også en transaksjon (Hansen & Jacobsen, 2007). Den gjensidige utveksling og påvirkning gjennom interaksjon mellom omsorgspersoner og barn beskrives best gjennom transaksjonsmodellen.

Modellen understreker at spedbarn påvirkes av opplevelser og den stimuli som er tilgjengelig i omsorgsmiljøet, og modellen fremhever at det barnet kan hente ut fra omsorgsmiljøet er individuelt for hvert enkelt barn (Sameroff & MacKenzie, 2003).

Ut fra dette vil det være vanskelig å skulle se på et barns fungering uavhengig av barnets oppvekstforhold, og omvendt se omsorgspersonenes utøvelse av omsorg uavhengig av barnets fungering, temperament og lignende. Transaksjonsmodellen bringer ved dette inn en viktig faktor, barnet selv, som en medvirkende part i sitt oppvekstmiljø, og den er dermed med på å nyansere det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp. Ekspertutvalget i NOU 2012:5 sitt forslag om et slikt prinsipp vil kunne bidra til at man får et ensidig fokus på tilknytningsteorien ved vurderinger og beslutninger i barneverntjenesten, slik at det ikke tas hensyn til andre måter å forstå barns utvikling på, som ved transaksjonsperspektivet. Det er viktig at barneverntjenesten ser på ulike sider ved familiens problematikk når det skal foretas undersøkelser og vurderinger knyttet til barns omsorgssituasjon. Videre er det viktig å ha med transaksjonsperspektivet når det i barneverntjenesten skal vurderes hvilke tiltak som kan være hensiktsmessige å igangsette i familier, noe vi kommer tilbake til i neste kapittel.

Kapittel 5

5.1 Tiltaksarbeid basert på tilknytningsteori og transaksjonsmodellen

Kunnskapen om tilknytningsteorien og transaksjonsmodellen er sentral for å forstå viktigheten av ulike faktorer som påvirker barns utvikling, og hva som må være til stede for at barns utvikling skal forløpe på en utviklingsfremmende måte. Hvis man legger til grunn denne kunnskapen vil man kunne identifisere risiko for skjevutvikling, og sette inn tiltak for å fremme barns utvikling og omsorgspersonenes sensitivitet, responsivitet og utviklingsstøttende atferd overfor barnet (Hansen & Jacobsen, 2007).

I tråd med siste del av problemstillingen: hvilke implikasjoner kan det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp ha for barneverntjenestens tiltaksarbeid, fokuseres det videre på tilknytningsteori og transaksjonsmodellen i forhold til mulige intervensjoner for å kunne endre et uheldig utviklingsforløp hos barn. Dette er av interesse da NOU 2012:5 foreslår at Fylkesnemnda skal kunne gi pålegg om omsorgsendrende tiltak. Tiltakene har som mål å forbedre omsorgskompetansen til omsorgspersonene for barn i alle alderstrinn og utviklingsnivå (NOU 2012:5, s. 65). Det er derfor interessant å se nærmere på noe av det som kan bidra til en positiv endring av omsorgskompetansen dersom man legger til grunn tilknytningsteori og transaksjonsmodellen.

5.2 Tiltak for å fremme tilknytning

I tilknytningslitteraturen legges det vekt på at trygge barn har større sjanse for å utvikle en mer robust psykisk helse senere i livet enn utrygge barn, og det bør derfor være et mål at barn skal etablere en trygg tilknytning til sine omsorgspersoner. Som tidligere beskrevet er kjennetegn på trygg tilknytning at barn kan søke trygghet og trøst dersom de har behov for det, og en del av dette er at omsorgspersonene må kunne se barnets behov og følge det dersom det er mulig (Brandtzæg et al. 2011). I denne sammenheng er mentalisering et viktig begrep som beskriver evnen til å være oppmerksom og regulerende i forhold til både egne og andres mentale og affektive tilstander og intensjoner (Fonagy, Gergely & Jurist, 2004). Det å oppfatte og tolke følelser og sinnstilstander er viktig for sosialt samspill, og mentalisering fremmer på denne måten sosial forståelse og kommunikasjon (Broberg et al. 2012). God mentaliseringsevne er viktig både for å kunne knytte seg til andre, og for å kunne kjenne seg selvstendig og avgrenset fra andre. Trygge individer har også evnen til å balansere mellom avhengighet og selvstendighet (Brandtzæg et al. 2011).

Evnen til å mentalisere er ikke noe barn er født med, men noe som læres ved at omsorgspersonene hjelper barnet med å tolke og forstå sine følelser (Broberg et al. 2012). Tilgjengelige omsorgspersoner som ser barnets psykologiske behov, både i forhold til trøst og beskyttelse, men også i forhold til selvstendighet og utforskning evner å ta barnets mentale perspektiv og respondere på dette. Ved å svare på barnets emosjonelle behov og tolke atferden ut fra mentale tilstander, fremmer omsorgspersonene barnets evne til å mentalisere. Dersom barnet har en trygg tilknytningsrelasjon vil omsorgspersonen kontinuerlig fortolke barnet, og på den måten aktivt fremme mentalisering.

Forskning viser at mødre som evner å tenke om barnet, og kan verbalisere sine tanker om barnets indre tilstander overfor barnet, får tryggere barn (Brandtzæg et al. 2011). I studie av Oppenheim og Koren-Karie (2002) ble mødre filmet under fri lek med sine barn, og i ettertid ble filmen sett av mødrene i sekvenser der de etter hver sekvens ble bedt om å kommentere barnets og deres egne tanker og følelser i sekvensen. Studien viste at mødre som i stor grad mentaliserte atferd i lekesituasjoner med barnet, hadde større sannsynlighet for at barnet utviklet trygg tilknytning. Fonagy, Gergely & Target (2007) fant også at omsorgspersoner som hadde evne til å mentalisere hadde større sannsynlighet for at deres barn utviklet trygg tilknytning.

Det er mange faktorer som kan føre til at omsorgspersoner ikke har evne til å være til stede for barnet på en sensitiv måte, eller at de ikke responderer adekvat på barnets behov. Dette kan for eksempel være vansker hos omsorgspersonen som traumatiske opplevelser, rusbruk eller psykisk sykdom (Hansen & Jacobsen, 2007). Omsorgspersonenes egne tilknytningsopplevelser i barndommen kan også kobles til hvordan de utøver omsorg for egne barn (Broberg et al. 2012). Fonagy (2001) gjennomførte en studie i London som viste samsvar mellom omsorgspersonenes evne til å reflektere over egne erfaringer fra barndommen, og deres barns tilknytningsstil ved ett års alderen. Resultatene kan tolkes dit hen at foreldrenes evne til å reflektere over egne følelser, er relatert til deres evne til å ivareta egne barn emosjonelt.

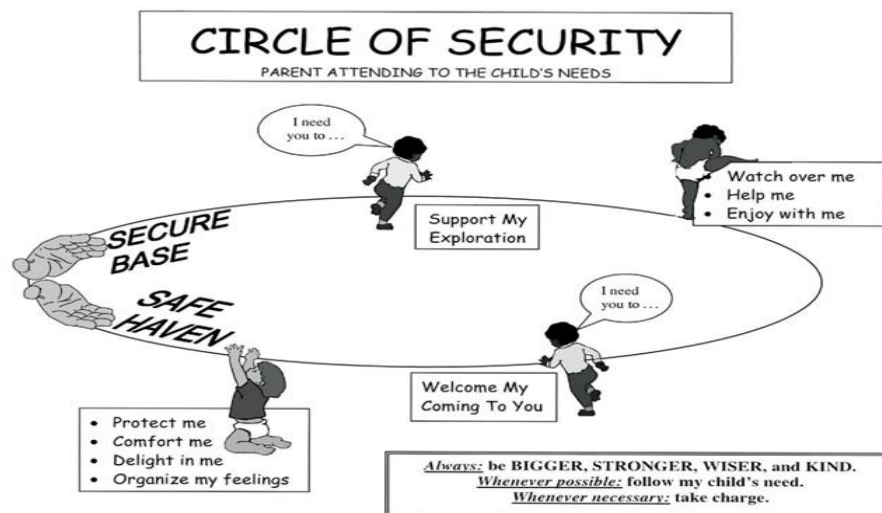
Det er over vist at det finnes en sammenheng mellom omsorgspersonenes mentaliseringsevne og kvaliteten i tilknytningen til barna, samt at barn med trygg tilknytning har lettere for å utvikle god evne til mentalisering. Dersom man skal hjelpe omsorgspersoner til å få barn med trygg tilknytning, kan det være viktig å være oppmerksom på mentaliseringens betydning (Brandtzæg et al. 2011).

I NOU 2012:5 vurderer ekspertutvalget at det i mange tilfeller i barneverntjenesten må iverksettes endringstiltak i form av veiledningsprogrammer for å bedre omsorgspersonenes kompetanse. Et av tiltakene som foreslås av utvalget er Circle of Security (COS). Det finnes flere ulike varianter av dette tiltaket, men vi har valgt å fokusere på Circle of Security International-Parenting (COS-P) da dette er henvist til i NOU 2012:5. Tiltaket gjengis ikke i detalj, men presenteres i hovedsak det slik det er beskrevet i Ungsinn-databasen som er en database med oversikt over tiltak for barn og unge. Dette på bakgrunn av at NOU 2012:5 foreslår at myndighetene skal anvende Ungsinn som grunnlag for beslutninger om implementering og spredning av endringstiltak i barneverntjenesten (NOU 2012:5, s. 16).

5.3 Circle of Security International-Parenting (COS-P)

Circle of Security International-Parenting er utviklet i USA av Cooper, Hoffman, Powell og Marvin, og metodens formål er å fremme trygg tilknytning mellom barn og omsorgspersonene. COS-P er et psykoedukativt program som er basert på tilknytningsteori og forskning (<http://www.ungsinn.no>). Den opprinnelige tanken bak psykoedukasjon var å hjelpe pårørende til schizofrene ved å gi dem kunnskap om lidelsen. På denne måten kunne pårørende forstå pasienten bedre, og det ville kunne føre til at pasienten ble sett og møtt på en god måte, som igjen ville kunne bedre tilstanden. I forhold til COS-P blir psykoedukasjon benyttet med tanke på å lære foreldre sentrale elementer i tilknytningsteorien. Slik kan omsorgspersonene få en forståelse og et språk basert på tilknytningsteori som de kan benytte seg av i samspill med barna (Brandtzæg et al. 2011).

Hensikten til COS-P er å lære omsorgspersoner hva barna trenger for å utvikle trygg tilknytning, samt bevisstgjøre dem egne utfordringer når de skal imøtekomme barnas tilknytningsbehov. Dette gjøres ved å benytte et bilde kalt trygghetssirkelen (se figur 5.1). Den viser barnas emosjonelle behov, hvordan omsorgspersonene kan møte disse, hvordan hjelpe barnet med emosjonsregulering og hvordan tolke barnets uttrykk. Omsorgspersonene lærer også normaliserende begreper som «shark music». Disse knyttes til egen sårbarhet med tanke på å utforske egne vansker i relasjonen til barnet, ta ansvar for egen omsorgsrolle og hvordan man kan reparere negative samspillssekvenser (<http://www.ungsinn.no>).

Figur 5.1. Circle of security-sirkelen, også kalt trygghets-sirkelen. Figuren viser barns behov for en trygg base. Hentet fra *The Circle of Security project*, Cooper, Hoffman, Marvin & Powell, 2002, s. 110.

Hovedtanken bak COS-P er at omsorgspersoner trenger en bedre forståelse av barnas behov, og hvordan disse behovene kommer til uttrykk hos barna. For at omsorgspersoner skal kunne forholde seg til tilknytningsproblematikk må de ha en forståelse av hva dette er og et språk for problemer knyttet til tilknytning, og dette vil de kunne utvikle ved deltakelse i COS-P (<http://www.ungsinn.no>).

Tiltaket kan benyttes som universalforebyggende, ved for eksempel skoler og barnehager. COS-P kan også brukes som en del av et større behandlingsopplegg i blant annet barneverntjenesten. Målgruppen for tiltaket vil da være omsorgspersoner med barn i alderen null til ti år som har tilknytningsvansker, eller er i risiko for å utvikle tilknytningsvansker. Selve tiltaket kan gjennomføres enten i grupper eller individuelt, og består av åtte møter ledet av en terapeut. For å bli terapeut kreves det i Norge et fire dagers kurs i metoden, og man vil da motta en beskrivende manual og dvd som guider terapeuten gjennom materialet.

Ifølge Ungsinn foreligger det ingen effektstudier av COS-P, og tiltaket blir av panelet i Ungsinn klassifisert på evidensnivå to, som et sannsynlig virksomt tiltak. Dette innebærer at det i beskrivelsen av tiltaket fremkommer hvordan metoden antas å lede til målsettingen, og at det derfor er sannsynlig at tiltaket er virksomt. Ungsinn har fem nivåer for evidens, der evidensnivå en er godt beskrevne tiltak, mens tiltak med evidensnivå fem er tiltak med sterk dokumentasjon på evidens (<http://www.ungsinn.no>).

5.4 Tiltak i lys av transaksjonsmodellen

Ved å forstå barns utvikling som transaksjoner mellom barnet og omsorgspersonene, gir dette grunn for et optimistisk syn på endring ved tidlig intervensjon. Transaksjonsmodellen baserer seg på en antakelse om at de fleste barn har mulighet for positiv utvikling til tross for tidligere problemer (Moe, Slinning & Hansen, 2010). Med utgangspunkt i eksempelet fra kapittel fire hvor en rolig mor blir engstelig etter en vanskelig fødsel, er det vanskelig å skulle si hva årsaken til barnets forsinkede språkutvikling var. Det kunne vært den vanskelige fødselen, at barnet var vanskelig å regulere, morens engstelse, morens oppfattelse av at barnet hadde et vanskelig temperament, barnets manglende deltakelse i språklig aktivitet, eller morens mangelfulle forsøk på å inngå i språklig kontakt med barnet. Det ville være lett å overse at moren hadde bidratt til vanskene dersom man kun fokuserte på at barnet var vanskelig å regulere, eller ikke tok hensyn til barnets påvirkning hvis fokuset var på mors manglende stimulering. Ved å basere tiltak på transaksjonsmodellen ville man hatt fokus på alle aspektene ved intervensjon, og dette ville danne grunnlag for hensiktsmessig hjelp for å snu den negative utviklingen (Smith & Ulvund, 2004).

Transaksjonsmodellen har blitt brukt som en base for mange intervensjonsmetoder for å bedre utviklingsmessige utfall for barn og familier (Sameroff, 2009). Modellen baserer seg på erfaringer som tilsier at tiltak som har fokus på relasjonen og samspillet mellom barn og omsorgsperson over tid, vil være forebyggende og kunne beskytte mot skjevutvikling. En innfallsvinkel vil kunne være hjelp til omsorgspersonen til å forstå barnets signaler bedre, for så å kunne tolke barnet på en mer hensiktsmessig måte. Etersom modellen gir mulighet for en systematisk forståelse av utviklingsmessige endringer, vil man kunne gå inn på forskjellige tidspunkt og intervenere for å stabilisere eller reorganisere et dyadisk system mellom barnet og omsorgspersonen, og gi støtte til å bedre barnets fungering. Transaksjonsmodellen tar videre utgangspunkt i at endringsarbeidet bør fokusere på omstendighetene som påvirker relasjonen mellom barnet og omsorgspersonene. Når det eksisterer en omsorgsrelatert risiko, vil intervensjonstidspunktet være av stor betydning, og jo tidligere man får satt inn hensiktsmessige tiltak jo bedre (Smith, 2010, s. 33-34).

Kompleksiteten i transaksjonsmodellen åpner også opp for intervensjoner på mange arenaer for å bedre barns utvikling og omsorgspersonenes ferdigheter. Barn og deres familier er verken dømt eller beskyttet av deres eller omsorgspersonenes fungering alene, men også samfunnet de vokser opp i, og de muligheter og begrensninger dette medfører.

Barn og familier påvirker lokalsamfunnet, og lokalsamfunnet påvirker barn og familier (Sameroff, 2009). Videre presenteres Sameroff sine «tre r'er» som en innfallsvinkel til hvordan man kan jobbe med tiltak basert på transaksjonsmodellen.

5.5 Tre ulike innfallsvinkler for tiltak

Ifølge Sameroff et al. (1987) kan en transaksjonsmodell for intervensjon brukes for å konkretisere ulike tiltak som iverksettes. Modellen tar for seg ulike innfallsvinkler for intervensjon ved at den skiller de ulike elementene i transaksjonsmodellen: egenskaper hos barnet, omsorgspraksis hos omsorgspersonen, og omsorgspersonens forståelse av vansker hos barnet. Sameroff bruker begrepet de «tre r'er», og disse er rettet mot de tre delene av transaksjonssystemet. «De tre r'er» står for remediation (korreksjon), redefinition (redefinere) og reeducation (veiledning/opplæring).

Korreksjon er intervensjoner som retter seg mot barnet, der målet er å forandre barnet. Ved å identifisere en tilstand hos barnet som videre kan behandles og/eller medisineres, vil man kunne endre barnets atferd til en mer sosialt akseptert atferd. Barnets endrede atferd vil så påvirke hvordan omsorgspersonene forholder seg til barnet.

Redefinisjon betyr å endre på omsorgspersonenes oppfatninger av barnet for å forbedre samspillet med barnet. Denne strategien kan benyttes dersom omsorgspersoner har definert barnet som unormalt og dermed ikke greier å gi barnet adekvat omsorg. Redefinisjon kan deles i to typer, der den første er når omsorgspersonene ikke er i stand til å tilpasse seg barnets fysiske eller atferdsmessige særpreg. Den andre typen er når omsorgspersonene ikke evner å skille mellom sine egne emosjonelle reaksjoner på barnet og barnets atferd. Et eksempel på dette kan være omsorgspersoner som reagerer med sinne i situasjoner der barn uttrykker smerte. Denne strategien handler ikke om å endre barnet, noe som egner seg godt dersom barnet vanskelig lar seg endre, som ved for tidlig fødsel, eller ved vanskelig temperamentsstil.

Veiledning/opplæring skal bidra til å gi omsorgspersonene nok kunnskap og ferdigheter til å ivareta sine barn dersom de ikke har dette. Fokuset er her på siste del av transaksjonskjeden der barnet kan ha en normal atferd, og omsorgspersonene kan være adekvate i omsorgsutøvelsen, men de har ikke gode samspillferdigheter som for eksempel sensitivitet eller evnen til å regulere barnets atferd på en hensiktsmessig måte.

Tiltak som gir veiledning/opplæring kan settes inn i forhold til hele familien eller for den enkelte omsorgsperson.

I noen tilfeller er alle tre strategiene nødvendige for å endre et barns utviklingsmessige utfall eller korrigere uheldige samspillsmønstre i familien. Selv om de tre målene er ulike aspekter av et dynamisk transaksjonssystem, vil de fleste tiltak virke på flere områder. Korreksjon av barnet vil kunne endre omsorgspersonenes syn på barnet, og på denne måten skape en redefinisjon. Ved å redefinere omsorgspersonenes oppfatning av barnet vil man også kunne endre omsorgspersonenes ferdigheter, samt tilføre kunnskap som bedrer samspillsferdighetene (Sameroff, 2003, Hansen & Jacobsen, 2007).

5.6 Oppsummering

Dette kapittelet har fokusert på endringsarbeid og tiltak dersom man legger til grunn tilknytning eller transaksjonsmodellen. Beskrivelsene over viser at det er en forskjell på hvordan man identifiserer behov for tiltak dersom man baserer seg på tilknytningsteori, eller legger vekt på at utvikling skjer gjennom transaksjoner. Den mest fremtredende forskjellen ligger her i at man også tar hensyn til barnets arv/temperament, og barnets egen påvirkning på omsorgsmiljøet dersom man legger transaksjonsmodellen til grunn. Dette er aspekter som er viktige å ta med dersom man skal utrede et barns omsorgsforhold, og iverksette tiltak for å kunne bedre barns omsorgssituasjon. Samtidig har transaksjonsmodellen fokus på det kontinuerlige samspillet mellom barn og omsorgspersoner over tid, noe som er en betydelig faktor for hvordan barns utvikling forløper. Tilknytningsteorien har her et mer ensidig fokus på barns utvikling, der det for det meste legges vekt på omsorgspersonenes ferdigheter og/eller mangler.

Del 2 Metode, analyse og drøfting

I del to skal andre del av problemstillingen besvares. Problemstillingene er som tidligere nevnt: *Hva er den teoretiske forankringen til det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp, og hvilke implikasjoner har dette for barnevernets tiltaksarbeid?* For å besvare andre del av problemstillingen benyttes høringsuttalelsene til NOU 2012:5.

I etterkant av publiseringen av NOU 2012:5 ble den sendt ut på offentlig høring da problemstillingene berører en rekke fagdisipliner og instanser, samt at den har interesse for allmennheten. Flere instanser ble bedt om å komme med uttalelser til de forslag som ble fremmet av ekspertutvalget i NOU 2012:5 (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2012).

For å analysene høringsuttalelsene anvendes dokumentanalyse, og kapittel seks starter med en beskrivelse av denne metoden, samt forforståelse. Så følger en redegjørelse for hvordan høringsuttalelsene ble analysert, og en beskrivelse av fremgangsmåte ved utvelgelse av høringsuttalelser. I kapittel syv gis en kort beskrivelse av det biologiske prinsipp. Dette fordi det biologiske prinsipp er et gjennomgående tema i NOU 2012:5 og i høringsuttalelsene. I kapittel åtte presenteres forslagene fra NOU 2012:5 som vi har valgt å fokusere på, og videre resultatene etter analysen av de utvalgte høringsuttalelsene. I kapittel ni drøftes andre del av problemstillingen ut fra de mest fremtredende elementene fra analysen og den teoretiske forankringen til det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp. Kapittel ti inneholder oppsummering og konklusjon.

Kapittel 6

6.1 Dokumentanalyse og presentasjon av resultater

I dette kapitlet presenteres først kvalitativ metode da vi anvender en kvalitativ tilnærming til dokumentanalyse. Deretter redegjøres det for dokumentanalyse, og kriterier for utvalg av dokumenter. Videre beskrives forforståelse da vi mener dette er viktig å reflektere over da oppgavens tema ligger nært vårt praksisfelt.

Analysedelen er todelt, der det først tas utgangspunkt i alle 75 uttalelsene for å få en oversikt over disse. Videre brukes oversikten til å gjøre et utvalg av uttalelser som vil kunne bidra til å belyse problemstillingen. I dette kapitlet beskrives første del av analysen, hvordan uttalelsene ble kategorisert og resultater av dette. I andre del av analysen går vi nærmere inn på de uttalelsene som ble valgt for å belyse problemstillingen, dette vil vi komme tilbake til i kapittel åtte.

6.2 Kvalitativ metode

Innenfor samfunnsvitenskapene har kvalitative metoder blitt mer anvendt og akseptert den senere tid. Tradisjonelt har kvalitative metoder blitt sett i sammenheng med forskning som omhandler nær kontakt mellom forsker og de som studeres, som for eksempel ved intervju eller deltakende observasjon. Intensjonen med kvalitative tilnærminger er å få en forståelse av sosiale fenomener, hvor fortolkning er av stor betydning (Thagaard, 2009).

Ved bruk av kvalitativ analyse forsøker en å skape en helhetlig forståelse og en problematisering av et spesielt tema eller forhold. Den kvalitative forskningen går i dybden, med fokus på avklaring av meningsinnhold, og den forsøker å lete etter sentrale fellestrekk. Her skiller den seg fra kvantitative metoder som vektlegger utbredelse og antall.

I kvalitative tilnærminger er det ikke nødvendigvis så tydelige skiller mellom de ulike delene i forskningsprosessen. Her inngår både problemstillingen, forforståelsen, informasjon og ulike spørsmål i en helhet. Dette innebærer at nye problemstillinger og foreløpige konklusjoner eller antakelser kan oppstå under innsamlingen av data (Befring, 2002). Det er en fordel at innsamling av data og analyse skjer parallelt, noe som gir forskeren mulighet til å justere den videre innhenting av data til tidligere analyse av materialet.

Når resultatene i kvalitativ forskning skal presenteres er det viktig å tydeliggjøre prosessene som har ført til konklusjonen av forskningsresultatene. Dette fordi det kan være utfordringer knyttet til hvordan de sosiale fenomenene analyseres og fortolkes av forskeren.

Det må derfor redegjøres for fremgangsmåter under datainnsamlingen, prosessen for analyse og for hvordan forskningsresultatene tolkes (Thagaard, 2009). Denne oppgaven har en kvalitativ tilnærming til dokumentanalyse og går i dybden på noen utvalgte høringsuttalelser med fokus på å avklare meningsinnhold.

6.3 Dokumentanalyse

For å besvare andre del av problemstillingen: *hvilke implikasjoner har dette for barnevernets tiltaksarbeid?* benyttes høringsuttalelser fra ulike instanser til NOU 2012:5.

Høringsuttalelsene sier noe om praksisfeltets synspunkter på de forslag ekspertutvalget har kommet med. For å analysere høringsuttalelsene benyttes kvalitativ metode i form av kvalitativ dokumentanalyse.

I dokumentanalyse benytter man seg av dokumenter som er skrevet for et annet formål enn det forskeren bruker de til, og de skiller seg dermed fra innsamlet data fra feltet (Thagaard, 2009). Et dokument kan beskrives som et resultat av en produsert tekst der hensikten er å kommunisere verdier og samlinger av viten og data (Duedal & Jacobsen, 2010). Dokumenter kan være av privat karakter som dagbøker og brev, eller offentlige skrifter som stortingsmeldinger eller høringsuttalelser som vi har valgt å bruke (Thagaard, 2009). Dokumentanalyse kan betegnes som anvendelse av sekundære data da disse allerede foreligger, og det kan være både positive og negative sider ved dette. Ved dokumentanalyse vil man på den ene siden ikke komme i direkte kontakt med informantene, og man unngår dermed personlig påvirkning. På den andre siden kan man si at man ikke egentlig oppnår innlevelse i problemfeltet, og man mister noe kontroll over dataseleksjonen da den allerede foreligger. Duedal og Jacobsen (2010, s. 20) hevder at:

Dokumentanalyse er med andre ord et alternativ og kan byde på mange frugtbare undersøkelser, med mulighet for at nå frem til andre- og til tider endda mere retvisende eller fyldestgjørende- svar end dem, de mer gængse samfundsvidenskabelige metoder kan frembringe.

I utvalg av kilder til dokumentanalyse må man si noe om hvilke type kilder man anvender, og det første man må ta stilling til er om det er en førstehåndskilde eller en andrehåndskilde. En førstehåndskilde er informasjon fra noen som selv har deltatt i noe, mens en andrehåndskilde er informasjon fra noen som ikke har vært til stede ved for eksempel en hendelse, men fått det fortalt av noen andre.

I noen tilfeller kan det være av interesse bruke andrehåndskilder for å se hvordan en og samme hendelse tolkes av ulike personer (Jacobsen, 2005). Kildene i denne oppgaven er andrehåndskilder, da ulike offentlige instanser og brukerorganisasjoner har gitt sin uttalelse til NOU 2012:5. I hver av uttalelsene har de ulike instansene fortolket og valgt ut den informasjon de har basert uttalelsen på. For denne oppgaven er det interessant å se hva de ulike instansene vektlegger, og hvordan de stiller seg til de ulike forslagene NOU 2012:5 kommer med. Det er videre gjort et formålsorientert utvalg av data ved at de uttalelsene som kan belyse oppgavens problemstilling er benyttet (Jacobsen, 2005).

Ved bruk av dokumentanalyse må man vurdere dokumentets verdi som kilde, og verdien avgjøres av det spørsmål man stiller. Med andre ord er dokumentets verdi som kilde, avhengig av hvilke spørsmål man stiller og ønsker svar på. Ifølge Duedal og Jacobsen (2010, s. 55-73) må de dokumenter man anvender vurderes ut fra fire kriterier:

Autentisk: Omhandler dokumentenes pålitelighet i forhold til problemstillingen, der et pålitelig dokument som regel er en original eller en pålitelig kopi.

Troverdighet: Handler om de sosiale sammenhengene dokumentet inngår i, og hvordan det er utformet, distribuert, lest og anvendt.

Representativitet: Her må man fastslå om dokumentene er representative for det man ønsker å besvare, eller om dokumenter som burde vært tatt med er utelatt.

Betydning: Handler om at man skal forstå teksten, både språklig og innholdsmessig.

Kildekritikk er en særlig evaluering og vurdering av de dokumenter man jobber med i forhold til det spørsmål man ønsker å finne svar på. I denne oppgaven kan vi si at de utvalgte dokumentene ligger nært opp til problemstillingen som skal besvares, da høringsuttalelsene er skrevet på bakgrunn av en invitasjon til å uttale seg om forslagene i NOU 2012:5. Videre vurderes det at de er pålitelige da det er tatt direkte utskrift fra regjeringens nettside, og troverdige da de som nevnt er skrevet for å gi en uttalelse til NOU 2012:5.

Dokumentene som er valgt ut er representative, da de som omtaler tema som berører problemstillingen er tatt med, og det er ikke utelatt noen dokumenter som ville hatt betydning for oppgaven. Dokumentene er også lett forståelige og uttrykker et klart innhold, der ytringer og meninger fremkommer.

6.4 Forforståelse

Forskerens forforståelse bør redegjøres for i et forskningsprosjekt, da alle har med seg sine fordommer eller forforståelser. En fordom tilsier at en allerede har en mening om et fenomen før man går i gang å utrede dette. Man kan forsøke å møte et fenomen så forutsetningsløst som mulig, men en kan ikke unngå at man har tanker og meninger om det på forhånd og dette kalles forforståelse. En skal være sin forforståelse bevisst, og derfor bør den redegjøres for. Når man har redegjort for hvilke tanker og meninger man har om et fenomen i forkant, er det enklere å lete etter data som mulig kan avkrefte de forklaringene opp mot fenomenet som man hadde i forkant. Det er lett å la seg påvirke til å kun se det som kan bekreftes av vår forforståelse. En måte å unngå dette på er å se etter det som kan avkrefte vår forforståelse (Dalland, 2006).

Når informanter uttrykker seg er de preget av den forståelsen de har ut fra sine erfaringer. Beskrivelser av meninger og erfaringer settes inn i en kontekst som oppleves som meningsfull for informanten. Forskerens forståelse av informasjonen fra informanten er på den annen side preget av forskerens faglige bakgrunn, og forskeren vil ofte ha et annet utgangspunkt enn informanten. Analysen kan derfor beskrives som en dialog mellom informantens og forskerens forståelse (Thagaard, 2009).

Da vi begge over flere år har vært ansatt i barneverntjenesten er det naturlig at vi har med oss våre erfaringer, holdninger og synspunkter fra fagfeltet. I oppgaven har vi dermed en viss forforståelse av hvilke konsekvenser ekspertutvalgets forslag om å innføre det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp og hvilke implikasjoner dette kan få for barnevernets tiltaksarbeid. Vi har også en formening om hva de ulike instansene vil fokusere på i sine uttalelser. Denne forforståelsen vil vi ha med oss inn i arbeidet med oppgaven og det blir derfor viktig å være åpen for å endre vår forforståelse.

6.5 Analyse og utvalg av data

Analyse av data er en prosess hvor man organiserer data for å få struktur slik at de videre blir lettere å fortolke (Johnsen, Halvorsen & Repstad, 1993). På regjeringens liste over høringsinstanser var det 158 ulike instanser som ble invitert til å uttale seg om NOU 2012:5. Det var i alt 75 instanser som kom med uttalelser. For å analysere høringsuttalelsene ble det først tatt utskrift av samtlige uttalelser og disse ble nummerert. Før gjennomlesning av uttalelsene ble to forskningsspørsmål formulert på bakgrunn av problemstillingen og disse ble stilt til hver enkelt av uttalelsene. Spørsmålene var:

1. Sier høringsuttalelsen noe om forslaget til det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp?
2. Sier høringsuttalelsen noe om konsekvenser for barneverntjenestens tiltaksarbeid?

Ved første gjennomlesning av dokumentene ble teksten markert der den omtalte tema som berørte problemstillingen. Før andre gjennomlesning ble det satt opp et skjema (se vedlegg 1) der uttalelsene ble kategorisert ut fra tre kriterier:

1. Var uttalelsen positiv til det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp?
2. Var uttalelsen negativ til det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp?
3. Nevner uttalelsen noe om implikasjoner for barneverntjenestens tiltaksarbeid?

De to første kriteriene ble valgt for å få oversikt over hvilke uttalelser som var positive og hvilke som var negative til innføringen av det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp. Dette var interessant ut fra et ønske om å ha med uttalelser som hadde ulike syn på innføring av et nytt prinsipp i det videre arbeidet. Det tredje kriteriet ble valgt for å få en oversikt over de instansene som hadde uttalt seg om mulige implikasjoner NOU 2012:5 sine forslag ville kunne få for barnevernets tiltaksarbeid. Vi antok også at dersom uttalelsen var positiv til et nytt prinsipp, ville dette ha innvirkning på hva de mente om implikasjoner for barnevernets tiltaksarbeid, og omvendt dersom de var negative.

Ved andre gjennomlesning ble det fokusert på de markerte områdene i uttalelsene, og krysset av i skjemaet ut fra de tre kriteriene. Dette ga først og fremst en oversikt over om fagfeltet var positiv eller negativ til det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp. Det var i alt 47 instanser som hadde uttalt seg om det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp. Av disse var 38 positive til innføringen av dette prinsippet.

Ni instanser var negative eller kritiske til å innføre det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp. De resterende 28 uttalelsene nevnte ikke det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp.

Det tredje kriteriet høringsuttalelsene ble kategorisert ut fra, var om de uttalte seg om implikasjoner prinsippet ville få for barneverntjenestens tiltaksarbeid. 35 instanser uttalte seg om dette, mens 40 instanser ikke nevnte dette i sin uttalelse. Det var i alt 29 instanser som uttalte seg om både det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp, og implikasjoner for barneverntjenestens tiltaksarbeid.

Flere av uttalelsene besvarte ingen av forskningsspørsmålene, og var dermed ikke interessante for oppgaven. Noen av uttalelsene besvarte kun ett av spørsmålene og derfor ble det ikke gått nærmere inn på disse. Av de 29 som uttalte seg om begge forskningsspørsmålene var det stor variasjon i hvor grundig de hadde redegjort for sitt syn. Noen ga sin støtte eller var kritiske til NOU 2012:5 sine forslag uten å gi en inngående begrunnelse for dette, mens andre presenterte mer grundige redegjørelser for sine synspunkt.

Det ble så gjort et formålsoverordnet utvalg av de 29 høringsuttalelsene der de uttalelsene som ville bidra til å belyse oppgavens problemstilling ble valgt. På bakgrunn av dette ble det valgt ut 14 uttalelser som var interessante, da de sa noe om det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp og barneverntjenestens tiltaksarbeid. Det som skilte disse 14 uttalelsene fra de resterende, var at de begrunnet sine syn, argumenterte for og imot, samt at de tilføyde elementer som ville kunne bidra med ulike perspektiver til drøftingsdelen.

6.6 Oppsummering

Dette kapitlet har beskrevet dokumentanalyse med en kvalitativ tilnærming som utgangspunkt for å besvare andre del av oppgavens problemstilling. Det er også reflektert over vår forforståelse, noe som er viktig å være bevisst i det videre arbeidet med høringsuttalelsene da dette ligger nært vårt fagfelt. Videre er det beskrevet fremgangsmåte for utvelgelse av de høringsuttalelser som kan bidra til å belyse andre del av problemstillingen. Etter utvelgelsen hadde vi 14 uttalelser som benyttes for å presentere fagfeltets syn på de forslagene NOU 2012:5 har kommet med. Før resultatene fra analysen presenteres, vil vi i neste kapittel gå nærmere inn på det biologiske prinsipp, og gi en kort beskrivelse av dette.

Kapittel 7

En del av mandatet til ekspertutvalget i NOU 2012:5 var å utrede hva det biologiske prinsipp er, hvordan det anvendes, og belyse utfordrende problemstillinger i barnevernets praksis.

Ekspertutvalget skulle også redegjøre for hvor mye vekt det biologiske prinsippet bør ha og om det i barneverntjenesten legges større vekt på prinsippet enn lovgivers intensjon, med den konsekvens at blant annet hjelpetiltak utprøves for lenge. Da det biologiske prinsipp var et gjennomgående tema både i NOU 2012:5 og i høringsuttalet, beskrives prinsippet nærmere i dette kapittelet. Det biologiske prinsipp omtales også i oppgavens drøftingskapittel.

7.1 Hva innebærer det biologiske prinsipp og hvordan anvendes det?

Det biologiske prinsipp er ett av tre førende prinsipper i barnevernloven, i tillegg til prinsippet om barnets beste og det mildeste inngreps prinsipp. Hensikten med prinsippene er å sikre barn og foreldres rettssikkerhet, og de uttrykker grunnleggende verdier. I Norge har foreldre ansvaret for barns omsorg, og offentlige tiltak i familien er unntak som kun kan iverksettes hvis en lovbestemmelse gir adgang til det (Lindboe, 2008).

Det anses å være til det beste for barn å vokse på med sine biologiske foreldre, og dette omtales som det biologiske prinsipp. Barn har behov for nær kontakt med stabile og omsorgsfulle omsorgspersoner som responderer på barnets initiativ, og er emosjonelt tilgjengelig for barnet. Biologiske foreldre vil i tilknytningsprosessen ha et fortrinn ved tanken om at barnet er en del av en selv og en videreføring av slekten. Den kulturelle vektleggingen av biologisk slektskap vil kunne utgjøre en utfordring for selvforståelsen til barn som ikke lever sammen med sine biologiske foreldre (Ot.prop.nr.69, 2008-2009). Dette synet ligger til grunn for utformingen av vilkårene for tiltak og overtakelse av omsorgen. I forarbeidene til barnevernloven og dens oppbygging kommer det biologiske prinsipp klart til uttrykk, selv om det i lovteksten ikke er uttrykkelig formulert. Ved tiltak som retter seg mot inngrep i familien vil det biologiske prinsipp være et vesentlig moment ved skjønnsvurderingen sammen med vurderingen av prinsippet om barnets beste (Lindboe, 2008).

Barnevernet har etter barnevernloven et subsidiært ansvar for barn og unge i Norge, de skal gripe inn med tilpassede tiltak når det vurderes at barn og unge ikke får tilstrekkelig og adekvat omsorg i hjemmet, eller når barn på grunn av egen atferd ikke blir hensiktsmessig ivaretatt av sine foreldre (Ofstad & Skar, 2015).

I de tilfeller det ikke kan skapes tilfredsstillende forhold i hjemmesituasjonen for barn, blir det biologiske prinsipp ivaretatt i form av samvær der foreldrene skal opprettholde en kontakt med sitt barn, dersom ikke spesielle forhold taler mot dette. Det biologiske prinsipp blir også presisert ved at overtakelse av omsorgen i hovedsak skal være midlertidig, og barneverntjenesten skal i utgangspunktet jobbe for å skape tilfredsstillende forhold for barnet i hjemmet (Lichtwarck & Clifford, 2010).

Ekspertutvalget i NOU 2012:5 viser til at grunnprinsippene i barnevernloven uttrykker ulike verdier, de har ulik forankring og de kan i konkrete saker tale for forskjellige løsninger. I tillegg kan de komme i konflikt med hverandre. Det er utfordrende og komplisert for barnevernet å vurdere og veie de ulike prinsippene opp mot hverandre. Barnets totale livssituasjon er utgangspunktet, og det må foretas konkrete faglige vurderinger ut fra dette, hvor også forhold som ny forskning, systematisert kunnskap og endringer i kulturelle normer er med i vurderingen. I praksis blir det utfordrende å skulle vekte det biologiske prinsipp og prinsippet om barnets beste mot hverandre i konkrete tilfeller, og eventuelt vurdere når det biologiske prinsippet må fravikes. Ekspertutvalget mener også at det biologiske prinsipp vektlegges og praktiseres ulikt av de ulike barneverntjenestene, og dette gjør denne vurderingen ytterligere problematisk (NOU 2012:5). Lindboe (2008) mener barnets beste og det biologiske prinsipp ikke er motstridende hensyn, men at de begge ivaretar ulike sider av barnets interesse. Barnets beste har stor individuell betydning ved at dette prinsippet i enkelte tilfeller kan argumentere for tilsidesettelse av det biologiske prinsipp, eller innskrenkninger i forhold til dette.

7.2 Nyere kunnskap

Barnets situasjon skal være det sentrale fokus i barnevernets arbeid. Som nevnt over preges det norske samfunn av sterke familieverdier, og det foreligger felles forståelse om at det beste for barn er å bo sammen med sine biologiske foreldre. Denne forståelsen gjenspeiles i det biologiske prinsipp som har en tydelig forankring barnevernloven (Lichtwarck & Clifford, 2010).

Smith (2010, s. 402) mener det biologiske båndet mellom barn og foreldre ikke bør tillegges så stor vekt av sakkyndige i barnevernssaker. Han skriver: *Hjernen hos de minste barna er et plastisk organ, hvilket innebærer stort potensial for reparasjon hvis barn som har vært utsatt for fysisk eller emosjonell mishandling, tidlig blir plassert i permanente fosterhjem eller adoptert.* Ut fra dette er det grunn til å tro at barn som blir plassert i fosterhjem kan få en god utvikling selv om de ikke vokser opp sammen med sine biologiske foreldre.

I NOU 2012:5 tas det til orde for at den nye fagkunnskapen vedrørende barns utvikling bidrar til å forsterke fokuset på relasjonelle forhold i familien. Kunnskapen om samspill, tilknytning og andre utviklingsfremmende forhold vil være av stor betydning og sentral for vurdering av mulige helse- og utviklingsskader. Betydningen av relasjonen mellom barn og foreldre blir et stadig viktigere vurderingsgrunnlag for hva som er god nok omsorg og hva som ikke er det, og det er derfor viktig i barnevernfaglige vurderinger å ta hensyn til dette. Det er kvaliteten og stabiliteten i tilknytningen mellom barn og den omsorgsgivende voksne, samt dens utviklingsfremmende praksis som blir ansett å være av avgjørende betydning, ikke det biologiske båndet mellom barnet og omsorgspersonen.

Hagen og Rønbeck (2011) argumenterer i artikkelen, *Står det biologiske prinsippet for fall?* for å nedtone betydningen av det biologiske prinsipp. De mener at det er viktigere for barns utvikling å opprettholde trygge tilkynningsrelasjoner enn å bevare kunnskap om sin biologiske bakgrunn. Dette kan ses i sammenheng med barn og foreldres gjensidige rett til samvær når barn ikke kan bo hjemme, og barnevernsbarn kan dermed få et sterkere vern av sine relasjoner til fosterforeldrene. De mener videre at vektleggingen av tilknytning må prioriteres fremfor biologiske bånd, samt at barnets rett til beskyttelse av relasjonen til omsorgsgiver forsterkes ved at det biologiske prinsipp nedtones.

7.3 Oppsummering

Det biologiske prinsipp har hatt en sterk forankring i det norske samfunn i lang tid, og dette vises blant annet gjennom reaksjoner mot barnevernets samfunnsoppdrag. Det kan virke som, gjennom NOU 2012:5, at dette synet er i ferd med å endre seg i fagmiljøet som tar til ordet for et økt fokus på barns utviklingsmuligheter, foran det å vokse opp med sine biologiske foreldre. Det biologiske båndet har vært ansett å ha en stor egenverdi for barn, mens nyere forskning har hatt en dreining mot betydningen av tilknytning og samspill.

Ut fra dette kan det virke som at vektingen av det biologiske prinsipp er i ferd med å tones ned til fordel for kunnskap om barns utvikling. Man kan også forstå ekspertutvalgets forslag om å innføre det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp som en nedtoning av det biologiske prinsipp. Det foreslåtte prinsippet kan få store konsekvenser for det biologiske prinsipp, men dette drøftes ikke ytterligere i denne oppgaven.

Kapittel 8

8.1 Presentasjon av resultater

Hvilke meninger har fagfeltet om forslagene ekspertutvalget i NOU 2012:5 har kommet med? For å besvare dette er det tatt utgangspunkt i 14 høringsuttalelser, og disse er analysert for å kartlegge hvilke meninger de har om forslaget til å innføre det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp, samt forslag til endringer vedrørende barneverntjenestens tiltaksarbeid.

I NOU 2012:5 argumenteres det for at tilknytningsforskningen er en av de viktigste bidragene innenfor utviklingspsykologien. Nyere forskning har bidratt til å rette fokus mot tilknytningsbegrepet, og har påpekt at den tidlige relasjonsbyggingen er avgjørende for barns vekst og utvikling. Utrygg tilknytning kan ha negativ påvirkning på barns emosjonelle og kognitive utvikling. Ekspertutvalget i NOU 2012:5 mener at i alt barnevernfaglig arbeid er tilknytningskvalitet et grunnleggende vurderingskriterium. De foreslår videre retningslinjer i barneverntjenesten som i større grad tar utgangspunkt i barnets behov for utviklingsstøttende tilknytning enn tidligere: *Utvalget anbefaler et nytt prinsipp definert som prinsippet for utviklingsfremmende tilknytning innføres* (NOU 2012:5, s. 15).

I dette kapittelet presenteres de forslagene fra NOU 2012:5 som det fokuseres på i oppgaven, og videre resultatene etter analysen av de 14 høringsuttalelsene. På bakgrunn av forskningsspørsmålene deles analysedelen inn i to hoveddeler, der den første delen omhandler fagfeltets synspunkter på det å innføre et nytt prinsipp, herunder om de stiller seg positiv eller negativ til innføringen av et nytt prinsipp. Deretter presenteres ulike meninger fagfeltet har om forslagene knyttet til hjelpetiltak. Det trekkes her frem synspunkter i forhold til å pålegge hjelpetiltak, mer utstrakt bruk av evidensbaserte hjelpetiltak, forslag om å samle kunnskap om tiltak i Ungsinn-databasen, og hva instansene mener må ligge til grunn for at forslagene skal kunne gjennomføres.

8.2 Høringsinstanser som var positive til tilknytningsprinsippet

Av de 14 utvalgte høringsuttalelsene var syv av disse positive til ekspertutvalgets forslag til å innføre ett nytt prinsipp (Fellesorganisasjonen, Advokatforeningen, Norsk psykologforening, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Fagforbundet, Fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker og Atferdssenteret).

I uttalelsene har flere skrevet at de gir sin støtte til innføringen av det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp. De ulike instansene hadde flere begrunnelser for hva de mente ett nytt prinsipp ville bidra til, og hvorfor det burde innføres. Det samlede inntrykket av høringsuttalelsene som var positive til det nye prinsippet, er at begrunnelsene for dette kan inndeles i tre hovedtema. Det første hovedtema som flere argumenterte for var at det nye prinsippet ville kunne bidra til å sikre og ivareta barnets interesser på en bedre måte. Det andre hovedtema, som to av uttalelsene vektla, var at det nye prinsippet ville kunne medføre økt fokus på nyere forskning og kompetanse innenfor praktisk barnevernsarbeid. Det tredje hovedtema var begrunnelsen for at det nye prinsippet ville kunne motvirke en for sterk vektning av det biologiske prinsipp. De fleste uttalensene hadde oppgitt dette som grunnlag for sin støtte til det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp.

Videre presenteres utdrag fra høringsuttalelsene der det er trukket frem hva de ulike instansene oppgir er grunnlaget for hvorfor de er positive til av innføringen av et nytt prinsipp. Dette er inndelt etter de tre hovedtema som er beskrevet ovenfor.

8.3 Styrking av barnets interesser

Flere av uttalelsene vektla at barnets interesser og behov ville kunne styrkes ved innføringen av et nytt prinsipp.

Norsk psykologforening støtter utvalgets forslag om innføringen av prinsippet om utviklingsfremmende tilknytning, og skriver at:

Utvalgets utredning og forslag på et overordnet nivå innebærer en bedre beskyttelse og vern av sårbare barn og i større grad vil ivareta intensjonen om at «barnets beste» alltid skal være førende.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufetat) støtter hovedforslagene i utredningen da de mener det kan gi barna en bedre omsorgssituasjon. De legger videre til grunn at prinsippet for utviklingsfremmende tilknytning skal være en stor del av vurderings- og beslutningsgrunnlaget i barnevernssaker.

De mener her at:

Dette vil bidra til å ivareta hovedmålsettingene i barnevernloven; «å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid- å bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår» på en bedre måte enn i dag.

Fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker fremhever særlig at det å innføre et nytt prinsipp, basert på utviklingsstøttende tilknytning, vil kunne bidra til å rette fokus mot barnets vekst, utvikling og egenverdi.

Fellesorganisasjonen gir sin støtte til forslaget om det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp, og de sier videre at:

Vi vurderer at fokuset som prinsippet representerer også hører hjemme i undersøkelses-/ kartleggings- og oppfølgingsarbeidet som barnevernet kontinuerlig bedriver, fordi det sikrer et fokus på barnets erfaringer og utviklingsbehov.

De ovennevnte eksemplene viser at instansene har en formening om at det nye prinsippet vil kunne bidra til et større fokus på barnets egenverdi og behov enn barneverntjenesten har i dag.

8.4 Synliggjøre forskning og kompetanseheving

To av høringsuttalelsene mener at prinsippet om utviklingsstøttende tilknytning vil kunne bidra til økt fokus på forskning og kompetanseheving i det barnevernfaglige arbeidet.

Fellesorganisasjonen (FO) skriver i sin uttalelse at det er en kjensgjerning at ikke alle barn har en god nok omsorgssituasjon hos sine foreldre. Ekspertutvalget har i den forbindelse etablert et nytt sentralt prinsipp for barnevernets arbeid som skal sikre utviklingsstøttende tilknytning for barnet:

FO mener dette vil utvide barnevernets faglige handlingsrom til å gi bedre hjelp til utsatte barn og unge, og gir samtidig et faglig og kunnskapsbasert grunnlag for det barnevernfaglige arbeidet.

I forhold til forslaget om et utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp sier Fylkesnemndene:

Fylkesnemndene er enig i viktigheten av å vektlegge forskning som viser at samspillet mellom barn og omsorgspersonene er så avgjørende for barns utvikling og fungering at kvaliteten av dette må vektlegges ved vanskelige avgjørelser i barnevernssaker.

Videre sier Fylkesnemndene at:

Vi er imidlertid enig i at en fremheving av et slikt tilknytningsprinsipp kan være viktig for å synliggjøre forskningen på området samt viktigheten av å beslutte rett tiltak til rett tid i disse sakene. For å synliggjøre dette på en tydelig måte, mener Fylkesnemndene at det bør vurderes å innarbeide prinsippet om utviklingsfremmende tilknytning i barnevernloven § 4-1.

Det kan oppfattes her at Fylkesnemndene og Fellesorganisasjonen mener at en innføring av det nye prinsippet vil være positivt da det vil bidra til at forskning, herunder tilknytningsforskning, blir vektlagt i større grad i barneverntjenestens vurderinger og beslutninger. De argumenterer med at dette vil kunne føre til at barneverntjenesten vil få et bedre faglig grunnlag slik at barn og unge kan få rett hjelp til rett tid.

8.5 Vekting av det biologiske prinsipp

I NOU 2012:5 begrunnes et nytt prinsipp ut fra forskning og at det biologiske prinsippet vektlegges i for stor grad. En for stor vektning av det biologiske prinsipp kan medføre at barn vokser opp under ugunstige omsorgsforhold i de tilfeller der tilknytningen og utviklingen av relasjonen er svak mellom barn og omsorgsgiver. Flere av uttalelsene har brukt dette som en hovedbegrunnelse for innføring av det nye prinsippet.

Norsk psykologforening er enig i ekspertutvalgets vurderinger vedrørende omsorgsovertakelse, samt behovet for tilknytningskvalitet som ett viktig vurderingskriterium i barnevernfaglig arbeid. De sier videre at:

Vi slutter oss til at det utviklingsfremmende tilknytningsprinsipp gis forrang, eller erstatter det biologiske prinsipp i saker der redusert tilknytnings og relasjonskvalitet svekker barns utvikling.

Fagforbundet støtter anbefalingen om at det biologiske prinsipp er underordnet prinsippet om barnets beste når de ikke styrer i samme retning. Foreldrenes interesser er ikke nødvendigvis i samsvar med barnets beste og dets behov. Fagforbundet viser til at det ved gjennomgang av lovarbeid og offentlige utredninger i liten grad er referanser til kilder eller forskning som omhandler det biologiske prinsipp.

Fagforbundet mener at:

Etter vår vurdering vil innføring av dette prinsippet tydeliggjere kva krav og prioriteringar som er nødvendige å ta stilling til i vanskelege barnevernfaglege vurderingar, og forhåpentligvis motvirke for sterk vektning av det biologiske prinsippet.

Ifølge Fagforbundet er det viktig med diskusjon rundt det biologiske prinsipp, men de legger til at det er flere faktorer som kan forklare hvorfor barn og unge lever under utilfredsstillende forhold som er skadelige for deres helse og utvikling.

Fellesorganisasjonen mener det biologiske prinsipp står sterkest i barnevernloven, og at det trolig har en sammenheng med at lovgiver har valgt å fremheve dette prinsippet som grunnlag for det offentliges ansvar for barn og unge. Fellesorganisasjonen påpeker videre at dette er et paradoks da barneverntjenestens oppgave er å gripe inn i de tilfeller der foreldreomsorgen ikke er hensiktsmessig og god nok. Fellesorganisasjonen mener derfor at:

Forslaget om et utviklingsstøttende prinsipp, som en verdi i prinsippet om barnets beste, er svært viktig i forhold til å balansere den vektleggingen som har vært av det biologiske prinsippet.

Fellesorganisasjonen mener at i saker hvor foreldres omsorgsevne vurderes, må det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp bli et grunnleggende prinsipp i vurderingen av barnets beste, og det biologiske prinsipp underordnes dette.

Atferdssenteret har i sin uttalelse vist til at det biologiske prinsipp står sterkt i barne- og familiepolitikken. Prinsippet implikasjoner er imidlertid uklare, og aller mest i barneverntjenesten. De sier videre at:

Utvalget mener at tilknytning kan være viktigere enn biologi og framhever at det utviklingsfremmende tilknytningsprinsipp som et viktig prinsipp i barnevernet. Atferdssenteret er enig i denne vurderingen, som også har vært praksis i store deler av tjenesten.

Fylkesnemndene er enige med ekspertutvalget i at det biologiske prinsipp ikke må vektlegges for tungt. Dette for å hindre at barn og unge vokser opp under uhensiktsmessige omsorgsbetingelser, hvis det viser seg at relasjonsutviklingen og tilknytningen er svak mellom barnet og omsorgspersonen.

Fylkesnemndene bemerker at det i dagens saker gjøres en vurdering av tilknytningskvaliteten i nemndas vurderingsgrunnlag i saker der dette er sentralt. Fylkesnemnda baserer sine vurderinger, med utgangspunkt i det biologiske prinsipp, i tråd med Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) artikkel åtte.

Advokatforeningen støtter innføringen av et nytt fjerde prinsipp, og grunnlaget for dette er:

Med hensyn til utvalgets vurderinger for omsorgsovertakelse i pkt 6.4 er Advokatforeningen enig i at det ikke kan utelukkes at den høye medholdsprosenten for barneverntjenesten i Fylkesnemnda i hvert fall delvis kan skyldes en høy terskel i barneverntjenesten for å fremme omsorgssak, og at det biologiske prinsipp her kan spille en rolle ved at barneverntjenesten så langt som mulig forsøker å bevare familien som en enhet.

Videre ser også Advokatforeningen at:

En for stor vektning av det biologiske prinsipp kan føre til at barn vokser opp under ugunstige omsorgsbetingelser dersom tilknytningen og relasjonsutviklingen mellom barnet og omsorgsperson er for svak. Basert på dette støtter foreningen at det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp kan gå foran det biologiske prinsipp i saker der tilknytnings- og relasjonskvaliteten er til hinder for barnets utvikling.

I sin oppsummering påpeker Advokatforeningen at kjernen i ekspertutvalgets arbeid er å løfte frem fokus på barns behov for gode utviklingsmuligheter på bakgrunn av oppdatert forskningsstatus, og prioritere dette til fordel for foreldrenes behov for å ha barna hos seg.

Det samlede inntrykket av høringsuttalelsene som er positive til det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp, er at de har fokus på ulike momenter som grunnlag for innføringen av det nye prinsippet. De har også ulike formeninger om hva prinsippet vil kunne medføre for barnevernets arbeid. Et fellestrekk i disse høringsuttalelsene er begrunnelsen om at det nye prinsippet er en motvekt til det biologiske prinsipp.

Dette kan ha en sammenheng med at NOU 2012:5 sitt mandat var en utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet, og at dette er et gjennomgående tema i NOU 2012:5.

8.6 Høringsinstanser som var negative til tilknytningsprinsippet

Av de 14 uttalelsene som ble valgt ut, var syv av disse negative eller skeptiske til å innføre det nye prinsippet (Norsk barnevernsamband, Barneombudet, Norsk fosterhjemsforening, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA), Redd barna, Universitetet i Tromsø ved regionalt kunnskapssenter for barn og unge (RKBU) og Universitetet i Tromsø ved det juridiske fakultet). Uttalelsene var i stor grad enige med ekspertutvalget om at det i barneverntjenestenes arbeid bør fokuseres mer på utviklingsfremmende tilknytning når forskning viser at dette er avgjørende for barns utvikling, men ikke at dette innføres som et nytt rettslig prinsipp. Uttalelsene hadde ulike argumenter for hvorfor de mente det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp ikke burde innføres, og noen av instansene hadde sammenfallende synspunkter.

Høringsinstansenes argumenter er systematisert under ulike hovedtema for å kunne gi en oversiktlig presentasjon. Det første hovedtema som flere av instansene omtaler er at utviklingsstøttende tilknytning allerede er dekket av prinsippet om barnets beste. Flere av instansene argumenterer også med at innføringen av et tilknytningsprinsipp vil kunne få flere uheldige konsekvenser, og andre hovedtema omhandler de konsekvenser instansene anser kan være negative ved å innføre prinsippet. Da to av instansene har argumentert for at tilknytningsprinsippet vil kunne føre til økt makt hos sakkyndige, er dette tatt med som et tredje hovedtema. Siste hovedtema omhandler mulige konsekvenser for tverrfaglighet i barneverntjenesten. Tre av instansene uttrykte bekymring for at et tilknytningsprinsipp vil kunne føre til økt fokus på tilknytning, og at dette ville være på bekostning av andre teorier og fagområder som er viktige i vurderingen av barns omsorgssituasjon.

8.7 Tilknytningsprinsippet som en del av prinsippet om barnets beste

Ett av argumentene, som var gjennomgående i flere av uttalelsene, var at det ikke var behov for å innføre et nytt prinsipp om utviklingsstøttende tilknytning da dette allerede er dekket av prinsippet om barnets beste.

Utviklingsstøttende tilknytning er ett av flere momenter som må ligge til grunn for den individuelle vurderingen av barnets beste, og forslaget om å vektlegge tilknytning kan heller bidra til å gi innhold til den faglige forståelsen av barnets beste, enn at det skal innføres som et nytt prinsipp.

Redd barna mener i likhet med ekspertutvalget at det bør fokuseres mer på den utviklingsfremmende tilknytningen når forskning har vist at dette er viktig for barns fungering, men at dette ikke skal gjøres i form av å innføre et nytt prinsipp. De begrunner dette slik:

Vi er likevel ikke enige i, og vil derfor nyansere litt, når utvalget mener at det nye foreslåtte prinsippet må tillegges avgjørende vekt i alle beslutningsprosesser i saker om omsorgsovertakelse. Ifølge både barnevernloven og barnekonvensjonen er barnets beste, som overordnet prinsipp, utgangspunktet i alle saker som berører barn. Det som skal vurderes i barnets beste- vurderingen er en rekke momenter som er viktige for dette individuelle barn i denne spesifikke situasjon, slik det gjøres i Fylkesnemnda og domstolene. Vi mener at det nye prinsippet om utviklingsstøttende tilknytning kan være et viktig nytt moment som går inn i den individuelle barnets beste-vurderingen.

De sier videre at utviklingsstøttende tilknytning er et av flere moment som vurderes opp mot andre momenter når en gjør en vurdering av barnets beste. Ut fra dette kan det tolkes at Redd barna mener det ikke burde innføres et nytt prinsipp om utviklingsstøttende tilknytning, men at dette bør tas med som en del av vurderingen av barnets beste.

Barneombudet mener at den utviklingsstøttende tilknytningen allerede blir vurdert av barneverntjenesten som en del av prinsippet om barnets beste, og har i sin uttalelse skrevet at:

Barneombudet sitt syn er at det allerede i dag er slik at den utviklingsstøttende tilknytninga mellom barn og foreldre skal vere eit viktig moment i vurderinga av kva som er det beste for barnet. Vidare meiner vi at prinsippet om det beste for barnet tilseier at dersom tilknytnings- og relasjonskvaliteten er til hinder for utviklinga til barnet, må det biologiske prinsippet vike.

Barneombudet mener for øvrig man må øke fokus på viktigheten av utviklingsstøttende tilknytning da dette vektes i ulik grad slik det er i dag, og målet må være å implementere dette i barnevernets praksis.

Universitetet i Tromsø ved det juridiske fakultet påpeker også at tilknytningskvalitet og vurdering av om denne er utviklingsstøttende eller ikke allerede er en del av vurderingsgrunnlaget i barnevernssaker. De sier at:

Slike vurderinger inngår allerede og hører hjemme som elementer i barnets beste-vurderingen.

Universitetet i Tromsø ved RKBU argumenterer også for at et nytt prinsipp ikke er nødvendig da utviklingsstøttende tilknytning kommer inn under prinsippet om barnets beste, og sier det slik:

Vi er videre enig i at det biologiske prinsippet i barnevernet i enkelte sammenhenger tillegges for stor vekt, men en del er uenig i at dette kan bøtes på med flere prinsipper eller et nytt hierarki av prinsipper hvor det «utviklings fremmende tilknytningsprinsipp» er overordnet. Til grunn for dette synspunktet ligger en forståelse av at barns behov for utviklingsstøtte og tilknytning allerede er dekket av prinsippet om barnets beste.

Universitetet i Tromsø ved RKBU argumenterer her for at det å innføre et nytt prinsipp ikke er en god måte å korrigere at det biologiske prinsipp har blitt tillagt for stor vekt. Det kan tolkes slik at Universitetet i Tromsø ved RKBU mener at et hierarki av prinsipper ikke vil bidra til å klargjøre hvordan de ulike prinsipper skal vektes og benyttes i det barnevernfaglige arbeidet.

NOVA uttrykker i sin uttalelse skepsis til å innføre nye prinsipper i barnevernet, og utdyper dette på følgende måte:

Det ikke er behov for å etablere enda et nytt prinsipp i barnevernet. Det som trengs, er konkrete verktøy for saksbehandlere og rettansvendere til operasjonalisering av barnets beste-vurderingene.

De mener videre at utviklingsstøttende tilknytning vil kunne være en rutinemessig del av vurderingen av barnets beste i ulike faser en barnevernssak.

Norsk fosterhemsforening foreslår at det nye prinsippet utviklingsstøttende tilknytning ikke innføres:

Slik vi ser det gir denne utredningen heller innhold til allerede eksisterende prinsipp, prinsippet om barnets beste.

Norsk fosterhemsforening påpeker at den faglige forståelsen av barnets beste har vært svært uklar, og at NOU 2012:5 bidrar til føringer for hva man skal vektlegge i barnets beste vurderinger. De mener også at NOU 2012:5 kan gi faglig innhold til forståelsen av hva som er barnets beste og dermed sikre et felles faglig grunnlag på tvers av kommuner.

Et fellestrekk ved instansene som var negative/skeptiske til innføringen av det nye prinsippet var at de argumenterte for at utviklingsstøttende tilknytning allerede er, eller burde inngå som en del av prinsippet om barnets beste. I alt seks av instansene nevnte dette i sin uttalelse. Ut fra dette kan det tolkes at instansene mener at det er unødvendig å skulle innføre et prinsipp om utviklingsstøttende tilknytning, når dette allerede er dekket av et prinsipp som i dag er en viktig del barnevernloven.

8.8 Uheldige konsekvenser ved innføring av nytt prinsipp

De ulike instansene påpeker flere uheldige konsekvenser ved innføringen av et utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp. Et nytt prinsipp vil kunne medføre et hierarki av prinsipper som skal vektles opp mot hverandre, og ved bruk av ordet prinsipp kan innholdet tillegges for stor tyngde. Videre har flere vært kritiske til å innføre et prinsipp som er basert på psykologfaglige teorier, og spesielt i forhold til tilknytningsteorien har noen instanser bemerket metodiske svakheter ved denne.

Universitetet i Tromsø ved det juridiske fakultet sier i sin uttalelse at:

Vi har i dag et overordnet prinsipp, at hensynet til barnets beste skal være et grunnleggende hensyn i alle handlinger som berører barn. For øvrig bygger barnevernslovgivningen og barnevernets arbeid i dag på flere grunnleggende prinsipper, som virker sammen og som avveies mot hverandre både i lovgivningen og i praksis. Det fremtrer som lite ønskelig å innføre et nytt prinsipp- hierarki hvor det biologiske prinsipp skal vike for prinsippet om utviklingsfremmende tilknytning.

Dette er sammenfallende med det RKBU ved Universitetet i Tromsø har påpekt tidligere, at det er lite ønskelig med et hierarki av prinsipper som skal vektes opp mot hverandre.

Redd barna mener at det å bruke ordet prinsipp, kan det medføre at dette tillegges for stor vekt, på samme måte som NOU 2012:5 argumenterer for at det biologiske prinsipp har blitt vektlagt i for stor grad.

De mener derfor at man i denne sammenheng burde unngå å bruke ordet prinsipp. Utsagnet til Redd barna kan forstås som at de mener utviklingsstøttende tilknytning skal tas hensyn til i barnevernets vurderinger, men ved å bruke ordet prinsipp får dette for stort fokus.

Barneombudet deler ekspertutvalgets syn om at utviklingsstøttende tilknytning er viktig for barn og unges utvikling, samt at barn og unge ikke skal bo sammen med foreldrene dersom tilknytningen virker hemmende på utviklingen. De er imidlertid skeptisk til å definere tilknytning som et prinsipp i lovgivningen, og uttrykker dette slik:

Etter det vi forstår, er det psykologiske prinsippet om utviklingsstøttende tilknytning godt faglig underbygd med støtte i blant anna forskning. Vi er likevel usikre på om det er rett å gje eit psykologfagleg prinsipp status som overordna rettsleg prinsipp. Barneombudet ber om at det vert gjort ei grundig juridisk utgreiing av dette spørsmålet.

Flere av høringsinstansene har problematisert ekspertutvalgets forslag om å legge tilknytningsteorien til grunn for vurdering av barns omsorgssituasjon, og de påpeker svakheter ved både tilknytningsteorien og det å kunne fastsette tilknytningsstiler.

Norsk barnevernsamband bemerker i sin uttalelse at:

Utvalget i hovedsak baserer seg på amerikanske studier. Det diskuteres i liten grad hvilken kontekst studiene har blitt gjort i, og i hvilket samfunn denne forskningen er gjort, og hvorvidt dette uten videre er overførbart til vårt samfunn og barnevernssystem. Norsk Barnevernsamband savner en kontekstualisering og drøfting av ideologiske implikasjoner, samt et tydeligere samfunnsvitenskapelig perspektiv i utredningen.

Videre i sin uttalelse mener Norsk barnevernsamband at i barnevernssaker der tilknytningskvaliteten skal vurderes er det viktig å ta høyde for at:

Det finnes anerkjent teori, men begrenset forskning på dette området. Norsk Barnevernsamband vil fremheve at på dette området er kunnskapen usikker, og en kan komme til å trekke konklusjoner på for tynt grunnlag dersom det ikke tas høyde for dette. Det er blant annet viktig å ta forbehold om at tilknytningstypene er teoretiske konstruksjoner, og ikke en mal for utvetydige konklusjoner.

Universitetet i Tromsø ved det juridiske fakultet ser det som problematisk å skulle basere et rettslig prinsipp på psykologiske teorier. Historien viser at psykologiske teorier endres over tid, og at det ikke er faglig konsensus om alle teorier. Spesielt i forhold til tilknytningsteorien uttrykker Universitetet i Tromsø skepsis til hvordan tilknytningskvalitet kan måles, og skriver i sin uttalelse:

I tillegg etterlyser vi en orientering av om det finnes gode kliniske metoder for å måle tilknytningskvaliteter, om slike eventuelle metoder kan utføres betryggende av ansatte i barneverntjenesten eller om det kreves utdanning som psykolog?

Universitetet i Tromsø ved RKBU peker på at det ikke finnes klare kriterier for å vurdere tilknytning i objektive vurderinger av barnets beste, og at det dermed blir problematisk å skulle innføre tilknytning som et sentralt prinsipp. De formulerer dette slik:

Vurderinger av kvaliteten på tilknytningen mellom foreldre og barn har flere metodiske svakheter enten man studerer tilknytning generelt eller i forhold til tilknytningsforstyrrelser. Det er også innvendt fra noen av fagfolkene at de mest anerkjente metodene for å kartlegge tilknytning er vitenskapelig utviklede prosedyrer for forskning på store eller relativt store grupper av individer og at disse ikke uten videre er egnet i kliniske prosedyrer i forhold til enkeltindivider.

Norsk barnevernsamband, Universitetet i Tromsø ved RKBU og det juridiske fakultet mener at det å skulle bruke tilknytningsteori som grunnlag for et prinsipp i barneverntjenesten er problematisk på flere områder. De viser først til at det ikke er tatt høyde for metodiske svakheter og utfordringer ved praktisk bruk av metoden i NOU 2012:5. Videre hevdes det at kunnskapen om tilknytning er usikker da det finnes begrenset forskning på området, og hovedvekten av forskning er gjort andre steder enn i Norge.

Da tilknytning nå har blitt foreslått å skulle tillegges så stor vekt i barnevernfaglige vurderinger, medfører det betenkeligheter at tilknytningsteorien har flere svakheter ved seg. Instansene har også stilt spørsmål ved hvem som kan gjøre vurderinger av barns tilknytningsstil, og hvorvidt dette lar seg gjøre på en valid og reliabel måte. Det er også uttrykt bekymring for å skulle basere et prinsipp på psykologiske teorier da teorier er i stadig endring, og det ikke alltid er enighet om alle teorier.

8.9 Økt makt hos sakkyndige

To av instansene som har uttalt seg er skeptiske til at det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp kan føre til at sakkyndiges vurderinger kan få for stor innflytelse i enkeltsaker i barneverntjenesten.

Norsk barnevernsamband mener at tilrådingene fra ekspertutvalget baseres på en grunnleggende tillit til sakkyndige utredninger. Til tross for etablering av barnesakkyndig kommisjon, mener Norsk barnevernsamband at sakkyndige kan ha begrensede perspektiver i sine vurderinger ut fra deres ideologiske og faglige ståsted. Norsk barnevernsamband understreker at:

Rettsikkerheten vil kunne være i fare om et samlet fagmiljø handler uten tilstrekkelig motforestillinger. Kvalitetssikring og rettsikkerhet må veie like tungt som prinsippet om utviklingsfremmende tilknytning i barnevernets arbeid.

Universitetet i Tromsø ved RKBU har, som tidligere nevnt, problematisert at det er metodiske svakheter i tilknytningsteorien, samt i metodene for å kartlegge tilknytning. De sier videre i sin uttalelse at:

I forlengelsen av dette fremheves en bekymring for at sakkyndiges rolle i slike vurderinger vil komme til å bli tillagt uforholdsmessig stor vekt i avgjørelse av saker.

Universitetet i Tromsø ved det juridiske fakultet ser også at det å skulle basere det rettslige på et prinsipp som er psykologisk, vil i prosessene øke de sakkyndiges makt, noe som ikke vil være ubetinget positivt.

Disse ovennevnte utdragene tydeliggjør noen konsekvenser det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp vil kunne få for barneverntjenestens praktiske arbeid.

Dersom et psykologfaglig prinsipp skal ligge til grunn for vurderinger i ulike faser av en barnevernssak, vil det kunne bidra til at barnevernet blir mer avhengig av de sakkyndiges kompetanse for å kunne utføre sitt mandat.

8.10 Konsekvenser for tverrfaglighet i barneverntjenesten

Tre av høringsinstansene fremhever betydningen av de brede og sammensatte vurderingene barnevern arbeid bør bestå av. De peker videre på at det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp kan medføre et større fokus på tilknytning, noe som går på bekostning av annen kunnskap og kompetanse, som er viktig når man skal utrede et barns omsorgssituasjon.

NOVA sier i sin uttalelse at:

Vi mener at utvalgets forslag om å vektlegge utviklingsfremmende tilknytning kan få betydning i praksis, men som et av flere momenter i vurderingen av hva som er barnets beste i konkrete saker.

Norsk barnevernsamband viser til psykologen Kvello som har påpekt at vektleggingen av tilknytningsprinsippet innebærer en psykologisering av barnevernsfeltet som karakteriseres av tverrfaglighet. Norsk barnevernsamband understreker at det i barnevernsfeltet er behov for bred og sammensatt kompetanse. Dette betyr at utviklingspsykologisk kunnskap alene ikke er nok, men at den må suppleres med helsefaglig- og samfunnsvitenskapelig kompetanse når et barns omsorgssituasjon skal utredes.

Universitetet i Tromsø ved det juridiske fakultet er skeptiske til å skulle innføre et nytt prinsipp i barneverntjenestens lovgivning som utelukkende bygger på tilknytningsteori:

Å la dette eventuelt nye prinsippet være det overordnede prinsippet barnevernet skal bygge på, vil smalne inn den brede og sammensatte vurderingen vi mener arbeidet bør bygge på. Tilknytningskvalitet er viktig, men er bare et element av flere som er av betydning for barns liv og utvikling, og vi stiller oss undrende til om det er behov for og hensiktsmessig med et eget prinsipp om dette.

De syv høringsuttalelsene som var negative/skeptiske til innføring av det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp hadde flere begrunnelser for dette. Ett likhetstrekk var at de fleste av instansene mente at barns behov for utviklingsstøttende tilknytning ligger til, eller burde ligge til, prinsippet om barnets beste.

De pekte videre på svakheter ved tilknytningsteorien som vil kunne få konsekvenser dersom den vektlegges i for stor grad i barnevernet, og de så noen uheldige konsekvenser det nye prinsippet vil kunne medføre for barneverntjenestens praktiske arbeid. Videre presenteres fagfeltet meninger om ulike konsekvenser innføringen av det nye prinsippet vil få for barnevernets tiltaksarbeid.

8.11 Konsekvenser for hjelpetiltak

I andre del av problemstillingen er vi ute etter å finne hvilke konsekvenser det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp, og de forslag NOU 2012:5 har kommet med i forlengelsen av dette, vil få for barneverntjenestens tiltaksarbeid. I sin rapport har ekspertutvalget kommet med flere anbefalinger for å bedre praksis i barnevernet. De anbefaler at hjelpetiltak kan pålegges foreldre i større grad, de anbefaler en utredning om samtaleprosess, og samarbeid med instanser som har kontakt med barn. De anbefaler også bruk av evidensbaserte tiltak, kompetanseheving, informasjonstiltak og mer forskning.

Etter analysen av høringsuttalelsene, skilte følgende anbefalinger seg ut da disse var mest omtalt:

- Ytterligere adgang til å pålegge hjelpetiltak
- Økt bruk av evidensbaserte tiltak
- Bruk av Ungsinn-databasen som grunnlag for beslutninger, implementering og spredning av endringstiltak
- Kompetanseheving og mer forskning

Da disse anbefalingene var mest omtalt i høringsuttalelsene ble det valgt å fokusere på disse, og noen av anbefalingene i NOU 2012:5 ble dermed utelatt. De utvalgte anbefalingene og fagfeltets synspunkt på disse forslagene legges frem videre i oppgaven

8.12 Forslag om å kunne pålegge hjelpetiltak i større grad enn i dag

I NOU 2012:5 anbefaler ekspertutvalget følgende:

Konkret mener utvalget det bør være mulig å pålegge ytterligere kompenserende tiltak på samme vilkår som det i dag kan pålegges opphold i barnehage eller annet egnet dagtilbud.

Kontrolltiltak i form av meldeplikt og urinprøver bør kunne pålegges på samme vilkår som pålegg av tilsyn i hjemmet. Det bør åpnes for pålegg av omsorgsendrende tiltak på samme vilkår som pålegg av tilsyn (NOU 2012:5 s. 65).

Videre presenteres ulike synspunkt fagfeltet har om denne anbefalingen, samt hvilke implikasjoner de mener den vil kunne medføre for barneverntjenesten. Uttalelsene er delt inn etter om de ser negative eller positive konsekvenser av forslaget.

Atferdssenteret er i stor grad positiv til å kunne pålegge flere hjelpetiltak, og argumenterer for at dette vil kunne føre til mer lik barnevernspraksis:

Et argument som taler for en slik lovendring, er at det i dag mange steder er en form for indirekte, uregulert tvang. Forholdene i tvilstilfeller vil nok ofte være slik at barneverntjenesten uttrykker at med mindre foreldrene tar imot et frivillig hjelpetiltak vil de vurdere en omsorgsovertakelse. Selv om dette kan være en realitetsorientering til foreldrene om deres reelle valgmuligheter i den aktuelle situasjonen, og praksisen neppe kan avskrives som uhensiktsmessig, oppstår allikevel flere dilemmaer knyttet til at dette reelt sett innebærer en form for uregulert tvang- uten prosedurale regler. Hvis barneverntjenesten kan pålegge omsorgsendrende tiltak vil praksis kunne bli mer ens, og det blir mulighet for foreldrene å få prøvd barnevernets forslag til tiltak.

Atferdssenteret viser videre til at barneverntjenesten ofte kan oppleve maktesløshet når foreldrene ikke vil samarbeide om hjelpetiltak. Ved anledning til å kunne pålegge hjelpetiltak, vil også spørsmålet om omsorgsovertakelse kunne avgjøres på et tidligere tidspunkt der hjelpetiltak ikke fører frem.

Fellesorganisasjonen støtter anbefalingen om at Fylkesnemnda skal kunne pålegge hjelpetiltak, og skriver at:

Vi vet at barneverntjenesten har utfordringer med at foreldre takker nei til hjelpetiltak barnet og/eller familien har behov for. Vi er derfor enig med utvalgets vurderinger om at det i gitte situasjoner må være barnets rett til hjelp for å få en god nok omsorgssituasjon som skal være styrende, og at foreldre derfor kan pålegges ulike typer hjelpetiltak av Fylkesnemnda.

Redd barna støtter også forslaget om å kunne utvide barneverntjenestens mulighet til å pålegge hjelpetiltak, men mener frivillige hjelpetiltak må være prøvd ut før tvangstiltak blir aktuelt. Barnets behov for en god omsorgssituasjon må gå foran foreldrenes manglende vilje til å motta hjelpetiltak. Redd barna henviser til De forente nasjoners barnekomite (FN), og deler deres bekymring for at barnevernet må ha samtykke fra foreldrene før de kan hjelpe et barn, dersom det ikke innebærer alvorlig omsorgssvikt. De frykter dermed at barn som har behov for hjelp ikke får den hjelpen de trenger.

Redd barna skriver dette slik:

Alle andre hjelpetiltak er begrenset til tilfeller hvor foreldrene samtykker. Samtykker ikke foreldre og er vilkårene for omsorgsovertakelse ikke oppfylt, står barnet uten hjelp. For å sikre at barnet får hjelpen det trenger til rett tid, er det etter vår mening ønskelig at barnevernet kan få flere muligheter til å fremme pålegg av hjelpetiltak.

Redd barna legger til at de er positive til at flere typer hjelpetiltak kan pålegges, da de mener dette kan føre til et bedre og mer målrettet hjelpetilbud.

Norsk psykologforening skriver at muligheten til å kunne pålegge tilsyn og hjelpetiltak er bra, og noe som vil kunne styrke barnets rettigheter og behov, uten å utdype dette nærmere.

Fylkesnemndene og NOVA har i sine uttalelser argumentert for både positive og negative konsekvenser ved muligheten for å pålegge flere typer hjelpetiltak. Fylkesnemndene poengterer i sin uttalelse at hjelpetiltak man ut fra dagens lovverk har mulighet til å pålegge, tilsyn og barnehage, ikke krever endringsvilje hos foreldrene. Ved mulighet til å pålegge endringstiltak, som for eksempel foreldreveiledning, forutsettes det en innsats av foreldrene og de vil ha best effekt ved frivillighet. Samtidig mener Fylkesnemndene at det å pålegge hjelpetiltak kan gi positive konsekvenser:

Ut ifra det mildeste inngreps prinsipp er Fylkesnemndene av den oppfatning at også kompenserende tiltak utover barnehage, og omsorgsendrende tiltak, bør kunne pålegges for å unngå at situasjonen eskalerer og ender med begjæring om omsorgsovertakelse. Det ligger i utvalgets forslag at også disse sakene skal forelegges for Fylkesnemndene, og på den måten vil vedtaket som pålegger tiltaket bli løftet ut av barneverntjenesten og komme fra andre enn den saksbehandler som foreldrene i neste omgang skal samarbeide om tiltaket med.

Dette vil gi saken et preg av større alvor enn når tiltaket i første omgang forslås som et frivillig tiltak fra barneverntjenestens side, og kanskje kan det i seg selv bidra til at foreldrene innser at det er fornuftig å samarbeide med barneverntjenesten til barnets beste. Tvangselementet vil da kanskje likevel ikke være til hinder for en god gjennomføring av tiltaket.

Fylkesnemnda sier seg til en viss grad enig i at vilkårene for å kunne pålegge hjelpetiltak ikke bør være like strenge som for omsorgsovertakelse, slik at tiltak kan iverksettes før barna kommer i en situasjon med omsorgssvikt.

På den annen side er det å pålegge hjelpetiltak et tvangsinngrep, og man må dermed vise varsomhet, samt at det kun må anvendes i de alvorligste sakene. De uttrykker dette slik:

Fylkesnemndene mener derfor at pålegg om hjelpetiltak, uavhengig av hvilken type tiltak, bare bør kunne vedtas dersom det er nødvendig for å unngå at barnet kommer i en situasjon som beskrevet i barnevernloven § 4-12.

NOVA ser både fordeler og ulemper ved å pålegge hjelpetiltak, og skriver i sin uttalelse at:

Vi ser at det kan være en fordel om barneverntjenesten hadde hatt adgang til å pålegge foresatte å ta imot flere hjelpetiltak enn tilsyn, barnehageplass og foreldrestøttene tiltak, ettersom dette gir en mulighet for å nå barn og unge også i familier der de foresatte motsetter seg tiltak.

NOVA bemerker at det ikke er gjort en god nok utredning av konsekvensene av flere pålegg av tiltak, også ut fra et menneskerettslig perspektiv, og anbefaler dermed:

NOVA vil derfor anbefale at dette forslaget utredes grundigere med sikte på eventuell lovendring som kan gi adgang til å pålegge både tilsyn og andre hjelpetiltak med tvang, og at terskelen for å pålegge tilsyn vurderes senket.

Fire av høringsinstansene fremhever utfordringer vedrørende økt bruk av makt og tvang i barnevernet, og har bekymringer i forhold til å pålegge hjelpetiltak i større grad.

Fagforbundet påpeker noen uheldige konsekvenser ved å iverksette tiltak uten foreldrenes samtykke:

Forvaltning av tvangsmyndighet er vanskeleg. Forslaga frå utvalet om å utvide bruken av tvangsmyndighet vil stille barnevernsarbeidarane overfor verkeleg store utfordringar og legge enda større press på ressursane til den enkelte barnevernsarbeidar.

De legger til at det er sammensatt, kompleks og tidkrevende og skulle samarbeide med familier i krise som utsetter barna sine for omsorgssvikt. Det tar tid for den enkelte barnevernsansatt å skulle følge en familie tett, samt at det krever høy kompetanse å jobbe mot foreldrenes vilje. Bruk av tvang kan også medføre motvilje fra barnet, og dermed kan barnet komme i en lojalitetskonflikt. For at hjelpetiltak skal fungere må tvangen utføres på en slik måte at foreldrene er trygge og har tillit til barneverntjenesten.

Fagforbundet skriver videre at:

Bruk av tvang er nødvendig og riktig i nokre tilfeller, men vi er bekymra for at tvangstiltaka skal bli brukt for ofte. Vi er usikre på om ein utvikling mot meir bruk av tvang, og det å gi barnevernet ytterlegare tvangsmyndighet enn det har i dag, vil føre til betre ivaretaking av barnets beste.

Barne- ungdoms- og familiedirektoratet bemerker at forslaget kan få en uønsket effekt:

Når utvalget foreslår flere nye tvangsvedtak og at terskelen for bruk av slike tiltak skal senkes, kan det ikke utelukkes at færre henvender seg til barnevernet for å få hjelp.

De sier videre at ut fra statistikken ble det kun truffet tolv vedtak om pålegg av hjelpetiltak i perioden 2008-2010. På bakgrunn av de få vedtakene som er gitt, bør det vurderes om ytterligere pålegg av hjelpetiltak vil være et hensiktsmessig virkemiddel for å nå målsettingen i barnevernloven.

Universitetet i Tromsø ved RKBU har flere bekymringer knyttet til utvalgets forslag om å kunne pålegge hjelpetiltak for å forbedre foreldres omsorgsevne:

Utredningen beskriver ikke konkret hva slags type intervensjoner det kan være snakk om eller hvilken grad av dokumentasjon som er å finne i forskning som viser at dette kan assosieres med positive utfall. Det vises til at man gjennom å tvinge foreldrene til å motta råd, veiledning og motivasjonstiltak kan fjerne motvilje mot å motta hjelp.

Universitetet i Tromsø ved RKBU mener at ovennevnte antakelse burde vært nærmere utdypet. De uttrykker videre bekymring for konsekvensene av en slik lovendring:

Flere fagfolk i vårt miljø er bekymret for at en slik lovendring vil ha som konsekvens at hjelpetiltak i ennå større utstrekning vil anvendes for lenge med den konsekvens at det ikke gripes inn i rett tid når hjelpetiltak ikke fører frem. Bekymringen henger sammen med at en sterkere vektlegging av barnets beste opp imot det biologiske prinsipp, innebærer at når omsorgen for barnet ikke er god nok og der foreldre mangler den nødvendige innsikt eller motivasjon for å nyttiggjøre seg nødvendige hjelpetiltak så må hjelpetiltak anses å være tilstrekkelig utprøvd.

Norsk barnevernsamband anfører at det å pålegge flere hjelpetiltak enn tilsyn i hjemmet og opphold i barnehage, reiser verdimeslige og etiske spørsmål som de mener i liten grad er utredet.

Universitetet i Tromsø ved det juridiske fakultet viser til at forslaget om å pålegge hjelpetiltak mangler utdypende drøftelser og begrunnelser. De mener videre at utvalget burde drøftet hvilke implikasjoner av faktisk eller rettslig art en slik utvidelse av tvangsadgangen vil medføre. De mener derfor det er vanskelig å forholde seg til dette forslaget.

Samlet sett er det stor variasjon i fagfeltets meninger om det å åpne opp for muligheten til å pålegge flere hjelpetiltak enn tilsyn og opphold i barnehage. Noen av instansene er meget positive til denne anbefalingen, og ser klare fordeler ved økt bruk av tvang, mens andre har motforestillinger til dette.

8.13 Forslag om å benytte evidensbaserte tiltak i større grad

Ekspertutvalget anbefaler i NOU 2012:5 at:

Det legges til rette for at barneverntjenesten får tilgang til evidensbaserte tiltak som har som mål å forbedre omsorgskompetansen til omsorgspersonene for barn i alle alderstrinn og utviklingsnivå (NOU 2012:5 s. 65).

Flere av instansene har uttalt seg om forslaget til bruk av evidensbaserte tiltak i barneverntjenesten. De fleste stiller seg i stor grad positiv til forslaget, mens noen ser mulige utfordringer som en konsekvens av å benytte evidensbaserte tiltak.

Bufetat støtter forslagene om kunnskapsbasering av barneverntiltak, og viser til en analyse Rambøll har gjort i Danmark som viser at det er store gevinster, både menneskelige og økonomiske, ved bruk av evidensbaserte metoder med dokumentert effekt. Bufetat henviser til tall fra Statistisk sentralbyrå (SSB) som viser at bruken av evidensbaserte metoder er lav i barnevernet. De mener videre at det er viktig å legge til rette for tilgang på evidensbaserte tiltak, som skal bedre omsorgskompetansen til foreldre for barn i ulike alderstrinn og utviklingsnivå.

Det er viktig at familier som mottar hjelpetiltak får tiltak som fungerer etter formålet:

Bufetat mener at økt tilgang av evidensbaserte tiltak og styrking av forskning og evaluering, er nødvendig for å få til en mer kunnskapsbasert utvikling i barnevernet. Tiltak som ikke er evidensbaserte, men som ønskes brukt eller som er i bruk av barnevernet, bør effektvurderes.

Universitetet i Tromsø ved RKBU er opptatt av at barn, unge og deres familier skal kunne få tilbud om virksomme tiltak. Det er viktig med identifisering av barn i risiko, og at tiltak som kan endre omsorgsforholdene, settes inn tidlig nok til å kunne endre foreldrenes omsorgsutøvelse slik at de er i stand til å kunne beskytte barna selv. De mener derfor at evidensbaserte tiltak bør implementeres i kommunale barneverntjenester.

Redd barna er enig med utvalget i at evidensbaserte tiltak er viktig for at barnevernet skal velge rett tiltak til rett formål. De mener allikevel at evidensbaserte tiltak ikke må være de eneste tiltakene i barneverntjenesten:

Barn er individer, og at det som har vist seg å ha effekt for de fleste barn i en situasjon ikke nødvendigvis har effekt for alle.

Om en bare går ut fra en database med evidensbaserte tiltak vil det svekke den individuelle vurderingen av det enkelte barns behov og svekke ansvaret den enkelte barnevernsarbeider har for disse vurderingene.

De uttrykker videre en bekymring for at det i barneverntjenesten vil kunne bli lettere å benytte bare evidensbaserte tiltak, da de har en mer konkret fremgangsmåte enn de de praksisnære kunnskapene. Barneverntjenestens arbeid vil da ikke være dekkende for de mange ulike og sammensatte behov barn og deres familier har. De sier dette slik:

Barnevernsfeltet er et svært sammensatt område med behov for varierte kunnskapsformer, og barn er en svært sammensatt gruppe, med varierte individuelle behov. Dette behovet kan etter vår mening ikke kun dekkes gjennom evidensbaserte tiltak. Barnevernsområdet og problematikken barnevernet står overfor er alt for kompleks til det.

Fellesorganisasjonen er opptatt av at tiltak i barneverntjenesten må være varierte og tilpasses barn og deres familiers individuelle behov. De uttrykker bekymring for at utvalgets vektlegging av evidensbaserte metoder vil kunne medføre et mindre fokus på de individuelle behovene. De uttrykker dette slik:

FO mener at evidensbaserte tiltak skal være en del av tiltaksmangfoldet i barnevernet. Vi stiller likevel spørsmål ved vektleggingen av evidensbaserte tiltak som hjelpetiltak i utvalgets rapport.

I forhold til barneverntjenestens tiltaksarbeid, er det ønskelig fra Fellesorganisasjonen, at man har et fokus på personlige og materielle ressurser som befinner seg rundt barnet slik at man ser barnet i sin kontekst. I tillegg til å se familiens ressurser må man også legge til rette slik at foreldrene kan utvikle seg. Dårlig økonomi eller en vanskelig bosituasjon vil kunne påvirke foreldrenes evne til endring og læring. Barneverntjenesten bør i samarbeid med foreldrene og aktuelle instanser gjøre en slik tilrettelegging.

Atferdssenteret forstår det slik at når utvalget foreslår å pålegge omsorgsendrende tiltak, så mener de tiltak som er evidensbaserte. De mener at dersom en skal ta en så drastisk avgjørelse som å pålegge slike tiltak, må en ha støtte i forskning for å mene at de virker i normalsituasjoner. De evidensbaserte metodene er imidlertid ikke evaluert i situasjoner der foreldrene har blitt pålagt tiltaket ved tvang. En forutsetning for en slik lovendring må være at evaluering av tiltakene starter når tiltakene settes i gang.

Atferdssenteret mener at ved pålegg av tiltak vil det være andre krav til tiltaket enn om dette er frivillig:

Skal en pålegge foreldre slike tiltak er det mulig det bør stilles spesielle krav til tiltaket som er strengere enn der tiltaket blir gitt frivillig. Det bør kanskje være spesielt kompetente terapeuter som har erfaring med å jobbe med foreldre med mye motstand. Det bør kanskje settes inn ekstra støttetiltak rundt familien i den perioden en arbeider med tiltaket.

Atferdssenteret støtter videre forslaget om at virksomme metoder må gjøres mer tilgjengelige for barneverntjenesten, da de gjennom flere år har erfart at disse metodene ikke er tilgjengelige lokalt.

Norsk barnevernsamband bemerker at utvalget vektlegger evidensbaserte hjelpetiltak, men at NOU 2012:5 i liten grad presiserer hva de nye omsorgsendrede tiltakene består av. Norsk barnevernsamband erfarer at de evidensbaserte tiltakene som eksisterer i barneverntjenesten i dag er beregnet på barn med atferdsproblemer.

Dette blir lite dekkende, da barn med atferdsproblemer er en svært liten andel av barn som barneverntjenesten er i kontakt med. De er videre opptatt av at det er utviklet få helhetlige og omfattende tiltak for barn og foreldre sammen, og at det bør satses på å utvikle tiltak som inkluderer flere omsorgspersoner som kan kompensere for manglende tilknytning til foreldrene. I forhold til ekspertutvalgets antagelse om økonomisk effekt ved økt bruk av evidensbaserte tiltak mener Norsk barnevernsamband at denne er sterkt overvurdert.

Norsk fosterhjemsforening har i sin uttalelse kommentert utvalgets forslag om at foreldre får tilbud om evidensbaserte metoder for å øke foreldrekompentansen før barnet eventuelt flyttes på følgende måte:

Dette vil imidlertid ikke nødvendigvis være metoder som egner seg for flertallet av familier som er i kontakt med barnevernet. Mange foreldre vil ikke være i en livssituasjon som er forenelig med å motta tiltak som stiller krav. Barnevernet bør ha mulighet til å ta i bruk et bredt spekter av tiltak og til å skreddersy tiltak tilpasset den enkelte familie, gjerne i samarbeid med andre instanser i kommunen.

Dette viser at fagfeltet mener det er ønskelig med bruk av evidensbaserte metoder i barneverntjenesten, men at de gjør oppmerksom på noen utfordringer ved bruk av slike metoder. Noen er bekymret for at disse metodene vil få et for stort fokus slik at de ekskluderer bruk av andre hjelpetiltak, mens andre påpeker viktigheten av individuelle vurderinger. Noen ser forslaget i sammenheng med ovennevnte anbefaling om å kunne pålegge hjelpetiltak, og mener dette vil kunne medføre strengere krav til tiltakene, samt evaluering av disse.

8.14 Bruk av Ungsinn-databasen for implementering av tiltak

Utvalget anbefaler at Ungsinn-databasen benyttes av barnevernet og myndighetene. Utvalget foreslår at alle endringstiltak som benyttes i barnevernet gjøres til gjenstand for vurdering og beskrivelse i Ungsinn-databasen. Utvalget foreslår at myndighetene anvender Ungsinn-databasen som grunnlag for beslutninger om implementering og spredning av endringstiltak i barnevernet (NOU 2012:5 s. 66).

I fagfeltet er det delte meninger om å anvende Ungsinn som en uttømmende database over alle endringstiltak i barnevernet, og hvilke implikasjoner dette vil kunne få for barnevernets tiltaksarbeid.

Fagforbundet ser det som viktig å bruke Ungsinn-databasen for å formidle informasjon om tiltak. Det er viktig at man benytter effektive tiltak, men også at det er rom for fleksibilitet og nyskapninger i barnevernet for å gjøre tilpasninger for det enkelte barnet. Ungsinn-databasen må dermed ikke bli sett på som uttømmende. De legger også til at tiltak alene ikke endrer situasjonen, men at prosessene som er en følge av tiltakene kan føre til endring. Det er her barnevernsarbeiderens oppgave å styre prosessene slik at det enkelte barn får positive utviklingsmuligheter.

Fagforbundet gir sin støtte til utvalget i bruk av Ungsinn-databasen for å sikre at tiltakene er treffende. På denne måten kan man unngå at hjelpetiltak anvendes lengre enn nødvendig, man unngår omsorgsovertakelser som er unødvendige, eller at beslutning om omsorgsovertakelse tas for sent.

Universitetet i Tromsø ved RKBU mener det kan få betydelige negative konsekvenser at barn som lever med omsorgssvikt i familien mottar hjelpetiltak over lang tid, uten at omsorgssituasjonen forbedres:

Vi anser derfor at det både er behov for mer primærforskning på barnevernstiltak og for at tilgjengelig forskning sammenstilles i kunnskapsdatabaser som for eksempel Ungsinn. Dersom slike databaser skal virke veiledende for barneverntjenestene i valg av endringstiltak bør tiltakene som beskrives der vurderes særskilt med tanke på egnethet og dokumentasjonsgrad for forskjellige selekterte grupper.

NOVA påpeker at utvalget flere steder i NOU 2012:5 har argumentert for å samle kunnskap og verktøy på ett sted, og de foreslår konkret bruk av Ungsinn-databasen ved Universitet i Tromsø. NOVA mener det er betenkelig at en konkret database her har blitt foreslått, da særlig siden ett av medlemmene i utvalget er ansatt ved dette universitetet. Selve forslaget om å samle kunnskap i en database vurderer NOVA som positivt, men at dette burde avgjøres etter vanlig konkurranse.

Barneombudet støtter ekspertutvalgets forslag om at barneverntjenesten har mulighet til å bruke evidensbaserte tiltak, og de ser det som positivt at tilgjengelige tiltak blir samlet i en database som barneverntjenesten kan benytte seg av.

En samling av evidensbaserte tiltak i en database må allikevel ikke hindre barneverntjenesten i å kunne vurdere andre hjelpetiltak:

Nokre ganger vil det vere til det beste for barnet å settje inn tiltak som ikkje nødvendigvis er evidensbaserte. Dersom barnevernet meiner at ingen av tiltaka som ein finn i databasen vil betre situasjonen for barnet, bør det vere mogleg å kunne settje i verk andre typar tiltak.

Fellesorganisasjonen er skeptisk til anbefalingen om at alle endringstiltak som benyttes i barnevernet skal vurderes og beskrives i Ungsinn-databasen, samt forslaget om at Ungsinn skal anvendes av myndighetene som et grunnlag for implementering og spredning av endringstiltak i barnevernet. De skriver dette slik:

For det første mener FO at det er bekymringsfullt at Ungsinn-databasen kategoriserer de ulike evaluerte tiltak og metoder på en slik måte at det kun er det som i dag forstås som evidensbaserte tiltak som får stemplet dokumentert virksomt. Dette gjøres uten å si tydelig ifra om at det er snakk om en statistisk evidens. Statistisk evidens fokuserer på generalisering og prediksjon. Statistisk evidens mener å utsi noe om at fenomenet med en viss grad av statistisk sannsynlighet vil gjenta seg under identiske betingelser.

Avvik fra definerte prosedyrer og fremgangsmåter vil «forstyrre» den statistiske evidensen (Storø, Bunkholdt og Larsen, 2010).

Ut fra dette påpeker FO at man ikke kan slutte effekt fra makronivå til mikronivå, og konkludere med at et tiltak vil være virksomt for den enkelte. Det er den barnevernfaglige vurderingen av familiers individuelle behov som må utgjøre grunnlag for valg av tiltak. Den beste måten for å vite om tiltak er virksomme og skaper en ønsket endring, er gode evalueringer som gjøres ofte og sammen med dem det gjelder.

FO har videre en bekymring for at bruk av Ungsinn-databasen vil påvirke den enkelte kommunes mulighet til å utvikle endringstiltak tilpasset lokale behov:

FO sin bekymring er at konsekvensene av å følge denne anbefalingen, slik Ungsinn-databasen er lagt opp i dag, vil gjøre at man får en ensrettet måte å tenke barneverntiltak på som ikke er til barn og unges beste. Det er ikke slik at lokal og spesifikk kunnskap er mindre evident enn den statistisk generaliserbare. Den er imidlertid annerledes konstruert. Det kan imidlertid øke sjansen for at kunnskapen er nyttig lokalt, i arbeidet med det enkelte barnet og den enkelte familie (Storø et al. 2010).

En tredje utfordring ved bruk av Ungsinn-databasen er at det legges føringer om at barnevernsarbeidere selv ikke kan utføre endringsarbeidet. Dette mener FO er problematisk da det undergraver det barnevernfaglige skjønnnet de mener er nødvendig for å sikre individuelt tilpassede tiltak for barn, unge og deres familier.

Norsk barnevernsamband sier i sin uttalelse vedrørende forslaget om å ta i bruk Ungsinn-databasen:

Norsk barnevernsamband stiller seg kritisk til at databasen Ungsinn skal representere de eneste tilgjengelige tiltak. Dette kan gå på bekostning av tiltak som også tar hensyn til individuelle og situasjons/miljøbaserte forskjeller mellom familier som trenger hjelp.

Dette viser at de fleste instansene støtter anbefalingen om bruk av Ungsinn-databasen, men at denne ikke må være til hinder for bruk av metoder og tiltak som ikke er omtalt i Ungsinn.

Fellesorganisasjonen er svært kritisk til bruk av databasen og stiller spørsmål ved de klassifiseringer som gjøres, og hvorvidt det er mulig å konkludere om et tiltak er virksomt for det enkelte barn.

8.15 Behov for ytterligere kunnskap og forskning

Flere av instansene som har gitt en uttalelse til NOU 2012:5, har påpekt behov for ytterligere kompetanse i barnevernet, og noen av instansene har lagt dette til grunn for sin støtte til ekspertutvalgets forslag om å kunne pålegge foreldre hjelpetiltak. NOU 2012:5 har også kommet med en anbefaling om mer fokus på kompetanseheving og forskning i barneverntjenesten. Dette punktet er derfor tatt med.

Advokatforeningen gir sin tilslutning til en utvikling i barneverntjenesten der man kan pålegge omsorgsendrende tiltak, slik at barns behov for en tilfredsstillende omsorgssituasjon går foran foreldrenes manglende motivasjon til å motta tiltak. De presiserer imidlertid at dette er under forutsetning av at barneverntjenestene mottar økonomiske ressurser og nødvendig barnefaglige og psykologfaglige kompetanse.

Dette for å kunne foreta en mer metodisk og forskningsbasert seleksjon av de familier som vil kunne nyttiggjøre seg av hjelpetiltak, og de familiene der hjelpetiltak ikke vil ha ønsket effekt. De uttrykker dette slik:

Dette utgjør en uomgjengelig forutsetning for at barneverntjenestene og de øvrige organene som utfører oppgaver etter loven på en forsvarlig, rettssikker og betryggende måte kan foreta en slik seleksjon, og dessuten at de samme organer på en forsvarlig rettssikker og betryggende måte kan sette inn og gjennomføre virksomme og evidensbaserte hjelpetiltak.

Norsk psykologforening påpeker at vurderinger etter prinsippet om utviklingsfremmende tilknytning er faglig krevende, og at dersom så alvorlige inngrep som tvungne hjelpetiltak skal baseres på vurderinger av tilknytningskvalitet krever det god faglig innsikt. De ulike interaksjoner mellom barnet og dets omsorgssystem som fører til ulike tilknytningsstiler er komplekse.

De viser til at ekspertutvalget mener valg av tiltak må baseres på de faktorer som reduserer kvaliteten på omsorgssystemet:

Man må da ikke bare være i stand til å tolke barnets atferd og behov ut i fra oppdatert kunnskap om tilknytningsteori, men også kunne ta høyde for alternative forklaringsmodeller fra kunnskap om barns psykologiske normalutvikling og faktorer som kan påvirke denne, diagnostiske og ikke-diagnostiske tilstanders innvirkning på barnets forutsetninger for utvikling, vurdering av risikofaktorer og styrker i familiesystemet for øvrig som kan ha innvirkning på utvikling med mer. Man må også ha inngående kunnskap og ferdigheter om hvordan man best mulig legger til rette for å gjennomføre hjelpetiltak som vil kunne bedre foreldrenes omsorgskompetanse i lys av behovene det enkelte barn har. Dette innebærer inngående kunnskap om forskning på virksomme tiltak, men også høy klinisk ekspertise og evne til å ivareta mennesker med motstridende interesser som står i meget vanskelige situasjoner.

Dersom barneverntjenesten skal være i stand til å ivareta intensjonen til ekspertutvalget på en faglig forsvarlig måte, mener Norsk psykologforening det er behov for en betydelig styrking av barnevernets kompetanse.

Universitetet i Tromsø ved RKBU er av den formening at det bør forskes mer på virksamheten av ulike tiltak overfor barn og unge for å kunne få nødvendig kunnskap om hvilke tiltak som gir effekt.

Advokatforeningen, Norsk psykologforening og universitetet i Tromsø ved RKBU mener at det i forlengelsen av ekspertutvalgets anbefalinger er et behov for en styrking av barneverntjenestene, både ved tilføring av ressurser og barnevernfaglig kompetanse. Det bør også fremover fokuseres på forskning i barnevernsfeltet, både i forhold til prediksjon av hvilke familier som vil nyttiggjøre seg av hjelpetiltak, og effekter av ulike tiltak.

8.16 Oppsummering

I dette kapittelet ble utdrag fra 14 høringsuttalelser til NOU 2012:5 presentert for å få et innblikk i hva fagfeltet mener om ekspertutvalgets anbefalinger. I dokumentanalysen ble det sett nærmere på de ulike instansenes synspunkter opp mot forskningsspørsmålene.

Dokumentanalysen har vist at flere av instansene hadde ulike synspunkter på forslagene til ekspertutvalget i NOU 2012:5, og de hadde forskjellige begrunnelser for disse.

Uttalelsene preges av den utgivende instans da de har ulike perspektiver, men likevel er det likhetstrekk i de ulike begrunnelsene. Totalt sett bidrar høringsuttalelsene til et bredt grunnlag for besvare problemstillingen. Videre tas faginstansenes synspunkter med inn i neste kapittel for å drøfte hovedfunnene i lys av teori.

Kapittel 9

I første del av oppgaven ble den teoretiske forankringen til det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp presentert ved å redegjøre for tilknytningsteorien. Vi vil nå ta med den teoretiske forankringen til det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp for å drøfte andre del av problemstillingen: Implikasjoner for barnevernets tiltaksarbeid? Det er her tatt utgangspunkt i forskningsspørsmålene: hvordan fagfeltet stiller seg til innføringen av det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp, samt hvilke implikasjoner de mener dette vil få for barneverntjenestens tiltaksarbeid?

Drøftingen tar for seg de mest fremtredende elementene fra analysen av høringsuttalelsene, og starter med å belyse forskjellige aspekt ved å innføre det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp. Deretter beskrives hvilke implikasjoner dette kan medføre for tiltaksarbeid i barneverntjenesten.

9.1 Tilknytningsprinsippet som grunnlag for vurderinger i barnevernet

I NOU 2012:5 argumenterer ekspertutvalget for at tilknytning mellom barn og omsorgspersoner er en avgjørende faktor når det gjelder barns utvikling og fungering. De mener derfor at tilknytningsteori må tillegges avgjørende vekt i beslutningsprosesser om barns omsorgsforhold. Flere av høringsinstansene har i sine uttalelser problematisert ekspertutvalgets forslag om å legge tilknytningsteorien til grunn for vurdering av barns omsorgssituasjon. De begrunner dette ut fra svakheter ved tilknytningsteorien.

Det er ingen tvil om at Bowlby og tilknytningsteorien har hatt stor innflytelse på forståelsen av hvordan relasjonelle forhold påvirker barns utvikling. Med tilknytningsteorien ble man bevisst barnets følelsesmessige bånd til omsorgsgiveren, og man fikk bedre forståelse for hvor stor vekt omsorgsgiverens rolle spiller for barnets utvikling. Man fikk videre fokus på hvor viktig det er for barns utvikling å ha en stabil omsorgsperson, og at fraværet av en slik relasjon vil kunne føre til uopprettelig skade (Bowlby, 1996).

Tilknytningsteorien har gjennom årene møtt en del kritikk, og noe av kritikken har rettet seg mot det Bowlby beskriver som en sensitiv periode for utvikling av tilknytning. Bowlby mente at dersom barn i første leveår ikke hadde fått muligheten til å knytte seg til en omsorgsperson, ville barnet senere ikke kunne utvikle nye tilknytningsrelasjoner (Bowlby, 1997).

Dersom man legger dette til grunn vil det være lite hensiktsmessig for barneverntjenesten å plassere barn i fosterhjem for å gi barnet mulighet for å knytte seg til nye omsorgspersoner. Adopsjonsforskning viser at barn har evne til å danne tilknytningsrelasjoner selv om de har hatt manglende anledning til å danne tilknytning tidligere i livet. Dette kan tyde på at det ikke eksisterer en sensitiv periode (Smith & Ulvund, 2004).

Norsk barnevernsamband hevder at grunnlaget for forslaget til det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp, i hovedsak baserer seg på amerikanske studier. De viser til at ekspertutvalget i liten grad har redegjort for hvilket samfunn forskningen er utført i, og om kunnskapen er overførbart til norske forhold og vårt barnevernssystem. Norsk barnevernsamband her tatt opp et viktig tema, at det i liten grad foreligger forskning og kunnskap om bruk av tilknytningsteori i norsk barnevernsammenheng. På den ene siden kan man ut fra en velbegrunnet teori anta at tilknytningsteorien i sin helhet er overførbart til norsk barnevernssystem, men dette kan man ikke vite med sikkerhet. Det kan da bli problematisk å skulle tillegge tilknytningsteorien avgjørende vekt i vurderinger og beslutninger som omhandler om et barn kan bo hos foreldrene sine eller ikke.

Norsk barnevernsamband, universitetet i Tromsø ved RKBU og ved det juridiske fakultet har i sine uttalelser uttrykt sin skepsis til hvordan tilknytningskvalitet kan måles. Ainsworth utviklet på 1970-tallet fremmedsituasjonen som fortsatt er den mest aksepterte metoden for å vurdere kvaliteten av tilknytningen hos barn i ett års alderen og utover i det andre leveåret (Brandtzæg et al. 2011). Ved å benytte fremmedsituasjonen kan man vurdere individuelle forskjeller i tilknytningstrygghet hos barn, og måle eventuelle forstyrrelser i balansen mellom utforskning og tilknytning (Ainsworth & Bell, 1970, Ainsworth 1979). Flere har kritisert fremmedsituasjonen, og det har blitt reist spørsmål ved om man kan fange opp viktige samspillskvaliteter på den korte tiden som observasjonen pågår. I tillegg kommer det kulturelle aspektet, der det er usikkert hva barnas reaksjoner i fremmedsituasjonen egentlig uttrykker da barn fra ulike kulturer antas å ha ulike reaksjoner (Tetzchner, 2003).

Det at fremmedssituasjonen er utviklet for mindre barn medfører en begrensning i forhold til å kunne måle tilknytningskvalitet hos eldre barn. Clark-Stewart et al. 2001 hevdet at fremmedsituasjonen ikke er like anvendelig for alle barn, da det avhenger av om en klarer å skape en stressituasjon for barna der de vil søke til moren. De stiller også spørsmål ved om trygt tilknyttede barn opplever å føle seg sveket når moren forlater dem i fremmedsituasjonen, og at denne atferden gjør at de blir kategorisert som utrygg (Clark-Stewart et al. 2001).

Universitetet i Tromsø ved det juridiske fakultet og ved RKBU uttrykker skepsis til hvordan man kan måle tilknytningskvalitet, om det finnes gode kliniske metoder for dette. Som vist til over har fremmedsituasjonen blitt møtt med betydelig kritikk, som kan betegnes som svakheter ved metoden. Det vil derfor være relevant å stille spørsmål ved hvordan tilknytningskvalitet lar seg måle, og hvor gyldige resultatene blir. Universitetet i Tromsø ved RKBU påpeker at de mest anerkjente metodene for å måle tilknytning er prosedyrer utviklet for forskning på store grupper individer, og er dermed ikke uten videre egnet til kliniske prosedyrer i forhold til enkeltindivider. Videre fremhever Norsk barnevernsamband at kunnskapen for å måle tilknytningskvalitet er usikker, og dersom dette ikke tas høyde for kan man trekke konklusjoner på et feilaktig grunnlag.

Universitetet i Tromsø ved det juridiske fakultet stiller også spørsmål ved hvem som eventuelt kan utføre kartlegging av tilknytningskvalitet. Det foreligger en uklarhet rundt hvem som kan foreta en måling av tilknytningskvalitet, om man skal benytte seg av fremmedsituasjonen, og hvem som eventuelt skal eller kan utføre denne. Dette blir ikke tematisert i NOU 2012:5.

Som vist over har tilknytningsteorien bidratt til å forstå viktigheten av ulike faktorer som påvirker barns utvikling, og hvilke elementer som må være til stede for at barns utvikling skal forløpe på en tilfredsstillende måte. Dette er kunnskap som er viktig i barnevernfaglig sammenheng når man skal foreta vurderinger knyttet til barns oppvekstforhold. På den andre siden må man ta høyde for at tilknytningsteorien har noen metodiske svakheter, og at denne kunnskapen ikke er sikker. Knyttet dette opp mot forslaget om å innføre det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp, og at tilknytning skal tillegges avgjørende vekt i barnevernssaker, kan dette være problematisk. Ut fra dette bør grunnlaget barneverntjenesten baserer sine vurderinger og beslutninger på være pålitelige, da disse ofte kan føre til alvorlige inngrep i familier, og medføre store konsekvenser for de det gjelder.

9.2 Tilknytningsprinsippet som en motvekt til det biologiske prinsipp

Noe av kritikken barneverntjenesten ofte møter er at det gripes inn for sent, og at barn lever for lenge under uhensiktsmessige omsorgsforhold som kan skade deres helse og utvikling. Dette antas å ha sammenheng med at det biologiske prinsippet står sterkt, både i barnevernloven og i det norske samfunn, noe som kan føre til en for høy terskel for inngripen fra barneverntjenesten.

De høringsuttalelsene som er positive til å innføre det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp hevder at det nye prinsippet vil være en motvekt til det biologiske prinsipp. På denne måten kan man hindre at foreldrenes behov for å ha barna hos seg ikke går foran barnets behov for utviklingsstøttende tilknytning. Ifølge NOU 2012:5 forstås og praktiseres det biologiske prinsipp ulikt i barnevernets vurderinger. En for stor vektning av egenverdien av det biologiske prinsipp kan gå på bekostning av barnets behov for utviklingsstøttende tilknytning, og det kan medføre at barn vokser opp under ugunstige omsorgsbetingelser. Norsk psykologforening sier i sin uttalelse at det nye prinsippet bør gis forrang, eller erstatte det biologiske prinsipp, i saker der redusert tilknytningskvalitet svekker barns utvikling.

Fellesorganisasjonen påpeker at barneverntjenestens oppgave er å gripe inn der foreldreomsorgen ikke er hensiktsmessig og god nok, og at det da er et paradoks at det biologiske prinsippet står så sterkt i barnevernloven. Det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp blir da svært viktig for å balansere den vektleggingen som har vært av det biologiske prinsipp.

Som flere instanser har argumentert for kan man ved å innføre et nytt prinsipp hindre at det biologiske prinsipp blir vektlagt i for stor grad. På den andre siden kan innføringen av et nytt prinsipp, slik Universitetet i Tromsø ved RKBU uttaler, bidra til ytterligere klarhet om hvordan de ulike prinsipper skal vektles og anvendes i barneverntjenestens arbeid. De sier videre at vektningen av det biologiske prinsipp ikke kan bøtes på med flere prinsipper, eller et nytt hierarki av prinsipper der det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp er overordnet.

Det fremkommer av NOU 2012:5 at det i barneverntjenesten foreligger uklarheter omkring hvilket innhold de ulike prinsippene har da dette ikke er entydig gitt. Prinsippenes innhold vil også kunne variere over tid, samt ut fra samfunnsforhold, kultur og tradisjon. Med et slikt utgangspunkt kan også innføringen av et nytt prinsipp føre til forvirring i forhold til prinsippets innhold og anvendelse. Det kan her stilles spørsmål ved om ikke et nytt prinsipp vil praktiseres ulikt i barnevernets vurderinger, slik NOU 2012:5 hevder at det biologiske prinsipp blir. Et nytt prinsipp vil også kunne bidra til ytterligere utfordringer når prinsippene skal vurderes og avveies mot hverandre. Et annet poeng Redd barna kommer med, er at ved å bruke ordet prinsipp kan dette medføre at det tillegges for stor vekt, slik NOU 2012:5 argumenterer for at det biologiske prinsipp har blitt vektlagt i for stor grad. De mener derfor at man bør unngå å bruke ordet prinsipp.

Det samlede inntrykk er at det biologiske prinsipp ikke må vektlegges så tungt at det resulterer i at barn vokser opp under uhensiktsmessige omsorgsforhold. Ut fra argumentene ovenfor er vi usikre på om den beste måten å forhindre dette på er ved å innføre det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp, men at det heller bør klargjøres hva som er innholdet i de eksisterende prinsippene i barnevernloven. Kanskje kan det være formålstjenlig at utviklingsstøttende tilknytning inngår som en del av prinsippet om barnets beste, slik flere av høringsinstansene har påpekt, dette for å unngå at barneverntjenesten får enda et tvetydig prinsipp å forholde seg til.

Vi vil også her ta med at barneverntjenesten er avhengig av legitimitet i samfunnet for å kunne utføre sitt mandat. Ved å innføre et nytt prinsipp som kan anses å være i direkte konflikt med det biologiske prinsipp, kan det medføre reaksjoner da det sistnevnte prinsipp har en sterk forankring i det norske samfunn. Dersom denne antakelsen er riktig kan dette føre til frykt for å ta kontakt med barneverntjenesten for å få hjelp, at færre melder bekymring og at man vegrer seg for samarbeid med barneverntjenesten.

9.3 Vil tilknytningsprinsippet bidra til å styrke barnets interesser?

Ekspertutvalget i NOU 2012:5 argumenterer for at det i barnevernfaglig arbeid skal legges avgjørende vekt på om tilknytningen er støttende eller hemmende for barns utvikling. På bakgrunn av dette har utvalget foreslått å innføre det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp. Dette kan oppfattes som at ekspertutvalget vil oppnå en større vektlegging av tilknytning i barneverntjenesten.

Flere av høringsinstansene som var positive til innføringen av et nytt prinsipp argumenterte for at dette vil kunne styrke barnets interesser og behov. Fellesorganisasjonen er av den oppfatning at det nye prinsippet vil utvide barnevernets faglige handlingsrom, og samtidig gi et faglig og kunnskapsbasert grunnlag for det barnevernfaglige arbeidet. Dette mener de vil gi barn en bedre rettssikkerhet da prinsippet er rettet mot barnets interesse. NOVA på sin side uttrykker at det å vektlegge utviklingsfremmende tilknytning kan få betydning i praksis, men påpeker samtidig at dette er ett av flere momenter i vurderingen av hva som er barnets beste. De mener altså at tilknytning er viktig, men at vurderinger vedrørende barns omsorgssituasjon også må vurderes opp mot andre faktorer som stabilitet, kontinuitet og trygghet.

Universitetet i Tromsø ved det juridiske fakultet poengterer at et prinsipp som utelukkende bygger på tilknytningsteori vil smalne inn den brede og sammensatte vurderingen barnevernets arbeid bør bygge på. Dette fremhever et viktig poeng da det tar opp betydningen av å se barns utvikling fra flere perspektiver. Det finnes flere teorier for å tolke og forstå barns utvikling, og et eksempel på dette er transaksjonsmodellen som er beskrevet i første del av oppgaven. Transaksjonsmodellen bringer inn barnet selv som en medvirkende part i sitt oppvekstmiljø, noe som er viktig å ta med i vurderingen av barns omsorgssituasjon. Videre beskriver den hvordan barn og omsorgspersoner påvirker hverandre over tid. Ut fra transaksjonsperspektivet er det vanskelig å skulle forstå barn og omsorgspersoner uavhengig av hverandre, da det i samspillet mellom dem foregår en transaksjon som begge parter bidrar til (Sameroff & MacKenzie, 2003).

Tilknytningsteoriens hovedfokus er på omsorgspersonenes sensitivitet og evne til å skape trygg tilknytning hos barnet, og den tar i liten grad høyde for barnets påvirkning på miljøet. Hvis man da innfører et prinsipp basert på tilknytning i barnevernet, vil det kunne føre til at man får et ensidig fokus på tilknytning i vurderinger, slik at andre tilnærminger for å forstå barns utvikling blir vektlagt i mindre grad. Norsk barnevernsamband understreker også i sin uttalelse at utviklingspsykologisk kunnskap alene ikke er nok, men må suppleres med helsefaglig- og samfunnsvitenskapelig kompetanse når et barns omsorgssituasjon skal utredes.

Spørsmålet blir da om man kan si at innføringen av det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp vil kunne bidra til å styrke barns interesser og behov? På den ene siden kan man si at det nye prinsippet kan bidra til at tilknytning, som er av stor betydning for barns utvikling, blir vektlagt i større grad i det barnevernfaglige arbeidet. På den andre siden kan det å vektlekke tilknytning ved å innføre et eget prinsipp om dette, gå på bekostning av annen kunnskap som er viktig når man skal utrede barns omsorgssituasjon. En generell oppfatning er at barnevernfeltet er et tverrfaglig felt, og dets arbeid bør bygge på en bred og sammensatt vurdering. Det blir dermed usikkert om det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp vil kunne bidra til faglig bredde i vurderinger av barnets beste.

9.4 Implikasjoner ved å innføre et psykologfaglig prinsipp

Fellesorganisasjonen og Fylkesnemndene hevder at en innføring av det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp, vil kunne bidra til økt fokus på kompetanseheving og forskning i barneverntjenestens arbeid.

De mener videre at barneverntjenesten vil få et bedre faglig grunnlag for å utøve det praktiske arbeidet, og det vil utvide barnevernets faglige handlingsrom. NOU 2012:5 påpeker viktigheten av den faglige utviklingen i barnevernet, og at denne er helt avgjørende når vanskelige beslutninger skal tas. Med forslaget om å innføre et psykologfaglig prinsipp, slik som det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp, tar ekspertutvalget til orde for økt fokus på utviklingspsykologisk kunnskap som grunnlag for vurdering av terskler i barneverntjenesten, og et spesielt fokus på tilknytningsteori.

Det er ingen tvil om at tilknytningsteorien og transaksjonsmodellen bidrar til en bedre forståelse av hva som må ligge til grunn for en god utvikling hos barn. Kompetanseheving og forskning er essensielt for at barneverntjenesten skal kunne utføre sitt mandat på en god måte, og i motsatt fall vil barneverntjenesten ikke kunne utføre arbeidet på en tilfredsstillende måte. På den annen side kan tilknytningsteorien, som vist over, være komplisert. Det å skulle fastsette tilknytningsstiler, og utrede om barn har en trygg eller utrygg tilknytning, krever inngående kunnskap og kompetanse. Det kan stilles spørsmål ved om ansatte i barneverntjenesten har nok faglig tyngde på dette området for å kunne ivareta et slikt prinsipp. Dersom tilknytningsteorien skal ha en så sentral plass i barneverntjenestens arbeid, krever dette en omfattende kompetanseheving for å anvende teorien i vurderinger og beslutninger. Det vil videre være et meget omfattende, ressurs- og tidkrevende arbeid å heve barnevernsansattes kompetanse til et slikt nivå at de vil være i stand til å ivareta intensjonen til det nye prinsippet.

Dersom det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp innføres, og barneverntjenesten ikke har tilstrekkelig kompetanse for å ivareta dette, kan det resultere i at man må innhente kompetanse utenfra. Når barneverntjenesten har behov for å innhente ytterligere kompetanse gjøres dette gjerne ved bruk av sakkyndige. Dette er noe Norsk barnevernsamband og Universitetet i Tromsø ved RKBU har problematisert i sine uttalelser. De mener at utvalgets tilrådninger om et nytt prinsipp kan bidra til økt makt hos sakkyndige, og at dette ikke vil være ubetinget positivt. Ifølge Norsk barnevernsamband kan sakkyndige ha et begrenset perspektiv i sine vurderinger, noe som kan utgjøre en fare for rettssikkerheten. Hvis man skulle innføre et prinsipp basert på tilknytning, er det grunn til å anta at barneverntjenesten vil bli mer avhengig av de sakkyndiges kompetanse for å kunne utføre sitt mandat.

9.5 Pålegg av hjelpetiltak

1. april 2016 ble det innført en endring i barnevernloven, der hjemmelen for å pålegge hjelpetiltak ble utvidet til å omfatte flere typer tiltak (Rundskriv Q-0982). Dette er i tråd med ekspertutvalgets anbefalinger i NOU 2012:5. Fagfeltet ble i forkant av lovendringen bedt om å komme med innspill til forslaget om å kunne pålegge ytterligere hjelpetiltak. Det er ukjent for oss om disse uttalelsene er vurdert, og om de har hatt innvirkning på denne beslutningen. Da lovendringen nå har trådt i kraft er det viktig å være oppmerksom på utfordringer det å pålegge ytterligere hjelpetiltak kan medføre.

Faginstansene har ulike innvendinger knyttet til det å kunne pålegge ytterligere hjelpetiltak. Fagforbundet mener at det å utvide barnevernets bruk av tvangsmyndighet vil kunne føre til uheldige innvirkninger som enda større press på ressursene, og utfordringer for den enkelte barnevernsarbeider. De understreker dette ved å peke på at det å jobbe mot foreldrenes vilje er tid- og ressurskrevende, samt at det krever høy kompetanse. De tar med dette opp en viktig utfordring, da barneverntjenesten slik det er i dag allerede har begrenset med ressurser for å ivareta tjenestens mandat.

Tidligere har det kun vært mulig å pålegge hjelpetiltak i form av tilsyn og barnehage, og dette er tiltak som ikke krever endringsvilje hos foreldrene. Fylkesnemndene bemerker at det å skulle pålegge endringstiltak, som for eksempel foreldreveiledning, vil forutsette en innsats fra foreldrene på en helt annen måte. Man kan tenke seg at det for foreldre å bli pålagt veiledning som de ikke ser behov for, vil kunne medføre utfordringer ved gjennomføring av tiltaket. Både det å få foreldre til å møte opp til veiledning, være aktive ved veiledning og få utbytte av veiledningen kan være vanskelig nok i utgangspunktet, og enda mer dersom de ikke er motivert for dette. Universitetet i Tromsø ved RKBU stiller også spørsmål ved om man gjennom å tvinge foreldre til å motta råd og veiledning, kan fjerne motvilje til å motta hjelp. Fylkesnemndene anfører fra sitt ståsted at tvangselementet kanskje ikke vil være til hinder for en god gjennomføring av tiltak, da saken vil bære preg av større alvor når den bringes inn for Fylkesnemnda.

I barnevernet er det et generelt problem at det i familier kan være behov for hjelpetiltak for å bringe omsorgen opp på et akseptabel nivå, men at foreldre motsetter seg dette. I slike tilfeller vil det da være positivt at barnevernet har mulighet til å iverksette hjelpetiltak, selv om foreldrene i utgangspunktet ikke ønsker tiltak. Redd barna poengterer at barnets behov for en god omsorgssituasjon må gå foran foreldrenes manglende vilje til å motta hjelpetiltak.

De mener det er bekymringsfullt at barnevernet må ha samtykke fra foreldrene for å kunne hjelpe barnet dersom det ikke innebærer alvorlig omsorgssvikt, og de mener dette kan medføre at barn som har behov for hjelp ikke får det.

Fylkesnemndene er av den oppfatning at det å pålegge ytterligere hjelpetiltak vil kunne hindre at barns situasjon eskalerer og resulterer i begjæring om omsorgsovertakelse. Dersom foreldrene er stand til å endre sin omsorgspraksis ved bruk av de rette tiltakene, så vil det være til barnets beste at familien mottar bistand i hjemmet fremfor en plassering. På den andre siden kan en slik lovendring ifølge Universitetet i Tromsø ved RKBU føre til at hjelpetiltak prøves ut for lenge. En følge av dette kan være at det ikke gripes inn i rett tid dersom hjelpetiltak ikke fører til en forbedret omsorgssituasjon for barnet.

COS-P er et eksempel på hjelpetiltak som nå kan pålegges av barneverntjenesten. Den brukes her som eksempel da metodens formål er å fremme trygg tilknytning, noe ekspertutvalget fremhever som viktig i barnevernfaglig sammenheng. Hensikten med COS-P er å lære omsorgspersoner hva barnet trenger for å utvikle trygg tilknytning, samt bevisstgjøre omsorgspersonene egne utfordringer når de skal imøtekomme barnas tilknytningsbehov (www.ungsinn.no). Med et slikt utgangspunkt vil barneverntjenesten ved å kunne pålegge COS-P identifisere svakheter ved foreldrenes omsorgsutøvelse. Man vil videre kunne iverksette tiltak for å bedre omsorgsutøvelsen, for så igjen å kunne bedre barnets sjanse til å utvikle trygg tilknytning. På den andre siden foreligger det ikke effektstudier av COS-P, og det er derfor stor tvil knyttet til om tiltaket virker. Ungsinn panelet vurderer COS-P kun som et sannsynlig virksomt tiltak, og det er klassifisert på evidensnivå to. Det er dermed ikke nødvendigvis slik at tiltaket vil oppnå ønsket effekt. Dette betyr at barneverntjenesten kan påtvinge foreldre et tiltak det hersker stor tvil om effekten av.

For barneverntjenesten er det fordel med at det nå er mulighet for å kunne pålegge hjelpetiltak i større grad enn tidligere. Barneverntjenesten gis et større handlingsrom til å iverksette tiltak der foreldrene i utgangspunktet ikke ser behov for endring. På denne måten kan man nå barna tidligere og man har større sjanse for å sette inn rett hjelp til rett tid. Det er samtidig en del utfordringer knyttet til pålegging av hjelpetiltak, både i forhold til tid- og ressursbruk i barneverntjenesten, usikkerhet knyttet til hvor virksomme tiltak vil være ved bruk av tvang, samt at tiltak uten dokumentert effekt kan pålegges.

En siste uønsket effekt som ytterligere bruk av tvang i barneverntjenesten kan medføre i samfunnet generelt, er den Bufetat påpeker i sin uttalelse, at man ikke kan utelukke at færre henvender seg til barneverntjenesten for å få hjelp. Det at barnevernet får mer tvangsmyndighet enn de har hatt tidligere, vil kunne føre til en økt frykt for barneverntjenestens inngripen i familier.

9.6 Økt bruk av evidensbaserte tiltak i barneverntjenesten

I NOU 2012:5 anbefaler ekspertutvalget økt bruk av evidensbaserte tiltak i barneverntjenesten for å forbedre foreldrenes omsorgskompetanse. Utvalget har ikke kommet med konkrete anbefalinger av hvilke evidensbaserte tiltak som skal anvendes i barneverntjenesten, men de nevner blant annet foreldreveiledningsprogrammet De utrolige årene som eksempel. Norsk barnevernsamband er av den formening at de evidensbaserte tiltakene som eksisterer i barneverntjenesten i dag er rettet mot barn med atferdsproblemer. Barneverntjenesten er i kontakt med veldig mange barn, og bare en liten andel av disse har atferdsproblematikk. Dersom dette er riktig, vil bruk av evidensbaserte metoder da bare dekke en liten del av barnevernets problematikk.

Evidensbaserte metoder har gjerne konkrete fremgangsmåter som skal følges ved bruk av disse, og dette kan bidra til at de blir enkle å benytte seg av i barneverntjenesten. Med utgangspunkt i dette har Redd barna uttrykt bekymring for at slike metoder vil bli lettere å velge fremfor andre metoder som er mindre tydelige. Redd barna sier videre at barnevernsområdet og problematikken barnevernet står overfor er så kompleks at behovet ikke kun kan dekkes gjennom evidensbaserte tiltak. Fellesorganisasjonen, Norsk barnevernsamband og Norsk fosterhjemsforening legger i sine uttalelser vekt på at evidensbaserte metoder ikke må få et for stort fokus, slik at de ekskluderer bruk av andre hjelpetiltak. I forlengelsen av dette mener de ovennevnte instansene at det må foretas individuelle vurderinger, og at tiltak i barneverntjenesten må være varierte og tilpasses barn, unge og deres familiers behov. Et økt fokus på evidensbaserte metoder i barneverntjenesten kan oppleves som en hindring for å iverksette tiltak som ikke er evidensbaserte, noe som igjen kan begrense muligheten for å iverksette tiltak. Etter vår mening er det fullt forsvarlig å benytte tiltak som ikke er evidensbaserte, så lenge tiltakene er vurdert å kunne avhjelpe familien og barnets individuelle behov.

Mange i fagfeltet stiller seg i stor grad positiv til å benytte evidensbaserte tiltak i barneverntjenesten. Universitetet i Tromsø ved RKBU mener det er viktig at tiltak som kan endre omsorgsforholdene iverksettes tidlig nok slik at foreldrenes omsorgsutøvelse blir bedre. Det er viktig at barn og deres familier kan få tilbud om tiltak som kan bidra til å skape positive endringer. Evidensbaserte tiltak som er dokumentert virksomme, og som skal fungere etter formålet, bør derfor benyttes for å forbedre foreldrenes omsorgskompetanse. Redd barna mener også at evidensbaserte tiltak er viktig for at det skal velges riktig tiltak til rett formål i barneverntjenesten. En økt tilgang til evidensbaserte tiltak mener Bufetat er nødvendig for at barnevernet skal ha en mer kunnskapsbasert utvikling. Bufetat understreker dette ved å vise til en undersøkelse gjort av Rambøll i Danmark hvor de har sett at bruk av evidensbaserte metoder gir både menneskelige og økonomiske gevinster. Man kan tenke seg det vil være hensiktsmessig å benytte tiltak med dokumentert effekt, da det vil være økt sannsynlighet for at disse vil kunne gi barna en bedre omsorgssituasjon gjennom å styrke foreldrenes omsorgskompetanse.

Ved å se forslaget om økt bruk av evidensbaserte metoder i sammenheng med det å kunne pålegge hjelpetiltak, medfører dette noen problemstillinger som Atferdssenteret har pekt på. Dersom en skal gå til det drastiske skritt å pålegge et evidensbasert tiltak, må en ha støtte i forskning for å mene at de virker i normalsituasjoner. Det er videre et viktig poeng at de evidensbaserte metodene ikke er evaluert i situasjoner der foreldrene har blitt pålagt tiltaket ved tvang. Det er mulig at det ved pålegg av tiltak burde stilles andre krav til tiltakene enn ved om disse er frivillige, og Atferdssenteret mener det kanskje bør være spesielt kompetente terapeuter som skal utføre tiltakene. Ut fra dette kan det være problematisk å pålegge evidensbaserte tiltak, og i de tilfeller der en ikke oppnår en endring av omsorgsforholdene vil det kunne føre til store konsekvenser for familien. Når barneverntjenesten iverksetter evidensbaserte tiltak har man en forventning om at det aktuelle tiltaket skal ha en effekt. Dersom ikke tiltaket har forventet virkning, kan det være lett å forklare dette ut fra forhold ved barnet og familien, noe som nødvendigvis ikke er tilfelle. Ut fra dette er det viktig å ta med seg at tiltakene som er dokumentert virksomme, ikke alltid vil være virksomme for den enkelte.

Som det fremgår av teksten er det både styrker og svakheter ved bruk av evidensbaserte metoder i barneverntjenesten. Det er derfor vanskelig å skulle konkludere med om økt bruk av evidensbaserte tiltak vil være positivt eller ikke.

Ut fra dette kan det være hensiktsmessig å kunne benytte seg av begge deler, både evidensbaserte tiltak og tiltak det ikke har vært forsket på.

9.7 Ungsinn som grunnlag for implementering av tiltak i barnevernet

Barneverntjenesten skal bidra til å gi gode oppvekstvilkår til det enkelte barn, blant annet ved bruk av hjelpetiltak. Det er få begrensninger for hvilke hjelpetiltak barneverntjenesten kan iverksette, og mulighetene er derfor mange. Det finnes flere typer tiltak, og dreiningen i barneverntjenesten de siste årene har gått fra å bruke kompensierende tiltak til å anvende tiltak som skaper endring i familien. Ekspertutvalget foreslår at alle endringstiltak som benyttes av barneverntjenesten skal samles i Ungsinn-databasen, slik at denne kan utgjøre et grunnlag for distribuering og implementering av endringstiltak i barnevernet.

Det å samle de mest brukte endringstiltakene i en database kan bidra til å gi en konkret oversikt over hvilke tiltak som er tilgjengelige, noe som flere høringsinstanser betegner som positivt. Det vil også kunne føre til at hjelpetiltak ikke blir prøvd ut for lenge, da bruk av Ungsinn kan bidra til å sikre at tiltakene er mer treffende slik Fagforbundet påpeker. Med et slikt utgangspunkt vil barneverntjenesten kunne få en god oversikt over og beskrivelse av tiltak som kan benyttes i forhold til ulike problematikker. Slik det fungerer i dag har ikke barneverntjenesten en oversikt over hjelpetiltak samlet på ett sted, og dette kan by på problemer når man skal finne riktig tiltak til barn og deres familier. Å få disse samlet i en database vil kunne være både tidsbesparende og bidra til at barnevernet kan iverksette mer målrettede tiltak. Utfordringen her er at mange av de tiltakene som beskrives i Ungsinn ikke er tilgjengelige i flere kommuner.

En bekymring i forhold til bruk av Ungsinn-databasen er at en slik samling av mye brukte tiltak kan være til hinder for at barneverntjenesten kan vurdere andre hjelpetiltak som ikke er beskrevet i Ungsinn. Barneombudet mener det bør være mulig for barneverntjenesten å iverksette andre typer tiltak dersom ingen av tiltakene i Ungsinn vil kunne bidra til å bedre barnets situasjon. Norsk barnevernssamband er kritisk til at Ungsinn skal være en samling av alle tilgjengelige tiltak, da dette kan gå på bekostning av tiltak som ivaretar individuelle hensyn og forskjeller mellom familier. Det er i barnevernssaker viktig å gjøre vurderinger opp mot hvert enkelt barn, og det vil alltid være individuelle forskjeller som avgjør hvilket tiltak som kan være riktig for det aktuelle barnet.

Det at Ungsinn skal anvendes som en uttømmende database over endringstiltak, kan da fremstå som problematisk da det kan være til hinder for at tiltak som ikke er beskrevet her kan benyttes.

9.8 Oppsummering

I dette kapitlet er forskningsspørsmålene drøftet i lys av teori og fagfeltets synspunkter. Forslaget om å innføre et utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp, og hvilke implikasjoner dette kan medføre for barneverntjenestens tiltaksarbeid, er tema som engasjerer oss som ansatte i barneverntjenesten da de er nært knyttet opp til vårt praksisfelt. Vi har ut fra dette valgt å ta med noen egne betraktninger i drøftingen for å se de ulike forslagene også ut fra et barnevernfaglig perspektiv.

Kapittel 10

Oppsummering og konklusjon

Formålet med denne oppgaven har vært todelt. For det første har den teoretiske forankringen til det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp blitt presentert. Dette ble gjort ved å beskrive og drøfte tilknytningsteorien som ligger til grunn for det nye prinsippet. For det andre har vi sett på implikasjoner dette kan medføre for barnevernets tiltaksarbeid.

Tilknytningsteorien har hatt stor betydning for kunnskapen om hvilke faktorer som må være til stede for at barns utvikling skal forløpe på en utviklingsfremmende måte, samt hvilke faktorer som kan medføre risiko for skjevutvikling. Ifølge NOU 2012:5 er tilknytning en så avgjørende faktor når det gjelder barns utvikling og fungering, at de har foreslått å innføre dette som et fjerde prinsipp i barnevernloven. I fagfeltet er svært mange positive til å vektlegge tilknytning i barneverntjenesten i større grad, og flere mener dette ville kunne styrke barnets interesser og behov.

Det er i oppgaven vist at det å skulle vektlegge tilknytning i så stor grad i barneverntjenesten også kan være problematisk på flere områder. For det første har tilknytningsteorien møtt kritikk fra flere hold, og det pekes på metodiske svakheter, samt at denne typen kunnskap ikke er sikker. Det påpekes også at det ikke foreligger kunnskap og forskning om bruk av tilknytningsteori i norsk barnevernsammenheng. Det er uttrykt skepsis til hvordan man kan måle tilknytningskvalitet, og den mest anerkjente metoden for å måle tilknytning har blitt møtt med betydelig kritikk. Videre er transaksjonsperspektivet brakt inn for å nyansere det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp ved å ta hensyn til barnet selv som medvirkende part i sitt oppvekstmiljø. Dette har vist at det å vektlegge tilknytning ved å innføre et nytt prinsipp om dette, kan gå på bekostning av annen kunnskap som er viktig når man skal ta stilling til barns omsorgssituasjon.

NOU 2012:5 hevder at det ikke er klart hva de ulike prinsippene i barnevernloven inneholder da dette ikke er entydig gitt, og at det biologiske prinsipp blir vektlagt i for stor grad. Det er da et paradoks at ekspertutvalget foreslår et nytt prinsipp, da dette kan bidra til ytterligere uklarhet i forhold til tolkning og vektlegging av de ulike prinsippene. Det biologiske prinsipp må ikke vektlegges i så stor grad at det fører til at barn vokser opp under uhensiktsmessige omsorgsforhold. Det er usikkert om den beste måten å forhindre en for stor vektning av det biologiske prinsipp, er ved å innføre det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp, men heller at innholdet i de eksisterende prinsippene bør klargjøres.

Ut fra dette er det trolig mer formålstjenlig at utviklingsstøttende tilknytning inngår som en del av prinsippet om barnets beste.

Barneverntjenesten er avhengig av legitimitet i samfunnet for å kunne utføre sitt mandat. Noen av forslagene til NOU 2012:5 kan få følger for tilliten til barnevernet, og det kan resultere i at færre henvender seg til barnevernet. Det biologiske prinsipp har en sterk forankring i det norske samfunn, og det å skulle innføre tilknytningsprinsippet samt gi dette forrang, kan medføre reaksjoner og at familier med et hjelpebehov vegrer seg for kontakt med barnevernet. Det samme kan være tilfelle ved ytterligere pålegg av hjelpetiltak. Ved mer bruk av tvang vil det også kunne føre til en økt frykt for barneverntjenestens inngripen i familier.

I perioden denne oppgaven ble skrevet ble det i barnevernloven innført en lovendring om ytterligere pålegg av hjelpetiltak, noe som ble foreslått i NOU 2012:5. Det er et generelt problem at foreldre motsetter seg hjelpetiltak når det vurderes at det er behov for tiltak for å bringe omsorgen opp på et akseptabelt nivå. I slike tilfeller vil det være positivt at barneverntjenesten nå har muligheten til å iverksette tiltak selv om foreldre ikke ser behov for det. Den nye lovendringen gir barnevernet et større handlingsrom til å iverksette hjelpetiltak på et tidligere tidspunkt, og den gir mulighet til å sette inn riktige tiltak til rett tid.

Videre er det i denne sammenheng viktig å trekke frem at det i analysen har fremkommet noen kritiske synspunkter til utvidet pålegg av hjelpetiltak. Pålegg av endringstiltak, som for eksempel foreldreveiledning, vil forutsette en innsats fra foreldrene og det er usikkert hvor endringsvillige foreldre er ved å bli pålagt tiltak de ikke ønsker. Det vil også føre til at tiltak det hersker stor tvil om effekten av kan påtvinges, og det er heller ikke utført forskning på effekt av tiltak som gjennomføres ved tvang. Det er også stilt spørsmål ved om man kan fjerne foreldrenes motvilje til å motta hjelpetiltak gjennom tvang.

Et område flere i fagfeltet trekker frem er behov for økt kompetanse i barneverntjenesten, og noen nevner dette som en forutsetning for å innføre NOU 2012:5 sine forslag. En utfordring ved tilknytningsteorien er at den er komplisert, og at den krever inngående kunnskap og kompetanse. Dette krever at kompetansen på området må heves betraktelig hos ansatte i barnevernet, samt at det i større grad må innhentes kompetanse utenfra, noe som kan føre til økt makt hos sakkyndige. Økt bruk av evidensbaserte tiltak vil også kunne kreve mer kunnskap for å vurdere hvilke tiltak som egner seg i ulike tilfeller. Ved å pålegge hjelpetiltak kreves også kompetanse for å jobbe mot foreldrenes vilje.

Det å skulle øke kunnskap og kompetanse i barneverntjenesten er både tid- og ressurskrevende, samt at dette vil kunne føre til et større arbeidspress i en tjeneste som i stor grad allerede har mangel på ressurser.

Vi håper denne oppgaven har bidratt til interessante problemstillinger i forhold til forslagene til ekspertutvalget i NOU 2012:5. Underveis i arbeidet med problemstillingen, har vi fått en bedre forståelse av at man i barnevernsfeltet er avhengig av kunnskap og kompetanse innenfor ulike fagfelt, for å kunne avgjøre hva som er til det beste for barnet. Forslagene til NOU 2012:5 kan forstås som et forsøk på å generalisere kunnskap i et fagfelt som er preget av individuelle behov og tverrfaglighet. Det å jobbe med barn og deres familier er et område som innebærer store individuelle forskjeller og behov. Analysen viser også at flere i fagfeltet, til tross for ulike innfallsvinkler, har fremhevet at barnevernet er et svært sammensatt felt som har behov for varierte kunnskapsformer. Behovet for tverrfaglighet i barnevernet blir også bekreftet i Vindeggs (2012) artikkel som ble vist til i innledningen. Artikkelen påpeker at barneverntjenesten et tverrfaglig felt, og trenger kunnskap fra mange ulike fagdisipliner. Det poengteres også at hovedregler og generalisert kunnskap ikke kan ivareta alle de ulike behov barnevernsbarn har.

Litteraturliste

- Ainsworth, M. D. S. (1967). *Infancy in Uganda- Infant Care and the Growth of Love*. Baltimore: The John Hopkins Press.
- Ainsworth, M. D. S., & Bell, S. M. (1970). Attachment, Exploration, and Separation: Illustrated by the Behavior of One-Year-Olds in a Strange Situation. *Child Development* vol. 41, 1, 49-67. Hentet fra http://www.jstor.org/stable/pdf/1127388.pdf?_=1462006946977
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of Attachment. A psychological study of the strange situation*. Hentet fra <http://site.ebrary.com/lib/tromsoub/reader.action?docID=10828562>
- Ainsworth, M. D. S. (1979). Infant-Mother Attachment. *American Psychological Association*, vol. 34, 10, 932-937. Hentet fra <http://psycnet.apa.org/journals/amp/34/10/932.pdf>
- Ainsworth, M. D. S. (1989). Attachments Beyond Infancy. *American Psychological Association*, vol.44, 4, 709-716. Hentet fra <http://psycnet.apa.org/journals/amp/44/4/709.pdf>
- Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet (2008-2009). *Om lov om endringer i barnevernloven*. (Ot.prp.nr.69). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/otprp-nr-69-2008-2009-/id556260/?ch=1&q>
- Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet (2012). *Bedre beskyttelse av barns utvikling, høringsbrev*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/invitasjon-til-horing---nou-20125-bedre-/id682250/>
- Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet (2012-2013). *Endringer i barnevernloven*. (Prop.106 L). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/7d0ea1b89cc54939b17e69a20d5f7b48/no/pdfs/prp201220130106000dddpdfs.pdf>
- Befring, E. (2002). *Forskningsmetode, etikk og statistikk*. Oslo: det Norske Samlaget.

- Bowlby, J. (1951). *Maternal Care and Mental Health*. Geneva: WHO, 17. Hentet fra http://search.who.int/search?q=bowlby+1952&ie=utf8&site=who&client=_en_r&proxystylesheet=_en_r&output=xml_no_dtd&oe=utf8&getfields=doctype
- Bowlby, J. (1996). *At knytte og bryde bånd: Tilknytning og tab, selvtillid og sorg*. Fredriksberg: Det lille forlag.
- Bowlby, J. (1997). *Attachment and Loss. Volum 1 Attachment*. London. Pimlico.
- Bowlby, J. (1998 a). *Attachment and Loss Volum 2 Separation, anger and anxiety*. London. Pimlico.
- Bowlby, J. (1998 b). *Attachment and Loss Volum 3 Loss, Sadness and Depression*. London. Pimlico.
- Bowlby, J. (2010). *En trygg bas- kliniska tillämpningar av anknytningsteorin (2 utg.)*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Braarud, H. C. (2012). Oppdatert kunnskap om tidlig utvikling med tanke på kompensierende tiltak, inkludert å hente barnet. *NOU 2012:5*, 176-190, vedlegg 1.
- Brandtzæg, I., Smith, L., & Torsteinson, S. (2011). *Mikroseparatorer: tilknytning og behandling*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Broberg, A., Granqvist, P., Ivarsson, T., & Mothander, P.R. (2012). *Anknytningsteori: Betydelsen av nära känslomässiga relationer*. Natur og Kultur.
- Bunkholdt, V., & Sandbæk, M. (2005). *Praktisk barnevernsarbeid*. (4 utg.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Calkins, S. D., & Fox, N. A. (2002). Self – regulatory processes in early personality development: A multilevel approach to the study of childhood social withdrawal and aggression. *Development and Psychopathology*, 14, 477 – 498. doi: 10.1017.S095457940200305X
- Clark- Stewart, K. A., Goossens, F. A., & Allhusen, V. D. (2001). Measuring Infant-Mother Attachment: is the Strange Situation Enough? *Social Development* 10, (2). 143-169. doi: 10.1111/1467-9507.00156

- Clifford, G., & Lichtwarck, W. (2010). *Modernisering i barnevernet- ideologi, kontekst og kompetanse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Cooper, G., Hoffman, K., Marvin, R. S., & Powell, B. (2002). The Circle of Security project: Attachment-based intervention with caregiver-pre-school child dyads. *Attachment & Human Development* volum 4, (1), 107-124. doi: 10.1080/1461673021013163 5
- Dalland, O. (2006). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. (3 utg.) Oslo: Gyldendal Norsk forlag AS.
- Duedahl, P., & Jacobsen, M. H. (2010). *Introduktion til dokumentanalyse. Metodeserie for social- og sundhedsvidenskaberne, bind 2*. Odense. Syddansk Universitetsforlag.
- Fonagy, P. (2001). *Attachment Theory and psychoanalysis*. Hentet fra <http://site.ebrary.com/lib/tromsoub/detail.action?docID=10497180>
- Fonagy, P., Gergely, G., & Jurist, E. (2004). *Affect regulation, mentalization, and the development of the self*. Hentet fra <http://site.ebrary.com/lib/tromsoub/detail.action?docID=10497182>
- Fonagy, P., Gergely, G., & Target, M. (2007). The parent- infant dyad and the construction of the subjective self. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48, 288 – 328. doi: 10.1111/j.1469-7610.2007.01727.x
- Frønes, I., & Backe-Hansen, E. (2012). *Metoder og perspektiver i barne- og ungdomsforskning*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Ge, X., Conger, R.D., Cadoret, R. J., Neiderhiser, J. M., Yate, W.R., Troughton, E., & Stewart, M. A. (1996). The development interface between nature and nurture: A mutual influence model of child antisocial behavior and parents behaviors. *Developmental psychology*, 32, 574 – 589. Hentet fra <http://psycnet.apa.org/journals/dev/32/4/574.pdf>
- Graver, K. P. (2006). I prinsippet prinsipiell – om rettsprinsipper. *Tidsskrift for rettsvitenskap*, 02-03/2006, 189-221. Hentet fra https://www.idunn.no/tfr/2006/0203/i_prinsippet_prinsipiell_-_om_rettspinsipper

- Hagen, T., & Rønbeck, K. (2011). Står det biologiske prinsipp for fall? Det biologiske prinsipp i barnevernloven og barneloven- noen forskjeller. *Lov og rett, 2011*, vol. 50, 8, 491-499. Hentet fra <https://www.idunn.no/file/pdf/50473219/art04.pdf>.
- Hansen, M. B., & Jacobsen, H. J. (2007). *Sped- og småbarn i risiko- en kunnskapsstatus*. Oslo: Regionsenter for barn og unges psykiske helse. Helseregion ØST og SØR.
- Hansen, M. B., Moe, V., & Slinning, K. (2010). *Håndbok i sped- og småbarns psykiske helse*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Hart, S., & Schwartz, R. (2009). *Fra interaksjon til relasjon: Tilknytning hos Winnicott, Bowlby, Stern, Schore & Fonagy*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Hodges, J., & Tizard, B. (1989). Social and Family Relationships of Ex-Institutional Adolescents. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 30*, 77-97. doi: 10.1111/j.1469-7610.1989.tb00770.x
- Jacobsen, D.I. (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. (2 utg.). Kristiansand: Høyskoleforlaget AS.
- Johnsen, H.K.G., Halvorsen, A., & Repstad, P. (1993). *Å forske blant sine egne. Universitetet og region- nærhet og uavhengighet*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS.
- Lindboe, K. (2008). *Barnevernrett*. (5 utg.) Oslo: Universitetsforlaget.
- Main, M. (1990). Cross-cultural studies of attachment organization: Recent studies, changing methodologies, and the concept of conditional strategies. *Human development, 33*, 48 – 61. doi: 10.1159/000276502
- NOU 2012:5. (2012). *Bedre beskyttelse av barns utvikling. Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet*. Oslo: Departementenes servicesenter Informasjonsforvaltning.
- Ofstad, K., & Skar, R. (2015). *Barnevernloven med kommentarer*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Oppenheim, D., & Koren- Karie, N. (2002). Mothers' insightfulness regarding their children's internal worlds: the capacity underlying secure child- mother relationships. *Infant Mental Health Journal, 23*, 593 – 605. doi: 10.1002/imhj.10035

- Sameroff, A. J., Seifer, R., Zax, M., & Barocas, R. (1987). Early indicators of developmental risk: Rochester longitudinal study. *Schizophrenia Bulletin*, 13, 383 – 394. Hentet fra <http://psycnet.apa.org/journals/szb/13/3/383.pdf>
- Sameroff, A. J. (2009). *The Transactional Model of Development: How Children and Contexts Shape Each Other*. Hentet fra <http://psycnet.apa.org/index.cfm?fa=browsePB.chapters&pbid=11877>
- Smith, L. (2002). *Tilknytning og barns utvikling*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS.
- Smith, L., & Ulvund, S. E. (2004). *Spedbarnsalderen*. (2 utg.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Smith, L. (2006). Bowlbys teori om barnets bånd og empiriske studier av tilknytning. I Gulbrandsen L. M. (red.), *Oppvekst og psykologisk utvikling- innføring i psykologiske perspektiver*. (s.139-171). Oslo: Universitetsforlaget.
- Smith, L (2010). Når barn er i risiko for omsorgssvikt. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 5, 402. Hentet fra <http://www.psykologtidsskriftet.no/pdf/2010/402.pdf>
- Storø, J., Bunkholdt, V., og Larsen, E. Er institusjonen alltid et onde, og familien alltid et gode? (2010). *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 3, 168-181. Hentet fra <https://www.idunn.no/file/pdf/44075145/art06.pdf>
- Svartdal, F. (2014). *Psykologiens forskningsmetoder*. (3 utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Tetzchner, S. V. (2001). *Utviklingspsykologi, barne- og ungdomsalderen*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Thagaard, T. (2009). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. (3 utg.) Bergen: Fagbokforlaget.
- Vindegg, J. (2012). Tidlig intervensjon i barnevernet. *Tidsskriftet Norges barnevern*, 03/2012, 114-115. Hentet fra https://www.idunn.no/tnb/2012/03/tidlig_intervensjon_i_barnevernet
- Zeanah, C. H., Boris, N. W., Scott Heller, S., Hinshaw-Fuselier, S., Larrieu, J.A., Lewis, M., et al. (1997). Relationship assessment in infant mental health. *Infant Mental Health Journal*, 18, 182-197

Vedlegg 1

Høringsuttalelser til NOU 2012:5 (De markerte instansene er benyttet i analysen).

Nr.	Navn	Positiv til nytt prinsipp	Negativ/skeptisk til nytt prinsipp	Uttaler seg om konsekvenser for tiltaksarbeid
1	ADHD foreningen			
2	Advokatforeningen	X		X
3	Arbeidsdepartementet			
4	Alternativ til vold			
5	Atferdsenteret	X		X
6	Asker kommune	X		
7	Arbeidsgiverforeningen Spekter			
8	Autismeforeningen i Norge			X
9	Barne,- ungdoms- og familiedirektoratet	X		X
10	Barneombudet		X	X
11	Barnesakkyndig kommisjon	X		X
12	Datatilsynet			
13	Den norske kirke	X		X
14	Den norske legeförening	X		
15	Domstoladministrasjonen			
16	Fagforbundet	X		X
17	Familiestiftelsen		X	
18	Fellesorganisasjonen	X		X
19	Fornyings – administrasjons - og kirke departementet			
20	Frelsesarmeen	X		
21	Fylkesmannen Hordaland	X		X
22	Fylkesmannen i Oslo og Akershus			X
23	Fylkesmannen i Rogaland	X		X
24	Fylkesmannen i Vestfold	X		X
25	Fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker	X		X
26	Helse Bergen	X		
27	Helse Midt Norge			
28	Helse Nord Trøndelag			X
29	Helse og omsorgsdepartementet			
30	Helsedirektoratet	X		X
31	Helsetilsynet	X		X
32	Høgskolen i Oslo og Akershus v/ tolkeutdanningen			
33	Human Rights Alert Norge			X
34	Integrering – og mangfolds direktoratet			
35	Justis – og beredskapsdepartementet			
36	Kirkens bymisjon	X		X
37	Kommunesektorens organisasjon			X
38	Kompetansesenteret rus, region sør	X		X
39	Kontaktutvalget mellom innvandrerbefolkningen og myndighetene	X		

40	Kunnskapsdepartementet			
41	Landsforeningen for barnevernsbarn	X		
42	Landsorganisasjonen i Norge			
43	Mira – ressurscenter for kvinner med minoritetsbakgrunn			
44	Næringslivets hovedorganisasjon			
45	Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress AS	X		
46	Norsk barnevernlederorganisasjon	X		X
47	Norsk barnevernsamband		X	X
48	Norsk fosterhjemforening		X	X
49	Norsk organisasjon for asyløkere - NOAS			
50	Norsk psykologforening	X		X
51	Norsk sykepleierforbund	X		X
52	NOVA		X	X
53	Oslo kommune – byråd for eldre og sosiale tjenester	X		X
54	Østfold fylkeskommune	X		X
55	Professor Dr. juris Mons Oppedal	X		
56	Redd barna		X	X
57	R- BUP øst og sør		X	X
58	Universitetet i Tromsø ved RKBU		X	X
59	RKBU vest	X		
60	RVTS sør	X		
61	Sametinget			
62	Sivilombudsmannen			
63	SOS barnebyer	X		
64	Stiftelsen Kirkens Familievern	X		
65	Sykehuset Østfold	X		X
66	Rådmannen, kommunaldirektør for oppvekst og utdanning Trondheim kommune	X		X
67	Unge duer	X		X
68	Unicef Norge	X		X
69	Universitetet i Oslo, det psykologiske institutt		X	
70	Universitetet i Oslo, Avdeling for førstegangpsykosser	X		
71	Universitetet i Tromsø ved det juridiske fakultet		X	X
72	Universitetssykehuset Nord – Norge v/ barne- og ungdomsklinikken	X		
73	Utenriksdepartementet			
74	Voksne for barn	X		X
75	Yrkesorganisasjonens sentralforbund			X